

1 - 4 TEMMUZ 1983 PİRİ REİS HAFTASI

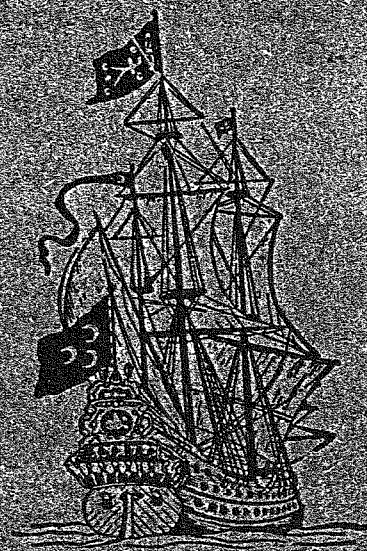
PİRİ REİS SEMPOZYUMU

*(kıymetli bir kaynak)
iyi korunmalı*

DD

G. Demircan başın

EL KASIKCI
HAYR MUSAFA YARDIMCISI

1 - 4 TEMMUZ 1983 PİRİ REİS HAFTASI
PİRİ REİS SEMPOZYUMU

ARNEET PASHKICE
az ilkogretim tabutu yordunici

1 - 4 TEMMUZ 1983 PIRI REIS HAFTASI
PIRI REIS SEMPOZYUMU

J. Demircan bagisi

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I. :

- A. PİRÎ REİS ÇESMESİNİN AÇILIŞI
- B. PİRÎ REİS MÜZESİ'NİN AÇILIŞI
- C. NARA KALESİNİN AÇILIŞI
- D. SANAT FAALİYETLERİ

BÖLÜM II. :

PİRÎ REİS SEMPOZYUMU

BÖLÜM - I

PİRİ REİS ÇEŞMESİ'NİN AÇILIŞI

1.7.1983

1. ÇEŞMENİN TARİHÇESİ :

Bilindiği gibi Piri Reis KİTAB-I BAHRİYE'sinde Donanmanın KIRBA (su tulum) larla su ikmalini yaptığı KEPEZ'deki çeşmeden uzun uzun bahsetmekte ve çeşitli deyimlerle yayınlanan ÇANAKKALE BOĞAZI haritasında da bu çeşmenin yeri aynı şekilde belirtilmektedir.

Çeşitli tarihlerde 3 defa yayınlanan KİTAB-I BAHRİYE'nin ÇANAKKALE BOĞAZI'na ait haritaları (9 adet) tetkik edilerek KURU ÇEŞME adıyla bilinen çeşmenin DONANMA-YI HÜMAYUN gemilerinin buradan su ikmalini yaptığı tespit edilmiş ve bu mevkiiden itibaren yapılan araştırma/kazılarla bulunan toprak künkler takip edilerek 750 m. uzaktaki ŞEKERPİNAR mevkiindeki galerilere ulaşılmıştır. Galerilerde latince 1896 rakamının görülmesi çeşme ve su yollarının en son bu tarihte tamir gördüğünü doğrulamaktadır. Esasen yapılan araştırmalara göre 18.yüzyıl sonlarına kadar Donanma gemileri buradaki limana gelerek su ikmallerini yapmışlar bu yüzyıldan itibaren ise yelken ve kürek devinin sona ermesi ve gemilerin cismanetlerinin artması ile daha ziyade küçük tonajlı gemiler buradan istifade etmişlerdir. Ancak, Bölge hakkının çeşmeden istifadesi 1920'lere kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren tamir görmeyen çeşme kendi haline terk edilerek KURU ÇEŞME adıyla anılmaya başlanmıştır. Çeşme kaynağında mevcut iki galeriden sadece daki-kada 40 litre su elde edilmiştir. Gelecek zaman içinde ikinci galerisinde hizmet girmesi ile bu miktar iki misline ulaşacaktır. Kaynak ile çeşme arasındaki 750 m uzunluğundaki su devresi Y.S.E ve D.S.İ Bölge Müdürlükleri tarafından ortaklaşa yenilenmiş çeşmenin etrafındaki 6 dönümlük arazi Teknik Ziraat Müdürlüğünce çim ve fidan ekilmek suretiyle ziyaret için hazırlanmıştır. Çeşme Gelibolu Yarım-adasından getirilen özel bir taşla inşa edilerek bir tarafına PİRİ REİS'in Çanakkale Haritası diğer tarafına ise konuyla ilgili kitabe konulmuştur.

2. AÇILIŞ TÖRESİ :

Çeşmenin açılış töreni 1 Temmuz 1983 günü Kabotaj Bayramının akabinde yapılmıştır. Törene Askeri ve Mülki zevatin yanı sıra serpozyum'a katılan bilim adamları ile kalabalık bir davetli grubu katılmıştır. Önce Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi üyesi Oraniral Sayın Nejat TÜMER, Başbakan Sayın Bülent ULUSU, Milli Savunma Bakanı Sayın Haluk BAYÜLKEN ve Kuzey Deniz Saha Komutanı Koraniral sayın Orhan KARABULUT'un kutlama telgrafları okunmuş, daha sonra Boğaz Komutanı Tuğamiral Sayın Turgut ÖZKAN yaptıkları konuşmada PİRİ REİS Çeşmesi'ni hizmete açılışından duyduğu sevinci dile getirerek çeşmenin açılışını yapmak üzere Prof.Dr.Afet İNAN'ı davet etmiştir.

Prof.Dr.Afet İNAN, Büyük Atatürk'ün Türk Medeniyetine verdikleri önemi vurgulamış, PİRİ REİS'e sahip çıkılmasından duyduğu gururu dile getirerek "gerek çeşmenin gerekse Müze'nin açılışı beni yıllar önce hayalinde yaşadığım ideallerimdi. Şimdi bu ideallerimin gerçekleştiğini görmenin bahtiyarlığına erişmekteyimki bu herkese nasip olmayan bir mutluluktur" demiştir.

PİRİ REİS MÜZESİ'NİN AÇILIŞI

1.7.1983

1. MÜZENİN TARİHÇESİ :

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zaptı(1453)'ni müteakip boğazın en dar (1250m) yerine iki kale (Kala-i Sultaniye, Kilidül-Bahr) inşa ettirmiştir.(1462) Gelibolu Valisi ve Kaptan-ı Derya Yakup Bey tarafından tamamlanan kalelerden Kala-i Sultaniye (Çinenlik Kalesi) yaklaşık 130X100 m boyutlarında ve genellikle denize hakim olan açık ve kapalı mazgallara sahipti. XVIII.Yüzyıla kadar boğazın savunma düzeninde büyük önemi taşıyan kale bu yıllardan itibaren diğerleri ile birlikte bir tabya ve müstahken mevki komutanlığı idari binası görevini sürdürmüştür.

1950'li yıllardan itibaren zaman zaman restorasyon'a tabi tutulan kale 1981 yılından itibaren Çanakale Boğazı Komutanlığı'na yeniden restore edilerek ziyarete açılmıştır.

Kaledeki cephanelik/hamam olarak bilinen yapı 11 m. çapında 14 m. yüksekliğinde yuvarlak bir binadır. Vaktiyle buranın hamam yahutta cephanelik olarak kullanıldığı şeklinde değişik değerlendirmeler yapılmaktadır.

2. AÇILIŞ TÖRENİ :

Çinenlik Kalesindeki cephanelik (hamam) Piri Reis Müzesi olarak hazırlanmış ve 1 Temmuz 1983 günü kalabalık bir davetli önünde Or.Prof.Dr.Süheyl ÜNVER tarafından açılışı yapılmıştır. Süheyl ÜNVER yaptıkları konuşmada Piri Reis'in KİLİTBAHİR ve ÇİMENLİK Kalelerinde yazdığı KİTAB-I BAHRIYE adlı eseri ve Piri'yi övmüş. Ancak, yaşadığı devirdeki diğer bilin adamlarının kendisi hakkında bir not düşmemelerine üzüldüğünü belirterek "400 sene sonra Piri Reis'in ÇANAKKALE'de yaşatılması ve ona sahip çıkılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

Müzedeki teşkil edilen objeler üç grupta toplanabilir ;

a. Haritalar ;

- (1) KİTAB-I BAHRIYE'nin yazıldığı tarihten XIX.yüzyıla kadar geliştirilmesi ile birlikte değişik tarihlerde çizilmiş üç adet Çanakale Haritası
- (2) PİRİ REİS'in Dünya Haritası
- (3) PİRİ REİS'in Hint Seferinde işgal ederek Osmanlı İmparatorluğuna kattığı toprakların haritası

b. PİRİ REİS'in yaşadığı devre ait kullanılan

- (1) Bayrak ve Sancaklar
- (2) Gemi topları

c. Osmanlı resim sanatı olan minyatür ile harita karıştırarak Menazır-ı Resim (Manzaralı Resim) Sanatının ustası Nasuh Matrakçı(148? - 156?)'ya ait kitaplarda örnekler

NARA KALESİ'NİN AÇILIŞI

KALENİN TARİHÇESİ :

1659 Yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptırdığı KUMKALE ve SEDDÜLBAHİR ile birlikte ÇİMENLİK ve KİLİTBAHİR Kaleleri 18.yüzyıldan itibaren boğazın savunmasına kafi gelmemiş hatta 1807 yılında Amiral Sir J.DUCK WORT komutasındaki İngiliz Donanması boğazi geçmeğe muaffak olmuştur.

Bunun üzerine padişah III.Selin yoni bir savunma sistemini gerçekleştirilmesini ferman buyurmuştur. Bu suretle AKBAŞ'taki BİGALI Kalesi ile birlikte NARA'daki Kalelerin inşasına başlanmıştır. Ancak, kale II.Mahmut zamanında bitirildiğinden MAHAUDİYE Kalesi olarak anılmaktadır.

Kale cephane deposu, dış duvar, gözetlene kulesi gibi kısımlardan oluşmaktadır. Sempozyumun icra edildiği iç kale (AHMEDEĞ) 9 m yarıçapında (6 köşeli) dairesel bir bina olup duvar kalınlığı 2m. yüksekliği -Terasa kadar - 9,5 m.dir. 26 merdivenle çıkılan terastaki mevcut 20 mazgal genellikle denize yakın ve mazgal duvarların yüksekliği 1,5m. genişliği 0,5 m.dir. Kalenin içi 5 m yarıçapındaki yarım kubbelerin meydana getirdiği bir sahdırki sempozyum burada icra edilmiştir. Kubbelerin dizilişi şu şekildedir; Doğu ve batıda birer yarım ve kuzey ve güney tarafta ise 1/4'lük 3'er adet kubbelere merkezdeki diğekte birleştirilmiştir. İçerdeki 10 pencere duruma göre kapalı mazgal/gözetleme maksatları için kullanılmıştır. Ayrıca, kalenin havalandırmasının çok orjinal olmasından burasının gereğinde sığınak olarak kullanılabildiği anlaşılmaktadır.

Kale 1983 yılında restore edilmeğe başlanmış ve diğer müstenilat ile birlikte - aslına uygun olarak - onarım faaliyetlerine devam edilmektedir.

2. AÇILIŞ TÖRENİ :

Seçkin bir davetli gurubunun önünde Ord.Prof.Dr.Reşat KAYNAR Kalenin açılışını yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu Donanmasının çeşitli dönemlerde kullandığı sancaklarla süslenen kalede ilk defa düzenlenen PİRİ REİS Sempozyumunu icra edilmiştir.

SANAT FAALİYETLERİ

1 - 2 TEMMUZ 1983

1. HÜRREM SULTAN OYUNU :

1 Temmuz akşamı Tarihi Çimenlik Kalesinde İstanbul Belediye Şehir Tiyatrosu sanatkarları HÜRREM SULTAN oyununu icra etmiştir. Özkan ASENA'nın yazarak sahnelendiği ve Kanunî Sultan Süleyman devri özellikle veliaht Şehzade Sultan Mustafa'nın öldürtülmesi olayını anlatan oyunda baş yönetmen Vasfi Rıza ZOBU ve Oyun Yönetmeni Engin ULUTAN'ın sanatsal kişilikleri seyircilerin takdirini kazanmıştır. Bilhassa sanatkarların tarihi kalede kendilerinden geçmesine oyuna konsantre olmaları 1500'ü aşkın seyirciyi adeta büyülemiştir.

2. MÜZİK :

Devlet Klasik Türk Müsiki Korosu değerli yönetmen Dr.Nevzat ATLIĞ yönetiminde 2 Temmuz 1983 akşamı yine Çimenlik kalesinde konser vermiştir.

Hüzzam, sağâh, Hicazkar, Kürdili Nicaskar ve Rast mkanlarından oluşan ve İtri Dede Efendi, Selahattin PINAR gibi bestekarların eserleri Mekan ve kronolojik sıraya göre takdim edilmiş bu arada tüm eserler seyircilere icra edilmeden önce de tanıtılmıştır.

Özellikle Serap Mutlu AKBULUT'un 3 eserden oluşan solo konseri büyük takdir toplamıştır. 1500 kişilik dinleyici grubu 4 kez koroyu sahneye davet ederek alkışlamak suretiyle takdirlerini belirtmiştir.

B Ö L Ü M - II

PIRİ REİS SEMPOZYUMU

II - 1

TEBLİĞ KONULARI VE SUNUCULAR

- 1 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS'in KİTAB-I BAHRIYE'indeki kayda değer hususlar.
Prof.Dr.Afet İNAN (Türk Tarih Kurumu Üyesi)
- 2 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS Çağında Güçlü Donanma Anlayışı, Bilim ve Teknik.
Em.Tung. Muzaffer BRENİL (Türk Tarih Kurumu Üyesi)
- 3 NO'LU TEBLİĞ : Bilim Adamlığı, Denizciliği ve Sanatçı Kişiliği ile PİRİ REİS.
Doç.Dr. Sunru ÜNSAL 9 Eylül Üni.Rek.(Dz.Bilimleri ve Tek.Ens.)
- 4 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS'in Amerika Haritasına Bir Bakış.
Harita Genel Müdürlüğü/Ankara
- 5 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS'in Ege Denizi Adalarına Ait Kartografya Çalışmaları
ve Sentezi.
Kaptan Fatih TÜRKÜSTÜN 9 Eylül Üni.Rek.(Dz.Bilimleri ve Tek.
Ens.)
- 6 NO'LU TEBLİĞ : Çok Yönlü Türk Denizcisi : PİRİ REİS
Em.Tung. Muzaffer BRENİL (Türk Tarih Kurumu Üyesi)
- 7 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS Sempozyumu Hakkında Düşünceler.
Ord.Prof.Dr. Süheyl ÜNVER (Türk Tarih Kurumu Üyesi)
- 8 NO'LU TEBLİĞ : "PİRİ REİS Döneminde Osmanlı Saray Sanatı"
Filiz ÇAĞMAN(Topkapı Sarayı Müzesi Md.Başuzmanı)
- 9 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS'in Çağdaş Mustâfa Âlî'nin Mevâ'idü'n-Nefâis'inde
Denizcilik ve Denizlerde Yolculuk.
Ece Pr.Mehmet ŞEKER (9 Eylül Üni.İlahiyat Fak.Dekanlığı)
- 10 NO'LU TEBLİĞ : PİRİ REİS Döneminde Bir Başka Haritacı Bilim Adamı "MATRAKÇI
NAŞUH"
Periha ÇETİN.
- 11 NO'LU TEBLİĞ : "ATATÜRK'ün Çağdaşlaşma Hareketinde Bilim, Teknoloji ve Kül-
tür Anlayışı ve Sempozyumun Sentezi.
Ord.Prof. Resit KAYIAR (Türk Tarih Kurumu Üyesi)

SEMPOZYUMA KATILANLAR

Tuğamiral.	Turgut ÖZKAN.	Çanakkale Boğaz Komutanı.
Tuğgeneral.	Osman ENGÜR.	2.Jnd.Er.Eğt.Tugay K.
Dz.Alb.	Saim SEÇER.	
Dz.Alb.	Yıldırım CAN.	
Dz.Kur.Yb.	Orhan GÜNER.	
Dz.Kur.Kd.Enb.	Mustafa HERGÜNER.	
Dz.Tbp.Bnb.	Reşat KORKMAZ.	
Dz.Bnb.	Saruca ARTUN.	
Dz.Yzb.	Süleyman KAHRAMAN.	
Dz.Yzb.	Nafi GÜNAYDIN.	
Dz.Ütğm.	Cemal KURT.	
Prof.Dr.	Afet İNAN.	
Ord.Prof.Dr.	Süheyl İNAN.	
Ord.Prof.Dr.	Reşat KAYNAR.	
Em.Gn.	Muzaffer ERENDİL.	
Doç.Dr.	Mehmet ŞEKER.	
Dr.	Filiz ÇAKMAN.	
	Metin ERKSAN.	
Kaptan.	Fatih TÜRKÜSTÜN.	
Doç.Dr.	Sumru ÜNSAL.	

Harita Genel Müdürlüğü.

Em.Alb. İzzet ÇETİN

perihan ÇETİN

Ender GÜL. Belediye Başkanı.

Sebahattin ŞENTÜRK. Vali Muavini.

Vahti ŞAHİN. Milli Eğitim Müdürü.

İrfan ŞAHİN. Milli Eğitim Müdür Muavini.

Av. İbrahim ENGİN.

İzzet DİLMAÇ.

Dr. Hasan SUDA.

Niyazi ERTAN. (Tarihçi)

Zarif ORÇUN. (Tarihçi)

Hüseyin ULUASLAN. (Gazeteci)

SEMPOZYUM BAŞKANLIĞI

Dz.Kur.Yb. Orhan GÜNER.

Em.Alb. İzzet ÇETİN.

SEKRETERYA

Dz.Kur.Kd.Bnb. Mustafa HERGÜNER.

Dz.Yzb. Nafi GÜNAYDIN.

Dz.Astsb.Kd.Üst.Çvş. Murat DOĞAN.

Dz.Astsb.Bş.Çvş. Metin SEVİK.

Tuğamiral Turgut ÖZKAN'ın Açış Konuşması:

Sayın Misafirlerimiz,

Pirî Reis Sempozyumuna hoş geldiniz.

Bilhassa davetimizi kabul ederek uzun mesafelerden buraya gelmiş bulunan sayın bilim adamlarımıza; bir defa daha şükranlarımızı sunuyorum. Bundan takriben 500 sene önce yaşayan ve hayatını tarifsiz acı bir sonla noktalayan Büyük Denizci ve Bilim adamı Pirî Reis için 500 sene sonra böyle bir sempozyum düzenlenmesinin amacı nedir?, Sebepi nedir? Sanıyorum bu soruya iki yanıt verebiliriz. İki faktör vardır bunun için;

Birinci faktör bir eser vermek, kıymetli bir eser vermek. Eser sahibinden değeri, yaşadığı sıralarda anlaşılmasa bile işte gördüğümüz gibi 500 sene sonra adına sempozyumlar düzenlenebiliyor. Anısı çesmeler yapılabiliyor, anıtlar ve müzeler açılabilir.

İkinci neden; Mille değerlerimize ve milli kültürümüze sahip çıkmak arzudur. Bu konuda son yıllarda çektiğimiz sıkıntılar hepimizin malumudur. Milli değerlerimize sahip çıkma, Milli Kültürümüze sahip çıkma ve bunu gelecek nesillerimize aktarma arzumuz öyle tahmin ediyorum ki; son yıllarda kuvvet kazanmış ve fiiliyata geçilmiştir. Ben 500 sene sonra böyle bir sempozyumda, belki de adına düzenlenen ilk sempozyum da, Pirî Reis'in konu edilmesinde gurur duymaktayım.

Çünkü Milli Kültürüne, Milli Tarihine sahip çıkmayan milletler tarih sahnesinden daima kaybolmuşlardır. Bu bakımdan bu tarihi Kale de Pirî Reis sempozyumuna ışık tutan bilim adamlarımız ve konuşmacılar cidden bana büyük bir mutluluk veriyor. Ümit ederim ki bu bir başlangıçtır. Önümüzdeki yıllarda bu konu daha da ciddiyetle ele alınacaktır. Ve yine öyle tahmin ediyorum ki bundan sonra yapılacak sempozyumlar beynelmînel bir hüviyet kazanacaktır. Bilim adamları bu sempozyum da Pirî Reis'de değerini bir kere daha vurgulayacaklardır.

Bu kısa, girişten sonra müsaade ederseniz ben tekrar Çanakkale'ye dönüyorum. Çünkü; bildiğiniz gibi Pirî Reis, Gelibolu'da doğmuş eserlerini KİLİTBAHİR ve SULTANİYE (ÇİMENLİK) KALELERİ'nde yazmıştır. Bu nedenle Pirî Reis istesek de istemesek de biz Çanakkale'lilerin malı olmuştur. Bundan sonra onun anısını bizler yaşatacak ve eğer bir beynelmînel bir sempozyum düzenlenmesi düşünülürse herhalde bu sempozyumun yapılmasına biz Çanakkaleliler ön ayak olacağız. Gayet tabî Pirî Reis yalnız Çanakkale'lilerin inhisarında olan bir konu değildir. Pirî Reis bütün Türkiye çapında, hatta bütün dünya çapında çok önemli bir şahsiyettir.

Bana içinde bulunduğumuz bu Kale Donanma ile Çanakkale Boğazı'nın ilginç bir bağlantısını hatırlatıyor. Bu şöyle arz etmek istiyorum.

Önce Fatih Sultan Mehmet Boğaz geçişini kontrol etmek ve geçen gemilerden vergi almak üzere iki Kale yaptırmış: Kilitbahir ve Sultaniye Kaleleri. Güçlü bir donanma kurmuş; Donanma güçlü olduğu ve dolayısıyla Çanakkale'ye düşmanı yaklaştırmayacağı için Osmanlılar 200 sene Boğazda bir tahkimat yapmaya lüzum görmemişlerdir.

Donanma güçlüdür. Donanma Ege'ye, Akdeniz'e çıkışa hakimdir. Esasen hiçbir arma da buralara yaklaşmaya cesaret edemez ve ilginç bir husus da Gelibolu sancak beyliğinin Kaptan-ı Derya'nın uhdesine verilmesidir. Yané Devlet demek istiyor ki "Ey Kaptan-ı Derya Donanmayı o derece güçlü tutunuz ki; Donanmayı o derece kuvvetli yapınız ki Düşman bizim için önemli olan Çanakkale'den girmesin. Buranın kapısının Komutasını da sana veriyorum; sen devlete böyle faydalı hizmetlerde bulunasın".

200 Sene Kaptan-ı Deryalar bu görevi yerine getirmiştir. Ancak; Donanma eski gücünü tüketince Osmanlılar kendileri için çok önemli olan bu Boğazı savunma görevlerini bir başka taktik içinde düşünmeye başlamışlardır. Bu bakımdan SEDDÜLBAHİR ve KUMKALE KALELERİ'ni inşaa etmişlerdir. Mecidiye Hamidiye istihkamları yapılmış, bu içinde bulunduğumuz MAHMUDIYE ve karşıdaki BİGALI KALELERİ'ni yaptırmışlardır.

Özetlersek; bu durumu kuvvetli bir donanma olduğu takdirde kaleye ihtiyaç yoktur. Zayıf bir donanma olduğunda sahil tahkimatları güçlendirmek lazımdır. Kuvvetli donanma herşeyden önce Devlet'e menfaat temin eden bir faktördür. Bu açıdan ana strateji tarihi incelendiğinde Taarruz Stratejisinin önemi ortaya çıkar. Bu da güçlü bir donanma varlığı ile mümkündür. Kuvvetli bir donanmaya sahip olduğumuz takdirde mahillerimizin güçlü savunmasına gerek yoktur. Donanma zaten bu görevi yapar ve düşmanı sahile sokmaz. Bu bakımdan Cihan İmparatorluğunun güçlü donanmasında bu bilimsel çalışmalarını yapan Piri Reis aslında mutludur. Çünkü; o, taarruzi bir deniz stratejisinin tatbikatını ve bunun paralelinde elde edilen faydaları görmüştür. Piri Reis bir savunma stratejisini tanımamıştır. Onun gözü daima güneye bakmıştır. Engin ve açık denizlere bakmıştır. Kızıl Denize, Akdeniz'e hatta Atlantik'e bakmıştır. Piri Reis hiçbir zaman Kuzey'e dönmemiştir. Piri Reis'in yönü daima güneydir. Bir gün Çanakkale'de bir Piri Reis Anıtı yapılması lazım gelirse herhalde Piri Reis'in yüzü Çanakkale'nin çıkışına bakacaktır.

Dikkat edersek Piri Reis hiçbir zaman Marmara Denizi ya da Karadeniz Boğazı ve Limanlarını incelememiştir; incelemeye lüzum görmemiştir. Çünkü; oralar bizimdir. Biz gözümüzü açık denizlere açmalıyız diye düşünmüştür. Ve onları yani Karadeniz ve Marmara Limanlarını kayde bile almamıştır. Bu konu çok ilginçtir. Bildiğiniz gibi, sayın misafirlerimiz, Piri Reis'in yaşadığı dönem Osmanlı Devletinin yükselme dönemidir. Bu devlet yükselmişse yalnız bir konu da yükselmemiş. Tarih bunu gösteriyor, yükselme devrinde bütün ilim fen gelişiyor.

Bir Mimar Siman, bir Fuzuli nasıl bir devrin simgeleri olabiliyorlar ise Piri Reis'te bir başka açıdan devrinin simgesidir. Piri Reis'in Osmanlı Deniz hakimiyetine en büyük katkısı bence şudur; Osmanlılar Akdeniz hakimiyetini yalnızca Askerî/Silah gücü ile elde etmemişlerdir. Mesala; bir Piri Reis Akdeniz limanlarını teker teker dolaşmış buranın Kartografyasını, portolonlarını yapmış ve Askerî başaklı her zaman bilimle desteklenmiştir. Piri Reis'in Osmanlı Akdeniz deniz hakimiyetine en büyük katkısı buradadır. Ve Piri Reis'in önemi de buradan gelmektedir. Avrupa'da bu gibi bilgiler derme çatma iken Piri Reis bu çalışmalarından elde ettiği bilgileri Osmanlı Denizciliğinin ve daha sonra dünya denizciliğinin hizmetine sunmuştur.

İşte; biz bugünkü sempozyum da Piri Reis'in yetişme dönemini ve bu dönem içindeki denizle ilgili çalışmalarını güzel sanatlar açısından inceleyeceğiz ve gelecek nesiller için neticeler çıkarmak ve bu neticeleri de onlara bırakmaya çalışacağız.

Ben; sözlerimi bağlarken sempozyuma katılan bütün değerli bilim adamlarımıza tekrar teşekkür ediyor, sempozyumun başarılı neticelerine olan inancımı belirtiyor ve hepinize saygılar sunuyorum. Sağolun....

Em.Alb.İzzet ÇETİN

Pirî Reis'i seven çok değerli konuklar.

Kıtab-ı Bahriye'nin ilk sayfalarında., "Mezkûrun Makamatun eşkâlin şerhleri ile nefsi Gelibolu'da bir yere cen eyledum. İş bu kitab hasıl oldu. Ve tertübünde aslı ipdidasin Gelibolu kurbünde Sultaniye ve Kilidülbahr denikle maruf olan Kal'alerden idüp nakan ber nakan menzil be menzil deryayı mezkûrû beyan eyledikten sonra dolaşıp intihası gelip yine mezkûran kal'alerde tamen oldu kim vakti hacette talep olunan mahal bulunmasına tereddüt çekilmeyüp âsan ola..." diye devan eden dünyaca ünlü bilginimiz, Amiralimiz Pirî Reis yapıtlarını hazırlama yönünden Kal'ai Sultaniye yani Çanakkale ile çok yakından ilişkisini özellikle belirttiği görülmektedir.

Böylece bugüne kadar yapılan yayınlara karşın (kendi beyanı ile) Pirî Reis yapıtlarını Çanakkale'de hazırladığı gerçeğine varılmış olmaktadır; hatta "Vakti hacette talep olunan mahal bulunmasına tereddüt çekilmeyüp asan ola..." demek suretiyle de ilerde yapılabilecek coğrafya yamılgılarını düzeltmek istemiş gibidir.

Döneminde, yerinin bulunmasında bile tereddüt çekilebilen bugünkü Çanakkale artık Pirî Reis'in yapıtlarını yöresinde hazırladığını belirtebilecek bir belde haline gelmiştir. Bu nedenlerle övünç duyduğumuz Pirî Reis'in anısını somutlaştırmak görevini severek yüklendik.

Çeşne, Müze ve iki yılda bir tekrarını ve büyümesini dilediğin bu sempozyum hayırlı bir başlangıç olsun.

Saygılarımla.

1.7.1983

Ord.Prof.Dr.Afet İNAN
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Afet İNAN :

Sayın Amiral, başka ben hakikaten hayatında tarih ilmi ile meşgul oldum ama bugünkü heyecanımı çok üstün buluyorum; çünkü böyle tamir edilmiş ve içinde yeni bir fikrin oluşmasına sahne olmuş bir kalede toplanmamızın heyecanını duydum. Fakat asıl mesele yine Piri Reis'in hem sempozyum olarak hemde diğer bakımlardan tekrar incelenerek eserlerini yaşatmak için yapılan bu gayretlerden dolayı çok teşekkür ederim. Çünkü, ideallerimin tahakkükünü görmüş oluyorum; bu herkese nasip olmuyor. Onun için bu teşekkürle sözlerime başlamak isterim.

Ben Piri Reis hakkında nihayet tarih bakımından uğraştım ve yayınlar yaptım. Fakat beni bu hususta yine teşvik eden Atatürk zamanında bu haritanın bulunmuş olmasıdır. Harita ilk bulunduğu zaman lisede öğrenciydim; Haritayı saraydan ilk getirdikleri zaman üzerinde hatta ekme kırıkları vardı. Yani öylece örtü olarak kullanılmış. İlim bakımından çok değeri olan bir eserdir. Bu eser medeniyet tarihimize büyük katkısı olmuş ama gerçekten büyük katkısı olmuş ve bugün beynelminel sahada da tanınmış ve üzerinde ettütler yapılmış olan harita bir büyüğümüze aittir.

Tarihimizin ünlü kişilerinden biri olan Piri Reis eserleriyle yaşadığı coğrafi konularını aydınlatmıştır. Tam doğum tarihi belli değil. Ancak, yaklaşık olarak doğum tarihi 1470, ölüm tarihi 1554 diyebiliriz. Cumhuriyet döneminde tarih çalışmalarımız; medeniyet kavramının bütün konuları üzerinde çalışıp eserler yazarak bunları kamu oyuna tanıtmayı hedef tutmuştur; yani yalnız siyasi ve askeri değil dediğim gibi bütün eserleriyle Atatürk; tarih çalışmalarına önem verirken Türklerin medeniyetlere hizmetleri başlığı altındaki incelemelere büyük yer vermiştir. Ve böyle vazifeleri vermiştir. Hepimize çeşitli coğrafi bölgelerde ve tarihlerde devletler kurmuş olan Türk milletinin siyasi ekonomik durumu üretim ve tüketim koşulları fikri hayattan ilme, güzel sanattaki konuları geniş bir yer tutmuştur. Tabii hepsi tahakkük etmedi, ama bu bir umumî plandır ve bunun üzerinde tarihçilerin çalışması gerekmektedir. Piri Reis'in eserleri üzerindeki incelemelerde bu dönemde başlar. Çünkü, Amerika haritaları bu tarihlerde bulunmuştur. 1929 Topkapı Sarayında harem dairesinde bulunan birinci dünya aritاسından olan bu kısım, bir kısımdır. Fakat öteki kısımlar bulunamamıştır. Bu görüldüğü gibi o kısım, yırtılarak o kısım harem dairesine verilmiştir. Öteki kısımlar bulunmadı.

Kuzey Amerika kısmı ise ki tarihi 1528'dir, omunda benim kitabımda resmi var tarihlidirler her ikisinde Piri Reis'in. Maalesef inza yoktur. Bugün Amerika'nın en eski ve coğrafi durumuna uygun harita Piri Reis'e aittir. Bu haritalar üzerindeki bilgileri ikikere basılan kitabımda inceledim birisi 1954'te fakat asıl ilk konferansımı 1936-1937'de talebe iken Cenevre'de vermişim. Bu hususta yalnız bu konuşmamın başında bahriye kitabındaki bazı bilgilerden bahsetmek istiyorum.

Şimdi müsaade ederseniz yine bir hatıra olarak söylemek isterim. Bu haritayı bulunduğu zaman üzerinde ben bakıp tetkik yapmadım; fakat gördüğüm zaman çok heyecanlanmışım. Fakat sonradan Tarih Kurumu bu haritayı bastırıldı ve bir ön-sözde yaptı yazıldı. Yani bir risale halinde ondan başkada üzerinde çalışmalar oldu. Cenevre'de okurken hocama dedimki böyle böyle bizimde Amerika haritası var ve en eski kabul ediliyor. Hocam güldü ve alay etti "Bizim haberimiz yok böyle birşeyden" dedi. Bu benim milli hislerime o kadar tesir yaptıki yani bizde var dedim ben size göstereyim vereyim dedim ve başladım tetkik etmeye. O asır, o devirdeki 50 yıllık haritaları ordaki kütüphanelerde tetkik ettim hiçbirisi bizimki kadar eski değil ve böylesine uygunda değil. Tetkik ettikten sonra bir iki not hazırladım ve diğer başka bir hocama Profesör PİTAR'a gösterdim ve dedim böyle böyle coğrafya hocası bana böyle söyledi gücüne gitti. Ancak, yeterli neşriyat yok bu konuda dedim ve elimdeki notları gösterdim. Hazırladığım notları görünce hocam "Bunu bir konferans olarak veriniz" dedi. Aman dedim ben talebeyim burada nasıl konferans vereyim, o coğrafya cemiyetine birtek tanınmış kişiler geliyor. Fakat işte milli heyecan benide teşvik etti ve bu hocamında söylemesinden sonra projeksiyonlu bir konferans hazırladım. Yine bu kitabımda vardır ve verdi. Hakikaten coğrafya cemiyeti bunun üzerinde durdu ve yayınlar yaptı. Bilhassa Cenevre'de benimle alay eden coğrafyahocasıda baktım geldi "evet hakkın varmış biz bilmiyorduk" dedi. Yani birtakım eserlerimizi hakikaten tanıtmamız lazım ve burada şahsımdan bahsettiğimiz için kusura bakmayın fakat milli hislerime dokunduğu için bunun üzerine daha çok tetkikler yapmayı öngördüm. Bu tarihlemelere göre bugün Amerika'nın en eski ve coğrafi duruma uygun harita Piri Reis'e aittir. Bu haritalar üzerindeki bilgileri iki kere basılan kitabımda demişim ve İngilizce'de bastığım için hakikaten dış dünyada daha çok tesiryaptı ve pekçok mektuplar alıyorum. Bu konuda ne almışındır kitabımdaki listede vardır. Piri Reis'in hayat hikayesine kaynağı olan Bahriye Kitabı başlı başına bir inceleme konusudur. Genç ve bilgili Piri Reis amcası Kemal Reis'in gemileriyle hemen hemen bütün Akdeniz kıyılarını dolaşmış her limanda ve adalarda incelemeler yapma fırsatı bulmuş ve tuttuğu notları bir araya getirerek kitap haline getirmiştir ki demide söylediğim gibi sayın Amiralin Sayın İzzet ÇETİN'in belirttikleri gibi bu kitabı Kilitbahir'de ve Çanakkale'de yazmış oluyor. Bu kitap şimdi müzeye kondu. Tabii bir çok nüshaları var zaten bu kitabının yalnız eski nüshaları haritalarıyla beraber müzeye konmuş. Bu bölgelerin tarihi coğrafi ve denizcilik bakımından doğal şartları hakkında bilgiler toplayarak kendi inceleme ve gözlemlerini katmıştır. Bilhassa bu mühim; değerlendirerek bu kitabı yazmıştır. Her bölüm içinde de haritalarını çizmiştir. Piri Reis kitabında aynen şöyledir. "İşte nazım olan kısımlar var (belki doğrudan doğruya kendisi yazmamış ama malumato o vermiştir" unutulur yazmam akla birnişan/tezgerektir yazıla daimi şan/ anın için gördüğüm yazardım/yazar idim bahrikim gezerdim/tabii deniz işte bahri yani/tekrar varmak olursa ana/bileydim taşığlar neyana" yani Türkçesi de fena değil güzel, bugünkü anlamımıza uygun geliyor. Böylece bahriye kitabında "Piri Reis" o zaman Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan şehir ve memleketleri tarif ederek resim ve haritalarını yapmış. Aynı zamanda denizcilik ve gemi

cilik içinde önemli bilgiler vermiştir. Şayet onunla beraber bu onaltıncı yüzyılın şehirlerini gezmek istersek kıyı şehirlerini (tabii Bahriye Kitabını sayfa sayfa okuyarak) güzel bir kitap seyahati yapabiliriz. Bu kitap bir deniz kılavuzudur. Piri Reis daha önceki bilgileri toplamakla beraber asıl kendisi en önemli sahil hatlarını izleyerek heryerin büyük makyasta haritalarını çizmiş ve gemiciler için lüzumlu olan bütün bilgileri notlarla açıklamıştır. Böylece hem bir deniz kılavuzu hemde devrin en ileri haritacılık tekniği olan portolon vücuda getirmiştir. Portolomu yalnız bir deniz haritalarına deniyor bu kitapta en önemli yenilik bu kitapta portolonlar üzerinde sığdırılması mümkün olmayan makyaslı haritaları vücuda getirmiş olması hemde bunları metindeki yazılarla tamamlamış olmasıdır. Kitabın çeşitli nüshaları vardır. Avrupa ve İstanbul kütüphanelerinde bulunanlardan 29 tanesinin kaydı bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı 1521 diğer bir kısmı ise 1525 tarihleridir. Tabii kopya edilmiştir. Fakat hepsi orjinaline uygundur. 1935 yılında bir önsöz ve dizinle beraber Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Bahriye kitabı İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde Türk kayıtlı bulunan nüshadır. Burada da var ondan sonrada pekçok yapılmıştır. Ama bu ençok uygundur. Onun üzerinde duruyoruz. Yalnız nüshaları kalmamıştır. 858 büyük sayfa olan bu harita kitapta 235 harita vardır. Piri burada 7 sayfalık bir önsözden sonra 78 sayfa kafiyeyle şiir uslubunda bir şiir bölüm koymuştur,

TEBLİĞ KONUSU :

PİRİ REİS ÇAĞINDA GÜÇLÜ DONANMA ANLAYIŞI, BİLİM VE TEKNİK

Em.Tung. Muzaffer ERENDİL (1)
Türk Tarih Kurumu Üyesi

GİRİŞ :

Yüce Atatürk'ün de büyük önem verdiği Piri Reis'in, değişik yönleriyle, gün ışığına çıkarılmasını amaçlayan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile Piri Reis'in doğup yaşadığı ve eserini yazdığı Çanakkale Boğazı ve çevresinde, günümüz savunmasında görev alan "Çanakkale Boğazı Komutanlığı'nın, Piri Reis konusunda yaptığı çalışmalar övgüye değer.

2-3 Temmuz 1983 tarihinde bu komutanlığın düzenlediği sempozyuma bir bildiri ile katılma omurunu sağlayanlara teşekkürlerini sunarın.

AMAÇ :

Bu incelemenin amacı, Türk denizcilik tarihinde önemli bir yeri olan, Türk Denizcisi, bilgini ve kartografyacı Piri Reis'in, bilinmesi gereken yönlerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmak; Onun yaşadığı çağda büyük doğal olarak, güçlü donanma düşüncesi siyaset, askerlik, bilim ve teknikle yakından ilgili ve bağlantılıdır.

KONUNUN ANA HATLARI :

Piri Reis'in yaşadığı çağ, Türk tarihinde denizcilik bakımından önemli gelişmelere rastlar. Türkler geçmiş tarihlerinde, yaşadıkları, coğrafi bölge, çevre ve koşullar bakımından denizci bir ulus olmamışlardır. Ancak, Anadolu'ya yerleşip, burasını yurt edindikten ve burada gelişen bir Cihan İmparatorluğu kurduktan sonra, denizcilikte de büyük atılım yapmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu, dünyanın asıl kütlelerini oluşturan Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları üzerinde - özellikle Ortadoğu'da - söz sahibi olmuş ve dünya uygarlığının odak noktası Akdeniz'i bir "Türk Gölü" haline getirmiştir. Bunda "Güçlü Donanma" düşüncesi ve anlayışı da etkili olmuştur. Bu anlayışla, denizcilik alanında yapılan atılımla, çağına göre ileri ve çağdaş deniz harp gemilerinin yapılması gerçekleştirilmiş ve deniz muharebelerinde kudretli amiraller yetişmiştir. Piri Reis'de bunlar arasındadır.

(1) Em.Tung. Muzaffer ERENDİL, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığında Askeri Tarih Yazarı, Atatürk Araştırma Grubu Başkanı, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumları Üyesidir.

Pirî Reis'in doğumundan ölümüne kadar geçen zaman süresinde, Osmanlı Devleti'ne Fatih Sultan Mehmet (1444 - 1481), II.Bayezid (1481 - 1512) Yavuz Sultan Selim (1512 - 1520), Kanunî Sultan Süleyman (1520 - 1566) tahtta bulunmuşlardır.

Bu incelemede, belirtilen padişahlar döneminde Türk denizcilik alanında "Güçlü Osman" anlayışını ele alacağız. Bu arada Osmanlıların donanmasının ilk yıllarına da değineceğiz.

Bu konu şu başlıklar altında incelenmiştir.

1. Pirî Reis'in özgeçmişi ve nitelikleri
2. Osmanlı Donanmasının Kuruluşu
3. Fatih Sultan Mehmet ve Türk Donanmasında Topçunun Kullanılması
4. II.Bayezid Döneminde Osmanlı Donanması.
5. Yavuz Sultan Selim Döneminde Türk Donanması
6. Kanunî Sultan Süleyman Döneminde Türk Donanması
7. Sonuç.

1. PİRİ REİS'İN ÖZGEÇMİŞİ VE ÖZELLİKLERİ :

Pirî Reis 1475 yılında Gelibolu'da doğdu. (2) Asıl adı İshak (İshyiddin) Pirî'dir. Ailesi Karamanlıdır. Babasının adı Mehmet Pirî'dir.

Çocukluğunda O, Gelibolu'daki bilgilerden on bir ders aldı. Çocuk yaşta, Amcası, Ünlü Türk Denizcisi Kemal Reis'in yanında seferlere katılmıştır.

1500 yıllarında kaptan (Deniz Albay) olarak çalışmıştır. 1501'de Amcası Kemal Reis'in Navarin (Morada)'i Venediklilerden geri aldığı müjdesini Sultan II.Bayezid'e bildirmiş ve padişah tarafından ödüllendirilmiştir.

Amcasının 1511'de Gelibolu'da gemisiyle batıp, boğulmasından sonra, Pirî Reis Ünlü Türk Denizcilerinden Oruc Reis'e katılmış ve onun yanında amiral olarak bulunmuştur.

1516'da Oruc Reis tarafından, Yavuz Sultan Selim'e elçilik heyetiyle gönderilmiş ve huzura kabul edilerek ihraç edilmiştir.

Hısr'ın fethinde Osmanlı Donanmasında amiral olarak bulunmuştur (1517).

O, Kanunî Sultan Süleyman Döneminde (1524'de) Sadrazam İbrahim Paşa'nın Hısr'ı denetlemesinde, onun yanında bulunmuş, ona danışmanlık etmiştir.

Sadrazamın İstanbul'a döndüğünden sonra Padişah Kanunî'ye tanıtılmış ve 1525'de Ünlü "Kitab-ı Bahriye" (Denizcilik Kitabı) adlı eserini padişaha sunmuştur.

1547'de, Solak Ferhâd Bey'in yerine "Hind Kaptanı" unvanıyla, Süveys'deki Osmanlı Donanmasının başına getirilmiştir. Bu görevde iken, 1548'de Aden'i Portekizliler'den geri almış ve daha sonra (1552'de) Portekizlileri Umman Denizi ve Basra körfezinden uzaklaştırarak büyük ün yapmıştır.

Bu ünden kışkırtılan rakiplerinin kışkırtmalarıyla, Kanunî Sultan Süleyman'ın gözünden düşürülmüş ve Padişah tarafından 1555 (veya 1554)'de Kahire'de imam ettirilmiştir. (Ölümünde 80 yaşlarında idi ve çocuğu yoktu.)

(1) Bazı kaynaklarda 1465 - 1470 olarak da gösterilir. Ancak tarihler onun ölümüne seksen yaşlarında olduğunu kaydeder.

(2) Bu tarihlerde Pirî Reis'in yirmibeş yaşlarında olduğu kabul edilir.

Pirî Reis'in nitelikleri şöyle özetlenebilir :

- . Denizci - Büyük Amiral
- . Matematik Bilgini
- . Coğrafyacı
- . Harita bilgini (haritacı)

Pirî Reis'in bilinen önemli eserleri şunlardır :

Kitâat-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı) : Bu eser 1935'de Atatürk'ün emriyle Türk Tarih Kurumu tarafından bastırılmıştır. Pirî Reis, bu eserini 1521'de tamamlanmış ve 1525'de düzelterek çapa büyük Padışahı Kanunî Sultan Süleyman'a sunmuştur.

Atlas Okyanusu Atlası (Haritası) :

Bu atlasın 1513 ve 1528 tarihlerini taşıyan - bir kısım yarıtlığı - iki büyük harita vardır.

Bu haritaların Pirî Reis'in elinden çıkış aslı Topkapı Sarayındadır. 1513 tarihli haritası yapıldığından 25 yıl önce keşfedilen Amerika'ya aittir. 1528 tarihli olan, 15 yıl önce yapılmış olmasının, geçen sürede yapılan keşiflere göre düzeltilmiş şeklidir. (İkinci harita düzeltilmiş şekli gösterdiğinden daha önemlidir.)

2. TÜRK DONANIMININ KURULUŞU :

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminde 1321'den itibaren denizle ilgilendi. 1321'de İldanya, 1324'de de Karamürsel (Pronectus)'in ele geçirilmesi Osmanlıları Marmara ile yani denizle karşı tarafa getirdi.(1)

Osmanlıların denizle ünsiyeti yoktu. Orhan Gazi Karesi (Balıkesir) Beyinden denizcilikle ilgili personel yardımı istedi. 1327 yılında bir adı da Arslan olan Karamürsel Bey, 24 gemi ile İzmit Körfezine geldi. Bu günkü Karamürsel üs olarak seçildi. Osmanlı Donanması böyle kurulmaya başlandı.(2)

Osmanlılarda ilk küçük tersaneler "Karamürsel", "Elinçil" (Cyzicus) ve "İzmit" gibi yerlerdeydi. Daha düzgün bir tersane Sultan Yıldırım Bayezid zamanında Gelibolu (Kallipolis)'da kuruldu(1390) (3). 1402'de İspanyol Seyyahı Klavio burasını gezmiştir (4). Gelibolu üssü, Kocaeli'deki donanmanın buraya nakliyle kuruldu. Bu dönemde Venedik, üstün bir deniz gücüne sahip olduğundan ve Anadolu ile Rumeli arasında karşılıklı bir deniz trafiği geliştikinden Boğaz'ın güvenliği önemliydi.

1390'da Yıldırım Bayezid zamanında kurulan Gelibolu tersanesi ön plana geçince; Saruca Bey (Sarica Bey) buraya muhafız oldu. Gelibolu kalesi ve Limanı yeniden düzenlendi.(5)

(1) Pronectus, Karamürsel tarafından fethedildiği için bu adı almıştır. Karamürsel'in kendi buluşu olan süratli bir gemi yaptırdığı söylenir.

(2) Karesi Beyliği 1359'da Osmanlı ülkesine katıldı.

(3) Danişmend, İsmail Hâni : Osmanlı Tarihi Kronolojisi : I. C. S. 92

(4) Klavio : Timur Devrinde Semerkand'da Seyahat, S.33

(5) Danişmend İ. Hâni : Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I. C. S. 92.

Karamürsel ve Edincik tersanelerinin naklinden sonra, zamanın iyi bir üssü haline dönüşen Gelibolu'dan Ege Adalarına ve Doğu Yunanistan kıyılarına deniz akınları yapıldı. Bu dönemde Osmanlı deniz kuvveti altın çekdiri kadardı. (1)

Yıldırım Bayezid 1399'da İstanbul'u kuşattığında ; Venedik ve Cenevizlilerin de katıldığı bir Avrupa deniz kuvveti İstanbul önelerine geldi. Hasın deniz gücü üstündü. Sultan Bayezid kuşatmaya kaldırdı.

Yıldırım Bayezid'in Batı Anadolu'daki yerel beylikleri (Saruhan, Aydın, Men-tege) ilhak etmesiyle, Osmanlı deniz harekâtı daha önem kazandı. Ancak 1402'de Ankara Meydan Muharebesi Yıldırım Bayezid'in yenilgisiyle sonuçlanınca, Fetret Devri (Duraklama) başladı.

Sultan Çelebi Mehmet Osmanlı Devletini yeniden düzenledikten sonra, donanma yeniden ele alındı. Bu donanma Çavlı Bey (Çalı Bey, Çavuş Bey) komutasında Ege'de faaliyetlerde bulundu. Ege'de güçlü bir deniz kuvvetine sahip olan Venedikliler'le Gelibolu-Marmara Adası'nın arasındaki deniz savaşında Osmanlı Donanması yenik düştü (1416). (2)

Sultan II. Murad zamanında Boğaz geçişinde Ceneviz gemilerinden yararlanılması, Osmanlılar da donanmanın henüz gelişmediğini gösterir.

Sultan II. Murad'ın 1424'de Gelibolu'da yeni gemiler inşaatını emretmesiyle başlayan çalışmalarla, 1428'de Osmanlı donanması kırk gemiye ulaştı. 1429'da Sultan Murad'ın Selânik kuşatmasında, Venedik Bizans yanında yerini aldı.

Bu zaman Sultan Murad tarafından önlenecekti. Ancak Osmanlı Donanması Çanak-kale Boğazında savunma düzeni almak zorunda kaldı. Bu sırada Osmanlı Donanması na Hazza Bey komuta ediyordu.

İstanbul'un fethinde (1453), Osmanlı Donanması irili ufaklı yüzelli parçadan çok bir kuvvet idi (nakliye gemileri dahil). Baltaoğlu Süleyman Bey komutasındaki bu donanma İstanbul'u - Haliç surları hariç - kuşattı. Ancak bu kuşatma başarılı olmayınca, Baltaoğlu görevden alınarak yerine Çavlı Bey'in oğlu Hanza Bey getirildi. Osmanlılar Bizans üzerinde baskın tesiri sağladı. Donanma 28/29 Mayıs gecesi "İman Donanması" denilen büyük gemileri ile donatıldı. (3)

Fatih İstanbul'u fethettikten sonra donanmaya daha da önem verdi.

3. TOPÇULUK DEHASI FATİH SULTAN MEHMET VE TÜRK DONANMASINDA TOPÇUNUN KULLANIŞI

Osmanlı Devletinde topun ilk kullanılışı tarihçilerin ortak kanılarına göre 1389 tarihinde, Sultan I. Murad döneminde cereyan eden Kosova Savaşındadır. Böylece top Türklerde önce Kara Ordusunda kullanılmıştır.

Türk topçuluğu, Fatih Mehmet ile büyük aşamaya ulaşmıştır. Sultan II. Mehmet tasarladığı büyük fetih projelerinde topa büyük önem vermiştir. Genç padişah top yapımı ve kullanımında bir balistik uzmanı gibi düşünmüş ve amacını gerçekleştirmek için yerli ve yabancı uzmanlardan zahretle yararlanmıştır. Bunlar arasında "İsmahittin Usta", "Saruca Sekban", "İncar Urban" ve "Cenevizli Donar" gibileri ünlüdür. İstanbul'un fethinde bu ustaların köktüğü toplar etkili oldu.

(1) Danışmend I. Hami : C. I. S.93

(2) Türk Donanması bu yenilginin acısını, 1430'da Venedik donanması ile yaptığı Gelibolu deniz savaşında almıştır.

(3) Danışmend I. Hami : 1. Cilt, S. 251

Fatih Sultan Mehmet, tasarladığı büyük cihan İmparatorluğunu gerçekleştirmek için Türk donanmasının da, üstün duruma getirilmesi için olağanüstü çaba harcadı. Bu çaba, doğal olarak çabın gereklerine uygun bilimsel bir tutumla ele alınmıştır. Matematik ve balistike dayalı top yapımı gerçekleştirildikten sonra, topun, kara ordusundan sonra deniz kuvvetlerinde de kullanılması Fatih Sultan Mehmet döneminde, İstanbul kuşatması sırasında, Türk gemilerine yerleştirilen toplar hakkında Müneccimbağî Tarihinde şu kayıtlar vardır : "Fakat doğru olan rivayete göre, gemiler Okmeydanı'nda hazırlanmış ve buradan denize indirilmiştir. Bu gemiler Haliç'te Kasımpaşa ve İstanbul arasında Cebe Ali Kapısı hizasında bir köprü gibi birbirine bağlanıp toplarla donatıldı. İstanbul surlarını deniz tarafından dövmeğe başladılar.(1) "

Türk Donanmasında topun önemi, kaybedilen bir savaştan sonra ortaya çıkarılır. Bu kaybedilen savaş, XV. yüzyıl başlarında Ege Denizinde Eğriboz ve Nakşo (Naksos) Adalara dolaylarında cercyan etnis ve Venedikliler donanında top kullandıklarından üstünlük sağlanmışlar. Seyyid Muradî bu konuda şöyle yazar: "1416 Saruca Paşa'nın 2 gemilik hafif filosu Nakşo ve Eğriboz civarını yağma ve birkaç gemi zaptetti. Venedik gemileri ile yapılan savaş kaybedildi. Türk gemilerinde henüz top yoktu. Düğün top atışı ile galip geliyordu. (2) "

Tarihte Osmanlı - Venedik Savaşı uzun yıllar sürmüştür. Özellikle 1463'den 1479'a kadar süren on altı yıllık mücadele, tarihlerimizde "Venedik Harbi" adıyla yer alır. 1479'da barış istemek zorunda kalan Venedik - Denizci bir devlet olması bakımından - Osmanlı Deniz gücü önünde boyun eğmiştir. Bu savaşlar da yer alan Türk gemileri Fatih Sultan Mehmet'in Haliç'te, eski Bizans tersanesinin genişletilmesiyle kurulan tersanede inşa ediliyordu. (3)

Fatih Sultan Mehmet döneminde, denizcilik alanında alınan tedbirlerle gemi sanayiinde birinci olan Venedik'e üstünlük sağlanmış ve Osmanlılar ön sıraya çıkmışlardır.

Fatih Sultan Mehmet Çanakkale Boğazını'nda tahkim eden Palıgahtır. 1462'de Kalâ-i Sultaniyye (Çanakkale) ve Kilid-ül-bahr (Kilid-i-bahr)'in inşası onun zamanındadır. (4)

Fatih döneminin denizcilik hareketlerinin önemlilerinden biri de, Karın'ın Osmanlılara ilhakıdır. Bu olayda Osmanlı Donanması büyük bir gövde gösterisi yapmıştı. " 19 Mayıs 1475'de İstanbul limanını terkeden Gedik Ahmet Paşa'nın komutasındaki Donanma-i Hümayûn, Karınlıları hayrete düşürecek derecede muhteşem bir deniz kuvveti idi. Donanma-i Hümayûn, 183 harp, 170 nakliye gemisiyle başka, at nakline mahsus 120 küçük gemiden mütevekkildi. İçerisinde Gedik Ahmet Paşa'ya savaşmak emri verilmişti. Fakat donanmanın azametinin yaptığı tesir ve Fatih'in daha evvel diplomatik yollarla hazırladığı ortam, bir harbe meydan vermemiştir. Donanma-i Hümayûn 13 günde İstanbul'dan Kefe'ye gelmiş, 70.000 nüfusu olan bu zengin limana denir atmıştır.(Babiner. 47) Bu suretle 1 Haziran 1475 günü, Karın'da fiilen Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Karın'daki Ceneviz müstevlekelerinin merkezi olan Kefe, mukavetsiz teslim olmuştur."(5)

"Karın Seferinden sonra Donanma-i Hümayûn, Türklerin "Hocapasa" dedikleri Odesa Körfezinin de hakim olmuştur." (6)

(1) Müneccimbağî Tarihi : I. Cilt, S. 258

(2) Seyyid Muradî : Gazavat-ı Hayrettin Paşa (Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları), Tercüman 1001 Temel Eser, Cilt I, S. 31

(3) Bu tersane 1514'da tamamlandı. (İ. Hani Danişmend : Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 2. Cilt, s. 21)

(4) Danişmend, İ. Hani : I. C. s. 299

(5) Ötuna, T. Yılmaz : Türkiye Tarihi, 5. C. s. 85

(6) Aym Esar, s. 96

Fatih Sultan Mehmet zamanında Türklerin "Pulya Seferi" adını verdikleri sefer sonunda, İtalya Yarımadası'nın doğu ucundaki Otranto'nun 11 Ağustos 1480'de zaptı, donanmanın gücünü gösterir.

4. SULTAN II. BAYEZİD DÖNEMİ (1495 - 1512) :

Bu dönemde deniz olayları arasında Venedik Savaşı önemlidir. Bu dönemde Osmanlı Donanması'nda Kaptan-ı Derya (Deniz Kuvvetleri Komutanı) olanlar; Hacı Mesih Paşa, Küçük Davut Paşa, Mersin - Zade Ahmet Paşa, İskender Bey, Güveşi Sinan Paşa ile Kara Hişan Paşa Vezir Davut Paşa'dır.

Sultan II. Bayezid döneminin önemli olaylarından biri de Kemal Reis'in denizcilik alanındaki icraatı ve başarılarıdır. Kemal Reis Türk denizcilik tarihinde en büyük amirallerden biridir. (1)

Kemal Reis'in Denizcilik alanında sivrilmesi İspanya ile ilgilidir. Osmun zamanında İspanya'da Müslüman Egenenliği yıkılmaya yüz tutmuştu. İspanya'da 711 yılından beri süren Müslüman egemenliği 1479'da, Kastilya ve Aragon Krallıklarının birleşmesiyle tehlikeye girdi.

Sultan II. Bayezid, İspanya sahillerini vurma kararı aldı. Bu işe Kemal Reis'i namur etti. Kemal Reis'in Komutasındaki Osmanlı Donanması Akdeniz'de "Cerbe", "Malta", "Sicilya", "Sardunya", ve "Korsika" adalarını vurdu. Bunlar İspanya'nın idaresi veya etkisindeki adalardı. Donanma, Batı Akdeniz'de "Balear adaları"na kadar geldi. İspanyol limanları da bombardıman edildi. Malaga limanı yağma edildi. Cebelitarık Boğazına kadar giden donanma İstanbul'a döndü.

İspanya'da 1492'de, Granada'nın Hristiyanların eline geçmesinden sonra, yüzbinlerce Arap Afrika'ya geçerken Osmanlı Donanması bunları korudu. Bu donanma Kemal Reis'in Komutasında idi (1488).

Kemal Reis, 1510 yılında İspanya kıyılarına ikinci bir sefer daha yaptı.

Sultan II. Bayezid döneminde Akdeniz'deki Venedik üslerine ve kalelerine karşı yapılan faaliyetler ile 1496'da Kemal Reis'in Rodos donanmasını imha etmesi olayı önemlidir. Türk tarihinde ilk büyük açık deniz muharebesi olarak, Venedik Donanmasıyla, Mora sularında Sapienza'da (2) cereyan eden savaşta, (1499) Donanma-i Hümayun'u Kemal Reis yönetti. Karşılıklı dört yüz harp gemisinin mücadele ettiği bu savaşta, Venedik deniz gücünün çoğunu kaybetti. Bu savaşta Burak Reis'de büyük kahramanlık gösterip şehit oldu. 1500 yılında Güney Mora Seferi oldu. Modin, Navarin ve Koron zaptedildi.

3 Aralık 1500'de kış nedeniyle, Osmanlı Donanması üslerine çekildiğinde, Venedikliler - hile de kullanarak - Navarin (Mora Güney batısında)'i ele geçirdiler. Ancak Kemal Reis, emirindeki otuz harp gemisiyle yaptığı baskında 20 Mart 1501'de Navarin'i tekrar ele geçirdi ve sekiz Venedik gemisini zaptetti.

(1) Kemal Reis, XV. yüzyıl sonlarında kuzey Afrika sularında dolayan bir Türk denizcisiydi ve yanında 20 yağlarındaki yeğeni Piri Reis'de bulunuyordu. Gelibolu'da doğan Kemal Reis'in asıl adı Ahmet Kemallettin'dir. 1511'de Gelibolu yakınında gemisinin batmasıyla boğulmuştur. Bu sırada altmış yaşlarında idi. Kemal Reis gemilerinde uzun menzilli top kullanmasıyla da ünlüdür.

(2) Sapienza ; Güney Mora'da Rodon limanı güneyinde küçük bir adadır.

II. Bayezid döneminde Pirî Reis'le ilgili olan olay şöyledir : "1501'de amca-
sının Navarin'i Venedikliler'den geri alması müjdesini bildirerek için, İstan-
bul'a geldiği zaman, ilk defa olarak II. Bayezid'in huzuruna çıkmıştır. II. Baye-
zid, genç kaptana 3000 akça vermiş, maaşına günde 5 akça zam yaparak mükafat-
landırmıştır.(1)."

"II. Bayezid, Süveyş'te Osmanlı teknisyenlerinin nezaretinde 30 harp gemisi
yapılması ve Kızıldeniz'de ciddi bir Memlûk donanması kurulması için, Meşhur
Kemal Reis'le, Mısır'a 300 top, 150 direk, 3000 küçük yelken, kereste v.s.
göndermiş, ayrıca 8 de harp gemisi hediye etmişti. Bu kuvvet, Portekizliler'e
karşı Hind Okyanusu'ndaki Müslüman ticaretini koruyacaktı.(2)."

5. YAVUZ SULTAN SELİM VE TÜRK DONANMASI :

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Devleti'nin Fatih Sultan Mehmet'le başlayan "Güç-
lü Donanma" politikasını devam ettirdi. Bu politika, Akdeniz'de üstünlük
iddiasında bulunan Venedik ve İspanyollara üstünlük sağlama düşüncesinden
kaynaklanıyordu. Bundan başka, devletin güçlü vezirlerinden Pirî Mehmet Paşa
bu konuda kendisini aydınlatıp teşvik ediyordu.

Yavuz Sultan Selim döneminde önemli olaylardan biri Barbaros kardeşlerin
(İshak, Oruç, Hızır ve İlyas) Cezayir'de bir Türk Devleti kurmaları olayıdır.
Bunlar Akdeniz'de korsanlık yaparak çalışıyorlardı. Başlarından türlü macera-
lar geçti. Bunlardan Oruç Reis bir süre Mısır Sultanı Kansu'nun hizmetine de
girdi, sonra bu hizmetten çıktı. Bir ara Mısır'a da gelen Şehzade Korkut'un
emrinde çalıştı. O cerbe Adasında üslenmeden önce, ünlü Türk Denizcisi Kemal
Reis'de (Ölümü 1511), yanında yeğeni Pirî Reis olduğu halde Cerbe'ye gelmiş-
ti. Oruç Cerbe'de üslendi ve Akdeniz'de korsan seferlerini sürdürdü.

Bunların başarıları üzerine, Türkiye'den birçok Kaptan bunlarla birleşti.(3)
Böylece Akdeniz'de büyük bir korsan (komando) gücü oluştu. Ancak, bunlar
yine de Osmanlı Padişahının himayesine muhtaçtı.

Barbaros Kardeşler 1516 yılı mayısında Pirî Reis'i 6 parçalık bir filo ile
armağanlarla birlikte Yavuz Sultan Selim'e yolladılar. Yavuz bu ziyaretten
memnun oldu ve Pirî Reis başkanlığındaki heyeti Yalı Köşkü'nde kabul ettikten
sonra, gelenlere ihsanlarda bulundu ve gemileri de İmparatorluğun şanına
yakışır şekilde donattı. Seyyid Muradî bu konuda şöyle yazar : "Tekneler,
Tersane-i Âhire'ye çekiliş eksikleri, gedikleri miriden düzüldü, koşuldu.
Her mühimmatları yeniden yeniye yapıldı. Var evi kerem evi denizler, halata
pusata hacet kalmadı. Bana ve ağam Oruç'a da mahsus yirmi yedişer oturak
iki firkate yapıldı, şöyleki, tasvir olunmak üzere altın hülle, kıçlara, bağ-
ları, başlarda usulü tezhip olunup, tunç toplarına ve tunç saçmalarına varın-
caya kadar miriden donandı." (4)

(1) Ötuna T.Yılmaz : Türkiye Tarihi, 6.Cilt, s.122.

(2) Aynı Eser : s.105.

(3) Bunlar arasında Kemal Reis'in yeğeni, coğrafya ve kartoğrafya bilgini
Pirî Reis'de vardı.

(4) Seyyid Muradî : Gazavat-ı Hayrettin Paşa, Tercüman, 1001 Temel Eser, Cilt
I. s.128

Barbaros kardeşler (1517 başları) Cezayir'de bir Türk Devleti kurup İspanya ile mücadeleye başladılar.

Yavuz Sultan Selim, 1516 - 1517 arasında cerayan eden bir dizi muhaberele sonunda Mısır Devletine son verdi. (3) 19 Mayıs 1517'de İskenderiye'de demir atan Donanma'î Hümayûn'un 301 parçadan oluştuğunu tarihçi Hammer yazar Yavuz Mısır'da iken bu donanmayı, Kahire'den İskenderiye'ye gelerek denetledi. 15 Temmuz 1517'de Mısır'dan İstanbul'a hareket eden donanmada Mısır'ın ile-ri gelenlerinden 1.800 kişi vardı

Mısır'a yine Mısırlı Memlûkileri gelenlerinden Hayrbey, beylerbeyi olarak atandı. Bu dönemde güçlü olmayan bir Memlûk donanması vardı. Portekizliler bundan yararlanarak Kızıldeniz'e ve Umman Denizi'ne kadar sokulmuşlardı. Mısır'ı alan Osmanlılar eski Memlûk donanmasında sahip olduklarından, Süveys'teki Memlûk Tersanesini genişletip, burada güçlü bir harp Filosu inşasına başlandı. (1) Kızıldeniz bir iç deniz haline sokuldu. Bu arada Eritre'de Masava limanı zaptedildi.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferinden sonra İstanbul'a döndükten sonra 1519'da çıkardığı bir irade ile yüz elli geminin yeniden tezgâha konulmasını emretmişti. Bunlardan üçü yedişer yüz ton olarak planlanmıştı (2). O, 1520'de ölmeden önce Gelibolu ve Kilitbahir'i denetlemiş, bu arada Gelibolu tersanesinin de İstanbul'a naklini emretmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde Akdeniz artık bir "Türk Denizi" haline dönmüştür.

6. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN VE DONANMA

Kanuni Sultan Süleyman dönemi 1520 - 1566 yılları arasına rastlar. Onun zamanında Osmanlı İmparatorluğu bir Cihan Devleti olarak olgunluk çağını yaşadı.

Kanuni zamanında önemli olayları Avrupa'da Asya'da (İran), Akdeniz'de ve Hind okyanusu alanlarında cereyan etmiştir. Kanuni döneminde denizle ilgili olaylardan belli başlıları şunlardır.

Rodos Seferi : (1522 - 1523)

Bu seferin sebebi, adadaki şövalyelerin korsanlığı ve denizde Türk gemilerine yaptıkları zararlardır. Bu seferde Kurdoğlu Muslihuddin Reis Komutasındaki Türk Donanmasına bindirilen Azaplar (Deniz Piyadesi) ve Topçu gücü 20 Aralık 1522'de adayı zaptetmiş ve Rodos Haçlı Devletine son vermiştir.

Süveys Tersanesinin Geliştirilmesi :

1524 yılında Mısır'da patlak veren isyan üzerine, Sadrazam İbrahim Paşa, Mısır işlerini düzenlemek üzere 1524'de bu eyalete gitmişti. Bu düzenlemede Süveys Tersanesi yeniden düzenlenmeye başlanmış ve Selman Reis amiralliğe getirilmiştir (1). Bu seyahate İbrahim Paşa'nın yanında Pirî Reis de bulunuyordu.

(1) Mısır'ın fethinde, Pirî Reis İskenderiye'deki Türk donanmasının amirallerinden biri olarak bulunmuştur. (T.Yılmaz Öztuna: Türkiye Tarihi 6.C.s.122)

(2) Memlûk donanmasının başında Komutan olarak Selman Reis vardı. Yavuz Ridaniye Zaferinin (Şubat 1517) kazanınca, Selman Reis otuz parça gemisini Süveys'e yollamıştı. Amacı Kemal Reis öldükten sonra, yeğeni genç Pirî Reis bu Selman Reis'in yanına gelip kaptan (Deniz Albayı) olmuştu.

(3) Yavuz'un bu icraatı Rodos seferine hazırlık olarak yorumlanır.

(4) Bu düzenlemede "Mısır Kaptanlığı" veya "Hint Kaptanlığı" adıyla bir amiral-lik kurulmuş ve başına da, önce Mısır Kölemenlerinin hizmetinde bulunan "Selman Reis" getirilmiştir.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Kaptan-ı Deryaliğe Atanması (1534) :

Barbaros Hayrettin Paşa, Kanunî'nin verdiği emirle (1) 27 Aralık 1533'de yanında on sekiz amiral olduğu halde İstanbul'a gelmiş ve 6 Nisan 1534'de Kaptan-ı Deryaliğe atanmıştır. Barbaros İstanbul'a gelişinde Tersane'de hazırlanan daireye inmiştir.(2)

Tunus'un Fethi (22 Ağustos 1534) :

Bu harekatta, Tunus, Charles - Quint (Alman İmparatoru, Şarlken) ile işbirliği yapan Hafsilerden alındı.(3)

Balear Adaları Seferi (Ağustos 1535) :

Bu seferde Barbaros Hayrettin Paşa, Minorca ve Majorca (Mayorka) Adalarını bombardıman etti. Bu zafer Osmanlıların Batı Akdenizdeki etkilerini gösterir.

Fransa'ya Kapitülasyonların Verilmesi (18 Şubat 1536) :

Bunlar, Fransa'nın kalkınması için verilen ticarî imtiyazlardır ki, Charles - Quint karşısında güçlü bir Fransa politikasından doğmuştur.

İtalya (Korfu ve Pulya) Seferi : (11 Mayıs 1537) :

Venedik'e karşı yapılan bu deniz hareketinde, Venedik'i Charles - Quint'den ayırma amacı güdülmüştür. Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki 280 parçalık donanma ile İtalya yarımadasının topuğuna asker çıkarılmış, Korfu Adası Kuşatılmış ve Venedik'in nüfusu ezilmiştir.

Kiklad Adalarının Fethi (1537 Sonbaharı) :

Bu seferle Venedik'e başeğdirildi.

İkinci Kiklad ve Girit Seferi (1538 Yazı) :

Bu seferde Kerpe ve Kaşot Adaları zaptedilmiştir.

Preveze Zaferi (28 Eylül 1538) :

Bu zaferle, Akdeniz'de Türk egemenliği tam gerçekleştirilmiştir. Venedik, bu zaferden sonra bütün ümidini kaybetmiştir.

Nice (Nis) Seferi (1543 Yaz ayları) :

Bu seferde İspanyol üslerinden "Messina ve éGaeta" alındı. Donanma Fransa'nın üsleri olan "Toulon" (Tulan) ve "Marsilya'da konakladı. Nice kalesi teslim oldu. Fransızlara teslim edildi.

:

(1) Kanunî Sultan Süleyman onu çağırırken, İspanya'ya sefer yapma kararında olduğunu bildirmiştir.

(2) Danişmend İ.Hami : 2. C., s. 161

(3) Barbaros bu seferde, İstanbul Tersanesinde kendi isteğine göre yaptırdığı altmış bir geniye, kendisinin gelirken getirdiği on sekiz gemi ile dört korsan gemisini de katmıştır. (İ.H.Danişmend : 2. c., s. 168)

Barbaros Hayrettin Paşa'nın ölümü (4 Temmuz 1546) :

Barbaros Hayrettin Paşa, seksen yaşında olduğu halde Beşiktaş'taki sarayında öldü. Barbaros'la tamamlanan Akdeniz egemenliği onun ölümünden sonra Hasan, Salih, Turgut ve Piyale Paşalar'la yürütülen bir dizi hareket ve seferlerle doludur. Bu dönemde Cezayir Beylerbeyliği ve Fas Osmanlı Devletine bağlandı (1551 - 1556).

Turgut Reis, 1551 yılı Temmuzunda Malta seferini yaptı. 15 Ağustos 1551'de Trablusgarb fethedildi. 5 Ağustos 1552 Ponza Zaferinden sonra, 17 Ağustos 1553'de Korsika fethedildi.

Piyale Bey'in Kaptan-ı Derya olmasından (1554) sonra Elba Adası (1554), Reggio (1555), Bizerte (1557) zaptedildi. 1560'da Cerbe Zaferi kazanıldı. Bu savaşta İspanyol donanması yok edildi.

1564 yazında yapılan Fas Seferi, Osmanlı Donanmasının Atlas Okyanusuna kadar etkinlik kazandığını ortaya koyar. 1565 Malta Seferi, Akdeniz'deki bu güçlü kalenin (ele geçirilmemekle beraber) Osmanlı baskısı altına alınmasını gerçekleştirmişti.

Kamunî Sultan Süleyman Döneminde Hindistan ve Hind Denizi Politikası :

Bu politika XVI.yüzyılda Portekizliler'in bir Müslüman denizi niteliğinde olan Hind Okyanusu'na girmeleriyle ilgilidir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, dünyanın en güçlü devleti olması nedeniyle Portekizlilere engel olmak istemişti. Müslüman ülkeler için Hind ticareti önemliydi.

Yavuz Sultan Selim döneminde Süveyş, Hind Okyanusu, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Umman Denizi ve Aden Körfezindeki Osmanlı Donanmasının Merkezi haline getirilmişti. "Süveyş Kaptanı" veya "Hind Kapdân-ı" adı verilen bahriye sancakbeyi rütbesindeki amiral bağımsızdı.

Kamunî döneminde Mısır'a gelen Sadrazam İbrahim Paşa, Süveyş'te yeni gemiler inşasını emretmiş ve Selman Reis'le Kızıldeniz egemenliğini görüşmüştü. Selman Reis 1523'de takviye edilen donanmasıyla Portekizlileri Kızıldeniz'den kovdu.

Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa 1530'da "Gucarat Seferini" yaptı.

13 Haziran 1538'de Vezir Süleyman Paşa, Türklerin Hindistan'a yaptığı en büyük sefer olarak bilinen, Hindistan seferini yaptı. Türk Donanması Hindistan kıyılarında önemli bir Portekiz üssü olan "Diu" Adasını kuşattı.

Bu seferden sonra Özdemir Paşa, Sudan ve Habeşistan'ı fethetti (1542).

Süleyman Paşa'nın 1538'deki Hindistan Seferinden on üç yıl sonra, Hind sularında yapılan sefere Muhyiddin Piri Reis komuta etti.

Piri Reis, 1524'de Sadrazam İbrahim Paşa'nın Mısır'ı denetlemesinde, onun yanında bulunmuş, zeka ve bilgisiyle onu etkilemişti. İstanbul'a dönünce Sadrazamın Kamunî Sultan Süleyman'a övdüğü Piri Reis, 1547'de "Hind Kapdân-ı" ünvanıyla, Süveyş'teki Osmanlı Donanmasının başına getirildi. "Bu tayinin sebebi, Portekizliler'in Aden'i ele geçirmeleri idi. Piri Reis, derhal Süveyş'teki donanma ile hareket etti. 26 Şubat 1548'de Aden'i Portekizliler'den geri aldı. Bu başarısı üzerine Divan-ı Hümayûn, yıllık tahsisatını 100.000 akçaya çıkarttı. Piri Reis, asıl meşhur seferini ertesi yıl, 1552'de yaptı."(1)

(1) Öztuna, T.Yılmaz : Türkiye Tarihi, 6.Cilt, s. 122

Pirî Reis'in 1552'de yaptığı ünlü sefer, Portekizlileri Umman kıyılarından çıkarmak amacıyla düzenlendi. Bu seferde Mas'at, Portekizlilerden fethedildi. Yine bir Portekiz kalesi olan "Hürmüz" kuşatıldı, Hadramut'taki Türk egemenliği sağlanlaştırıldı. Katar ve Bahreyn adaları Türk egemenliğine sokuldu.

Pirî Reis'in bu başarıları, O'nun bilgi ve servetine düşman olanları harekete getirdi. Onlar Pirî Reis'in donanmayı Basra'da bırakmasını istismar ettiler. "80 yaşındaki büyük amiral, 1555'de (veya bir yıl önce) Kahire'de idam edilmiş, çocuğu olmadığı için, pek muazzam bir meblağ tutan serveti, Hazineye alınmıştır (Hammer, VI. 185.) (1)."

7. SONUÇ

Buraya kadar ele alınan konular, Türklerde donanmanın kuruluşu ve başlangıçtan Pirî Reis'in öldüğü tarihe kadar gelişmesini kapsamaktadır. Gerçekte Türk donanmasının gücü daha sonra da devam etmiştir.

Ana hatlarıyla belirtilen ve Türk Donanmasıyla ilgili hususlar görkemli Türk deniz tarihinin dönüm noktalarıdır. Bunların herbiri birer inceleme ve ders konusudur.

Türklerde denizcilik ve "Güçlü Donanma" düşüncesi Osmanlı Devleti'nin küçük bir beylik halinde kurulup denizlere ulaşılmasından sonra, fetihler ve "Cihan Devleti" anlayışından kaynaklanmıştır.

Osmanlılar, Marmara dolaylarında denize ulaştıktan sonra, ilk tersaneleri de kurmaya başlamışlardır. Avrupa kıtasına geçtikten ve Mısır fethedildikten sonra, Akdeniz egemenliği önem kazanmış ve Türk Donanması devamlı gelişme göstermiştir.

Fatih Sultan Mehmet'le gerçek anlamda kurulan Türk Donanması, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman döneminde bütün dünya da yankılar uyandıracak aşamalar yapmıştır. XVI.yüzyıla "Türk Asrı" ünvanının verilmesinde güçlü Türk denizciliğinin ve donanmasının da yeri vardır.

Türk Donanmasının, devletin, gerçek kuruluşundan yani İstanbul'un fethinden itibaren devamlı gelişmesi nedenleri, geniş bir araştırma konusudur. Bunda "Cihan Devleti" kurma düşüncesi yanı sıra daha başka sebepler de vardır.

Alman tarihçisi Deistman, Fatih Sultan Mehmet hakkında şöyle bir değerlendirme yapmıştır :

"Fatih, dünya tarihinde bir dönüm noktası yarattıktan sonra, Doğu ve Batı'nın kıpısında durarak, bu iki âlemin kültürünü nefsinde toplayan bir insandır." Bizans tarihçisi Kritovulos : "Sultan, en keskin zekalı filozoflardan biridir" der. Zorzo Dolfin, Fatih'i değerlendirirken : "Askerî ve Coğrafî bilimleri büyük bir zevkle inceler" der. O'nun nitelikleri arasında "birinci sınıf dil uzmanlığı bile vardır" der.

(1) Öztuna, T.Yılmaz : Türkiye Tarihi, 6. C., s. 125

Bir başka tarihçi (Togan) : "Fatih, Gutenberg devrinde yaşamış ve Avrupa'da basılan kitapları bizzat görmüştür. Fakat Türkiye'de binlerce, onbinlerce hattâttın kitap çoğaltma kabiliyeti karşısında Avrupa'daki kitapların tirajları henüz mütevazî bir seviyede kalıyordu (1)" der.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u döven topları Avrupalıları şaşirtiyor ve gemilere ko. ydurduğu toplar onları düşündürüyordu.

Avrupa Rönesansı başarısına Fatih'in toleransına borçludur. (2)

Sultan II. Bayazıt, tarihçilerce, babası Fatih'den sonra Osmanlı Padişahlarının en bilgini kabul edilmektedir. O, "Türkçe, Farsça ve Arapça'yı edebiyatıyla öğrenmiş, İslam ilimleri, felsefe, matematik ve musiki tahsil etmişti (3)." İstanbul'daki enedik Elçisi Andre Gritti şöyle diyor : "Yeniçerilerin sayısını artırdığı gibi, askeri, modern silahlarla da techiz etmiştir. Bilhassa topçu ve süvari teşkilatı ve top nakliyatını, ciddi ıslahata tâbi tutmuştur. Süvarisi ve donanması, şahit olduğumuz harikülâde hadiselerin gerçekleşmesini sağlamış, peksüratli bir şekilde toplanıp yığılmaya muktedir bir hale getirilmiştir." (4)

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı İmparatorluğu bir "Cihan Devleti" oldu. Akdeniz bir "Türk Gölü"ne dönüştü. Bu Osmanlı İmparatorluğundaki heralanda bilim ve tekniğin bir sonucu idi.

Kanunî Sultan Süleyman dönemi, bilim ve teknik aşama yanında, devletin bir hukuk devleti olmasıyla da ünlüdür. Kanunî Sultan Süleyman Alman İmparatoru Charles - Quint ile çağdaştır. Bu dönem Avrupa'da Rönesansın gelişmeye başladığı dönemdir. Ancak Osmanlı Devleti, Avrupa karşısında yine üstünlüğe sahipti. Kanunî, Avrupa'daki Hıristiyan devletler arasındaki dengeyi ince bir siyasetle yönetmesini biliyordu. Bazı tarihçiler XVI. yüzyıla "Kanunî Asrı" demişlerdir.

Avrupa karada olduğu gibi denizde de Osmanlılar karşısında üstünlük sağlayamadı. Bu dönem Türk deniz tarihinde, yetenekli bir amiraller çağı olarak ünlüdür. Kanunî devlet idaresinde adam seçmeyi, askerlik ve donanmada da uygulamıştır.

Kanunî döneminde Türk donanması, devletin ihtişamına yakışır şekilde daha güçlendi ve doruk noktasına ulaştı. 1538'deki "Preveze Zaferi" Türk donanmasının gücünün bir kanıtıdır. Bu dönemde donanma gemi tip ve inşaları bakımından da gelişti. Gemi topları da geliştirildi. Savaş gemilerinin baş ve kıç taraflarına çok yükseklik verebilmek için, portatif kasalar yapılıyordu. Bunlar daha sonra gemi gövdeleriyle birlikte yapılmaya başlandı. bunlar güvertelere oranla yüksek yapıldıklarından, top atışları için daha hakim bir yükseklik sağlıyordu

Osmanlı Devletinde, XVI. yüzyılda, tersanede yapılan yelkenli ve kürekli gemiler personel, ağırlık ve silahları bakımından birbirinden farklıydı. Bu gemilerin bazılarının adları yabancı dilde söylenişlerinin türkçeye uyarlanmış şekildedeydi. (Fregat veya Ferikat'dan bozma Firkateyn gibi).

(1) Öztuna T. Yılmaz : Türkiye Tarihi, 3. C. s. 221

(2) Aynı Eser : s. 225

(3) Öztuna T. Yılmaz : Türkiye Tarihi, 4. C. s. 178

(4) A.g-e : s. 179

Osmanlı donanmasında kadirgalarda üç adet top konuluyordu. Bunlardan biri ortada diğerleri yanlara konulurdu. Bu toplardan birincisi on iki karış uzunluğunda namluya sahipti ve on iki okkalık (kıyyelik) mermi atardı. Diğerleri ise, onar karışlık namlularıyla onar okkalık mermi atardı. Heleyasalarda daha büyük toplar bulunur ve bunlar onaltı okkalık mermi atardı.(1)

Galerilerde, iki kıçta ve ikisi dümen üzerinde olmak üzere, dört top yerleştirilmişti. Bu toplardan başka yerleştirilen havanlarla birlikte 24 top bulunurdu. (2)

Osmanlı Donanması XVI.yüzyılda kürekle ve yelkenle hareket eden iki tür deniz aracına sahipti. Bunların bir bölümü muhabere gemisi bir bölümü de ulaştırma gemisi olarak kullanılıyordu. Bu gemiler çağın gemi tekniğine göre, ileri bir gelişme göstermişti. Bu gelişmede Venedik ve İspanyollar gibi denizci ülkelerden de esinlenen Türkler gemi tekniğinin en iyi şekilde kullanmışlardı. Bu teknik "Türk Asrı" olarak kabul edilen XVI.yüzyılda, denizcilik üstünlüğü- nü' de sağlamıştı.

Kamunî'nin ölümünden sonra - özellikle XVII.yüzyılda - yapılan fetihlere rağmen Osmanlı Devleti duraklamaya başladı. Bu olayın sebepleri ayrıca inceleme konusudur.

(1) Marsigli : s.140

Kadirga Osmanlılarda Çektiri veya Çektirme adıyla anılır. 55 arşın uzunluğa, 22 karış genişliğe sahip bu gemilerde, kıçtaki yükseklik 18 karıştır. 24 sıralı bu gemilerin "Beyler" ve "Zakala" tipleri vardı.

(2) Aynı Eser : S.144

TEBLİĞ KONUSU

BİLİM ADAMLIĞI, DENİZCİLİĞİ VE SANATÇI KİŞİLİĞİ İLE

PİRİ REİS

ARMET KASHICI
Türk Denizcilik ve Sanatçı Yardım

Doç.Dr.Sumru ÜNSAL
9 Eylül Üni.Rek.
(Dz.Bilimleri ve Tek.Ens.)

Altıyüz yıl süre ile (1299-1920) Dünya'da egemen olmuş, sınırlarını Avrupa ortalarından Hint Okyanusuna, Hazar Denizi'nden Kuzey Afrika ülkelerinin Batı sınırlarına kadar uzatarak üç kıtada hükümrânlığını kabul ettirmiş büyük bir imparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu. Ondokuzuncu yüzyıldan Yirminci Yüzyıla döndüğü günlerde bu koca İmparatorluk sallanıyor, ha çöktü ha çökecek, 1920'lerde yok artık. Türk Ulusunun unutmaması gereken binlerce olayı, iyilikleri, entirikaları, yiğitlikleri, hainlikleri, mehtlikleri, kahpelikleri, cengaverlikleri binlerce ibret alınası olayları tarihe terk ederek çöküyor Osmanlı İmparatorluğu. Çöken bir dev, devrilen bir ulu çınar gibi...

Bu enkazın üzerinde Mustafa Kemal Atatürk yeni bir Türk Devleti kurmakta geçikmiyor. Çağdaş bir dünya anlayışı içinde, egemenliğin kayıtsız şartsız ulusun olduğu ve Türkiye sınırları içinde varlığını koruyan "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" (1923).

Türklerin bu yeni devleti vakit harcamaksızın ileriye yönelik atılımlara giriştiği gibi, yurdun çeşitli yerlerinde müzeler oluşturarak, atalarının yapıtlarını gözden ırak etmeden, tarihini unutmadan, tarihinden kopmadan omurlu bir biçimde yaşamını sürdürecektir. Cumhuriyetin bu ilk yıllarında ve yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda Topkapı Müzesi de düzenlenmektedir. Zamanın Milli Müzeler Müdürü Halil Ethem Eldem'in bu esnada bulunduğu, deri üzerine dikkat ve itina ile işlenmiş en eski Amerika haritası, Ulu Önder Atatürk'ün ilgi ve direktifleriyle incelenmeye başlanmıştır. Böylece büyük Türk Denizcisi ve Kartografi olan Piri Reis bir anlamda keşfedilmiş oluyor.(1929)

BİLİM ADAMI OLARAK PİRİ REİS

KATİP ÇELEBİ (1659) ve EVLİYA ÇELEBİ (1869) yapıtlarında olduğu gibi bazı Cumhuriyet öncesi yapıtlarda bu konuya değinilmekte ise de, bu büyük denizcimizin yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmasından, 1930'lu yıllar içinde başlayıp günümüze doğru uzanan yıllar boyunca yapılan araştırmaların büyük rolü olmuştur. Bu çalışmalarını yapan HALİL ETHEM (1931), AKÇURA (1932-1935), ALPAGUT ve KURT-OĞLU (1936), ALPAGUT (1937), SAMAMOĞLU (1973) ve AFETİNAN 1930'lardan bu yana yurt içinde ve yurt dışında verdiği konferans ve seminerlerle, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve belki de daha başka dillerde de yayınladığı yapıtlarıyla büyük Türk Denizcisi ve bilim adamı Piri Reis'imizi Türkiye'de ve Dünya'da tanıtan, adını her yere duyuran, bu konuda özgün eserler vermiş bir bilim adamımızdır.

Nihayet bu büyük Türk denizcisine Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'mızca da sahip çıkılarak, önce bir savaş gemimize Piri Reis adı verilmiş, sonra kapısında Piri Reis büstü bulunan Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı tarafından gerek orjinal ebatlarda ve gerekse değişik ebatlarda Piri Reis'in haritaları basılmıştır. Bu kuruluşumuz ayrıca Oşinografi, Coğrafya, Seyir, haritacılık ve daha bir çok deniz konusunda tertiplendiği Ulusal ve Uluslararası toplantılarda Piri Reis'i konuklara tanıtmış, hatıra olarak onun haritasını hediye etmiştir. D.K.K.'lığının komuya yaklaşımı bu kadarla da kalmamıştır. Şu anda Çanakkale Boğaz Komutanlığı'nın düzenlediği bu toplantı ile Piri Reis'i, yapıtlarını ve bilinmeyen yönlerini öğrenme, fikirlerimizi iletme imkânını buluyoruz. O'nun Çanakkale haritalarında işaret ettiği donanma su ikmal çeşmesinin onarılması, Çimenlik Kalesi'nde adına bir müzenin açılması ne güzel, ne gurur verici... Şükranlarımızı sunuyoruz.

Günümüzde, örneğin komusunu denizden ve deniz canlılarından alan "Deniz Ekolojisi" veya "Benthos" derslerinin başında öğrenciye iyi bir deniz bilim adamının çalışacağı saha hakkında dikkatle bilgi edinmesi gerektiği, sahanın bulunduğu yere göre kaydedilen bu bilginin, araştırma alanının tekrar ve rahatça bulunmasında çok yararlı olacağı öğretilir. Ekologun veya o deniz bilim adamının ileride fauna ve flora ile korale edeceği bilgilerin tümünü kaydetmek üzere yalnız sahada kullanacağı bir defteri mutlak surette yanında bulundurmasının gerekliliği anlatılır. Sonra bu bilgilerin neler olacağına geçilerek derse devam edilir.

Piri Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü katıldığı seferlerin büyük bir çoğunluğu, korsanlık, deniz savaşları maksatlı olmasına rağmen o güç koşullarda dahi notlar almaktadır. Gördüklerini, bildiklerini kaydetmektedir. Bunun yapıtlarından anladığımız gibi, kendine özgü şu dizelerinde de yaşıyoruz adeta.

Umutlur yazmamakla bir nişan
Pes gerektir yazıla daim işan
Anın için gördüğüm yazarıdım
Yazarıdım bahri kim gezeridim
Yani tekrar varmak olursa ana
Bile idim taş sığlar ne yana

Bu not tutma ve yazma alışkanlığını şu beyitleri ile de açıklamıştır.

Yazardım o seferlerde o yerde
Taş ve sığ nerdedir denizlerde
Kalaları adaları bütün rah rah
Yazardım hepsini fırsat verdi Allah

Bahriye kitabını yazmasında Piri Reis'in önceleri gittiği gördüğü yerlerde tuttuğu bu notların ve gözlemlerin büyük katkısı olmuştur.

Piri Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü, çalıştığı konuda daha önce yapılmış çalışmalarını dikkatle incelemiştir. Üstelik bu literatür taramalarını, ana dili Türkçe'den başka Rumca, İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce gibi birçok dile vakıf olduğundan rahatça yapabilmıştır. Bu konuda AFETİNAN (1974) Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri adındaki yapıtında aynen şöyle demektedir : "... (Piri Reis'in) kitabındaki gözlemleri ve anlatışları da oralardan halkı ile kolaylıkla konuşabildiğine tanıklık etmektedir".

Daha önceki araştırmaların bir bilim adamınca ne denli önemli olduğu yadsınmaz. Bu kaynak taramalarında da iyi bir bilim adamı dil bilmelidir. Nitekim Günümüz Türkiye Üniversitelerinde öğretim ve araştırma görevlilerinin en az bir etkin dile vakıf olmaları aranmaktadır. Öte yandan Türk Coğrafyası haritasını yapabilmek için 34 adet haritayı incelemesinde (AFET İNAN, 1974) sitayişle bahsetmek gerekir. Pirî Reis iyi bir bilim adamına yakışacak ve doğru bir davranışla faydalandığı kaynakları da belirtmiştir. Nitekim kendi ifadesinden İskender zamanından kalma bir kitabın Kristof Kolomb'un eline geçtiği ve böylece Amerika'nın keşfedildiği, Kolomb'un kullandığı haritanın da Pirî Reis tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır.

ANTİLYE denir oranın adına
Dinler isen anlatayım ben sana
Nasıl bulundu işit o diyar
Şerh edeyim ta ki, olsun aşikâr
Ceneviz'de bir münecim var imiş
İsmine onun KOLON derler imiş
Onun eline geçmiş bir hoş kitap
Kalmış İskenderden, belki evveldir kitap
Bütün deniz ilmini bir bir yazarmış
Toplayıp bir araya bir ilim yazar imiş
O kitap gelmiş bu Efrenç iline
Bilmemişler, inanmamışlar haline
Bulup okumuş onu bu KOLON
Gitmiş İspanya beyine heman
Anlatır kitaptaki bütün ahvali ona
O da bir gemi verir sonra buna
O kitap ile amel ederdi ey yâr
Gidip ANTİLYE'yi eder aşikâr
Sonra durmaz açar o ile
Böylece meşhur eylemiştir o yolu
Oranın haritası geldi bize
Bu idi hâli ki, söyledim size
Şimdi bir vâhâm geldi bana
Bu da anlâtılmaya değer sana.

Pirî Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü, harita yapılması konusundaki fikirlerinden anladığımız gibi çok titiz bir uzmandır. AFET İNAN (1974) Bahriye Kitabından da alıntılar yaparak konuya şöyle yaklaşıyor; "O, genellikle harita yapma hakkındaki fikirlerini şöyle kaydeder :

İmdi bil hartı vilâyet işidir
Dime gör bu değme kişi işidir.
Zira hartıda sahihtir zikrolan
Kılca farketmez bilesiz kim işan

Beyitleriyle harita yapmanın büyük bir bilgi ve ihtisas işi olduğuna işaret ettikten sonra :

Kılca yaılsa bunu ehli fümün
Şöyle bil yanlış olur cümle burun
Gelmez ol pergale hem dahi mile
Yanlış olur kim alur anı ele

diye yazmakla hakikati teyit ediyor".

Pirî Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü, bilmenin değil öğrenmenin utanı-
lacak şey olduğunu, öğrenmek için bilene danışmanın, fikir almanın doğruluğu-
nu vurgulamıştır. Örneğin :

Bilenlerle her zaman dostluk et
Bilenler öğretir bilmeyene buna iman et

dizelerinden başka ;

Bilenden hep sormalı bilmediğin
Gidenden öğrenmeli yolları gitmediğin

dizeleri ile de gerçeği belirterek öğüt veriyor. Ve amcası Kemal Reis'in de-
nizdeki başarılarına ;

Bütün denizleri rahatlıkla gezmesinin sebebi
Danıştı fikir alırdı görünce bir bileni
İnsanların bakmaz idi parasına çuluna

dizelerinde açıkça belirtilen özelliklerinin de katkısı olduğu dile getirmiş-
tir.

Pirî Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü öğrenmesinin sınırı olmadığını gayet iyi
bellemiş ve belletmektedir.

Eğer kalbinden has cevher varsa
Alırsın her fenni kafan ne kadarsa
Yeter görürse bildiğin herkes
Hiçbir iş anın elinden gelmez
Okumak kamil adam işidir
İnsanı şaşırtan kötü kişidir

diyerek okumanın, çalışmanın faziletini birkez daha vurgulamaktadır.

Pirî Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü, Deniz Biliminde, navigasyon konusunda
sadece harita ilminin yetersiz kalacağını daha o zaman söylemiştir. Haritanın
da izah edilmesi gerektiğini belirterek kendisinin de bu bilgileri izah ederek
aktardığını şöyle anlatmıştır :

Adalarda her nerede geçit var ise
Derin sığ geniş veya dar ise
Bir eksiksiz bunların her birini
Yazdım bulunca yazma sebebini
Bu tafsilât yalnız harita ilmiyle olmaz
İzah edilmelidir yalnız pergelle olmaz

Pirî Reis iyi bir bilim adamıdır. Çünkü, bilim adamı yalan söylemez ve bilgili
olduğu için de yalanı çabuk yakalar. Nitekim Pirî Reis öğrenmeyi, bilmeyi teş-
vik etmekte, gururla kibirle biliyormuş gibi davranmanın sonunun iyi olmadığı-
nı açık bir dille anlatmaktadır :

Bazı derya kaptanları bilgisiyle amlır
Bazıları inadeder bildiğinde yanılır
.....
Bazısının gemisi batacak yerler arar
Çünkü anlar yalan alur hem yalan satar
Bu haldeki olanları her zaman
Ehli olan görür görmez der yalan

Şehir içinde lâfla mellah geçinir (Mellah: Denizci)
Denizlerde rotasını başkasına çizdirir
Nice gördüm ben gemici kişiler
Ulu orta bir limana girerler
Sonra derler bir buraya gelmiştik
Birkaç zaman bu limanda kalmıştık
Fakat bilemez suların yerini yatağını
Oralarda sıkı basar hep ayağını
Sonra gemi yerleşince limana
Azar azar başlar hemen yalana
Çünkü gördü o limanın halini
Derin yeri ve suyun ahvalini
Olmuş işi sonradan ben bildim der
Utancından etrafı öğrenmeden gider

böylece yalançı ve sorup öğrenmeyi gururuna yediremeyen kişinin geri kalacağı, başının dertten kurtulmayacağı anlatılarak, iyi bir bilim adamına yakışacağı şekilde doğru yolu ve davranışı öğütlemektedir :

Bir limana girdiğimiz her zaman
Rotanızı pusulaya alâsınız an be an
Liman ağzındaki sığlık veya taşları
Burunlar hangi yanda bilin hep yamaçları
Hepsini pusuladan okuyup bilmek gerek
Fakat lazımdır buna sabır ve bilen yürek
Umutlur, bir nişan koy hepsine heman
En iyisi yazmaktır ihmal etme aman
Amin gün ben her gördüğüm yazdım
Yaza çize hep denizler gezdim
Yani bir yere gerekirse tekrar gitmek
Bilir idim nere sığdır nereleleri mendirek

iyi bir bilim adamı bıraktığı eser veya eserlerle anılır. Piri Reis adı da insanlık tarihiyle birlikte yaşayacaktır. Çünkü, büyük eserler bırakmıştır. Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri isimli kitabın 29'uncu sayfasında aynen şöyle denmektedir. "Bugün elde bulunan tek orjinal belge Piri Reis'in yaptığı bu haritadır. Yabancı yazarlarında incelemelerine göre bu eser şimdiye kadar bir Türk tarafından yapılan en mükemmel ve en önemli bir coğrafya belgesidir. (AFET İNAN, 1974).

PIRİ REİS'İN DENİZCİLİĞİ :

Bir insan ki Gelibolu'da doğmuştur, İbni Kemal'in dediği gibi "Timsal misali su içinde büyümüştür, beşiği ecel teknesi, sabah ve akşam gemilerin silsiresi avazeleriyle uyumuştur", O insan denizci olur.

Bir kişi ki rehberi amcası Kemal Reis'tir, ömrü Kemal Reis'le geçmiştir, Kemal Reis'de bir koca Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz Amirallerindedir, O kişi denizci olur.

Bir kişi ki Onbir-Oniki yaşına kadar okuma yazmayı öğrendikten, biraz kültür sahibi olduktan sonra deniz tabiatı ve denizcilik tatbikatı içinde daha 75 yıl yoğrulmuştur. O insan büyük denizci olur.

Bir insan ki dört asır geçtiği halde yaptığı deniz haritaları "ilk" olma özelliğini taşıyor, yazdığı denizcilik kitabı, modern çağda çeşitli uluslarca sürekli seriler halinde yayınlanmakta olan ve denizcilik literatürüne "Sailing Direction" ve "Sea Pilot" adıyla geçmiş yayınların tipik bir başlangıcım oluşturuyor, O insan büyük denizcidir. Hemde gelmiş geçmiş en büyük denizcilerden biri. İşte Pirî Reis'imiz Türk Ulusu'mun bağrından çıkmış büyük bir denizcidir. Hem de en büyüklerinden biri...

Emcası Kemal Reis Eğriboz'daki azaplar reisliğini bırakıp korsanlık hayatına atılırken, 11-16 yaşlarındaki yeğeni Muhiddin Pirî'yi de yanına alıyordu. Kemal Reis'in bir kalite donatıp denizlere açılması sırasında, deniz savaşlarında ün kazanması esnasında, gemilerini çoğaltması, leventlerinin hergün daha kalabalık hale gelmesi sürecinde, korsanlıkla denizlerde geçen 14 yıl boyunca Pirî, emcasının yanında çocukluktan gençliğe atılıyor, gençlikten olgunluğa geçerken denizlerde yöğrulüyordu.

Akdenizde seyrederdik o zaman
Kafirlerle vermez idik hiç aman

Dizeleriyle korsanlık günlerini özetleyen Pirî Reis, daha sonra yazacağı denizcilik kitabının ana malzemesini bu yıllar içinde toplamıştır. Bu büyük denizcinin Cezayir, Tunus, Sicilya, Sardunya, Korsika, Fransa sahillerine ve daha birçok liman ve adalara yaptığı seferleri, tarihleriyle beraber kaydettiği bilgileri, haritalarıyla, bahriye kitabında izlemek mümkün oluyor.

Kemal Reis 1494 yılında Osmanlı Donanmasında görev aldığı zaman, Pirî Reis'de çok tecrübeli bir denizci olarak yanındadır. Modon Deniz Savaşı (27 Temmuz 1500) esnasında Pirî, çoktan o zaman deniz kumandanlarına verilen "Reis" unvanını taşımaktadır. Bu savaş esnasında Pirî Reis'in 30-35 yaşlarında olduğu hesaplanmaktadır. Sinoplu Safai Modon Savaşından bir enstanteneyi şöyle dile getirmiştir ;

Kapudan bey kadırga çektirdi
Topları baştan ki sektirdi
Ok gibi iriştı can attı
Kapudan canraliye çattı (Canrali: Venedik Amirali)
Her gemi bir tarafta böğrüştü
Kapudan çünkü önden iriştı
Çıktı dikti birisi sancağı
Bağta bin olurken yağı
Yardıma canraliye yetti
Bir mavna kadırgaya çattı
Bil bu iki arasına kim düştü
İkiye bölündü halk döğüştü
Gördü Pirî Reis can attı
Kıçtan canraliye çattı
Korkudan sancağını çıkardı
Cenkile iki kafiri öldürdü
İrdi iki sipahi pür ahenk
Piri ye cengile olan hemrenk

Bu tasvirde derya kaptanı Davut Beyin başardasıyla, amiral Trevizaninin gemisine rampa olduğu fakat bir Venedik mavnasının başardanın ötesine aborda olmasıyla zorda kaldığını, mürettebatın ikiye ayrılarak çok üstün düşman gücü ile çarpışmak zorunda kaldığını, Aşık Paşazadenin dediği gibi düşman gemilerinin başardayı sürüp götürdüğünü anlıyoruz. Yakup Paşa geri kalan gemilerle yetişti, Piri Reis ileri atılarak Venedik Amiralinin gemisine kıçtan çatup bindirdi. Yanlız derya kaptanının hayatını değil, O'nun ölmesi veya esareti sonundaki mağlubiyeti mutlak olan tüm donanmayı büyük bir tehlikeden kurtardı. (ALPAGUT VE KURTOĞLU 1935).

Modon'un zaptından sonraki savaşlarda ve Navarin Kalesinin alınmasında da Piri Reis büyük yararlıklar göstererek takdir topladı. Sarayın taktirini daha sonra bahriye kitabında şöyle belirtecektir. "İstanbul'a geldikte, divanı alide kanun üzerine merhum ve mağfur Sultan Beyazıt Han'ın mübarek ellerini öpüp ve üçbin akça mukut ve kırmızı benek kaftan ve ulufeme beş akçe terekki olmuştur.

Daha sonra Ege Denizi'nde irili ufaklı birçok adada ve Rodosta Kemal Reis'le omuz omuza savaşan Piri Reis, 1511 yılında Kemal Reis'in ölümü üzerine çok üzülmüş ;

Niceler varam gelen deyu gider
Gelmeyenler Hak bilur kande gider
Gör Kemal'i gelmeye gitmişti
Ol murade firmeyup batmıştı
Nanı ile söylenü dürken ayan
Kani şimdi nanı da oldu nihan (Nihan: gizli, görünmeyen)
Bu cihanın halidir hep kılı kal (Kılı kal: dedikodu)
Her kişinin haddin eder cimü dal (Cim ve dal: bilgi, okumak anlamına)
Beyazıt Han hizmetinde iken ol
Azrail derya yüzünde buldu yol
Her kim merhumu dua ile ana
Hak taala rahmet eyleye ana
Çün Kemal'in ömrü irdi ahıra
Gitti ol biz bunda kaldık zahire
Onyedı yıl hizmet etti şaha ol
Ta dokuzyüzonyedide gitti ol

Ve eserlerini vermek, onları derleyip toplamak üzere Gelibolu'da çalışmalara başlamıştı. Bu esnada meşhur haritasını yaptığını kitabesinden anlıyoruz.

Bu arada "Darül hilâfeti Kostantaniyeden asker gemileri çıkıp, İskenderiye limanına vardıkları vakit mezkur hasse gemilerden kadirga ve nice pare kayık gemisi, at gemileri Mısır'a atıka vardı" diyen Piri Reis'in 1517 Mısır seferine Kaptanı Derya Cafer Beyin kumandasında bir gemi veya fırka komutanı olarak katıldığı anlaşılmaktadır. O yıllarda Nil ayağının haritasını yapmıştır. Bir yıl sonra denizden İskenderiye'ye giden Yavuz Sultan Selim'e Haritasını takdim etmiştir. 1523 Rodos Seferine katıldıktan sonra Gelibolu'da sürdürdüğü çalışmaların taslaklarını bitirmiştir. O günlerde beylerbeyi ile defterdar arasında çıkan ve mülkü Osmaniye'ye zarar verecek şekilde gelişme gösteren ihtilafı çözmek üzere Veziriazam Pargalı İbrahim Paşa'nın Mısır'a gitmesi gerektiği zorlu deniz koşulları nedeni ile on kadirgalık filoya kılavuz olarak Piri Reis seçilmiştir. Bahriye kitabında Piri Reis olayı öyle anlatmıştır :

Dokuz yüz çün otuz olmuştu hicret
Mukarrer oldu böyle emri hikmet (Mukarrer: karar, kesin)
Ki sultan selatini zamana
Süleymanî cihan şahı yegane
Demiş emrim budur kim bitevakkuf (Bitevakkuf: durmadan)
Ola ta Mısır'a adlüm ba talattuf
Bu veçhile kılur mengur inşa (Mengur: Ferman)
Ki Mısır'a gide İbrahim Paşa
Şahınşahtan ki böyle oldu ferman
Dahi tehire yer kalmadı bir an
İşidüp bu sözü paşai âlâ
Ki emri şahı candan tuttu âlâ
Gemiler hazır ettirdi mükemmel
Yarak oldu ve azmola muaccel
Demişler ehli rey olan burada
Kılavuzda gersktir bu arada
Telaffuz olduğunda çün kılavuz
Demişler vurdurur bir kâr amuz
Dahi hem müşikûf'tır dikkatinde
Reisülbahir Pirî Bin'i Mehmet
Bilür yahşi ve hem ol gözletür saat
Bu sözden bendei alıp kılavuz
Ümit olan bu ta Mısır'ı bulavuz

Filo şiddetli hava muhalefeti nedeni ile Sakız'da Rodos'da bocalamış fakat Mısır'a yaklaştıysada yanaşamamıştır. İbrahim Paşa Marmaris'den kara yolu ile Mısır'a gitmiştir. İşte bu deniz seferi sırasında Pirî Reis bir aydan fazla sadrazamla birlikte kalmıştır. Deniz ve denizciliğin ne olduğunu hiç değilse takdir edecek hale gelen sadrazam'a bu arada eserini tanıtmıştır. Bu olayı yine kendisi şöyle dile getirir :

Denizde düşmüşken ızdıraba
Nazar kılur idim daim kitaba
Kitabımda ne yazdım nice dir yol
Bu fennim gevherinden gösteren yol
Görürdü hâzreti paşai azam
Amel olur kitabım birle herden
Tefehhüm eyledi var anda bir iş
Murat edinde ede anı teftiş
Getirtüp gördü hem bir nedir ol
Ne yüzden anım ile gözlerim yol
Muhassal anladı andan hayali
Ne tavar ile bilinürmüş kemali
Bu kez bildimki var anda sadakat
Dahi her ilmi bahr için hazakat
İrendi ana çün aklı dirayet
Bu abidine kalup anda riayet
Diledilküm kıla bu haki himmet
Bulam amun ile gün gibi rif'at
Nazar Kıldı hemen ba sıtku ihlas
Kara toprak ikan oldum zeri has

Sadrâzam İbharim Paşa Mısır'da iken ünlü Türk korsanlarından Selman Reis kendisine bir rapor sundu. Bu raporda Portekizlilerin, Seylan'dan yakın kentlere kadar bütün liman ve deniz yolunu ellerinde tuttukları, buralarda yetişen tüm serveti ülkelerine taşıdıklarını, Mısır için önemli gelir kaynağı olan baharatın gelmesini önledikleri, son olarak Hürmüz adasını işgal ve tahkim ederek Basra Körfezi'nin ticaretinde el koydukları anlatılıyordu.

Kızıl Deniz'in güneyini tutan Portekiz'lilerin kuzeye gilmemesinin nedeni eski Mısır hükümetinin Portekiz'lilerle savaşmak üzere donattığı ve Yemen sularında seyrederken Osmanlı'ların Mısır'ı zapt etmesi zapt etmesi üzerine Cidde'ye dönen altı başarda, üç kalita iki kayıktan mürekkep filomon hazır olduğunu sanmaları idi. Kuvvetlice bir filo ile yörede Portekiz hakimiyetine kolaylıkla son verilebilirdi. Selman Reis ayrıca Yemen ve Aden'den, zenginliklerinden bahsederek buraların da zaptının gerektiğini tahrik ederek belirtiyordu.

Selman Reis'in teklifleri, sadrazamın komuya eğilerek kendisini giderek önemini arttıran Hint Beylerbeyliği (Hint Kaptanlığı) mevkiine getirmesine yol açmıştır. Kızıl deniz, Umman denizi ve Basra körfezini sorumluluk sahasına alan bu önemli memuriyet böylece ortaya çıkmıştır. Bu önemli mevkiye 1547 yılında Piri Reis'in seçilmesi bu büyük denizcimizin konusunda doruğa ulaştığının bir belgesidir. Hint kaptanlığı sırasında bir çok deniz savaşını kazanmış, Aden'i tekrar zaptetmiş Kızıl deniz ve Yemen'in emniyetini kesin bir şekilde tekrar sağlamıştır.

İnancımız odur ki, Piri Reis seksen küsur yaşında 1554 yılında büyük bir yanlış anlama ve entrika sonucu boynu vurulduğu zaman, denizcilik mesleğinde zirveye ulaşmıştır ve Türk Denizcilik Tarihinde yeri kolay doldurulamayacak en büyük denicilerimizden bidiridir.

İRİ REİS'İN SANATÇI KİŞİLİĞİ :

Mehmet Önder "Büyük Türk Denizcisi" tanınmış haritacı, şair ve edip tümcesi ile Piri Reis'i takdim etmektedir. Bilim adamlığının, denizciliğinin ve sanatçı yönünün varlığını vurgulayan bir takdim. Hakikaten 70 küsur yıl denizlerde dolaşmış, yaşadığı devre göre fevkalade mükemmel eserler bırakmış Piri Reisimizin bir de şair edip ve ressam yönleri var.

Bahriye kitabının başındaki pusula, harita, rüzgarlar ve sağlık yerlere ilişkin durumları içeren bölüm nazım tarzında kaleme alınmıştır. Bu vesileyle Piri Reis'in ozan yönünü tanıma fırsatını buluyoruz. Dizelerinden çıkardığımız kadarıyla Piri Reis'in şahirliği denizcilği ve bilim adamlığı kadar güçlü değildir. Yer Yer kafiye ve vezin konusunda tutarsız dizeler bulunmaktadır. Örneğin ;

Sonra durmaz açan o ile
Böylece meşhur eylemiştir o yok
.....
Kim okursa bu kitabı ey kişi
Arttırır gemiciler içinde cümbüşü
.....
Acırsın, azâp etmezsin ona
O baş eğer çünkü senin her emrine

Ancak şurası kesinlikle unutulmamalıdır ki bu nazım, belirli hedefleri olan, ozanın içinden geldiğince yazma serbestisi bulunmayan pusula, rüzgar, harita ve belli olaylara yönelik olguları anlatmaya planlanmıştır. Buna rağmen yukarıda da çeşitli vesilelerle verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi hiç de yabana atılmayacak bir ozanla karşılaşırız.

Kanı şimdi namu da oldu nihan

.....
Cahilde utanç yoktur kâmillere ar gerek
Marifet, tahriliyüh bu yollarda er gerek

gibi birçok çarpıcı dizeleri bulunmaktadır. Eğer Pirî Reis belli konularda ve eğitici nitelikte yazmayıp da yağlı ağırlı, güllü gülistanlı, aşklı meşkli şiirler yazsaydı devrin önde gelen ozanlarından sayılacağını tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Nitekim Bahriye kitabında şiirsel kısmın sonuna neden düz yazıyla devam ettiğini şöyle açıklamıştır.

"Bu kitapta pusula, harita ve rüzgarları, sıglık yerlerin halini hep nazımla anlattım. Çünkü nazımla anlatmaya devam edersen söz uzayıp gider. İş sırasında, gece vakti, bir zorluk sırasında uzun söz uygun değildir. Hemen kısaca anlatmak lazımdır. Şimdi her bölümün şerhleri yazılıp sonra o yerlerin şekilleri kaydedilmiş olundu. İş sırasında, gece bir zorluk yerinde hemen bu kitaba bakılıp onunla emel edilirse inşaallah fayda bulunur."

Eserini böylece ve çok yerinde bir teşhis ve kararlarla düz yazıyla sürdüren Pirî Reis nesirde de muhaffak olmuş bir edip olarak karşımıza çıkıyor. Kolay anlaşılır, duru bir Türkçe ile meramını anlatan bir eğitmen olarak...

Pirî Reis'in kartograf ve ressamlığında haritalarında izliyoruz. Kartografliğim titizliğini harita hakkındaki fikirlerinden tahmin etmek çok kolay. Ressamlığında gerek çizgi gerekse renk seçme özelliği açısından oldukça ileri düzeyde bulunduğu rahatça iddia edilebilir.

Türk Ulusu'nun bağrından kopmuş Pirî Reis, Büyük bilim adamı büyük denizci ve şari, edip Pirî Reisimiz. Dünya durdukça var olacaksın. Ve Dünya durdukça Türk Milletinin, Türk Denizçisinin ölümsüz gurur kaynağı olacaksın. Ruhun şad olsun.

1.6.1983

PİRİ REİS'İN AMERİKA HARİTASINA BİR BAKIŞ

Harita Genel Müdürlüğü/Ankara

1. Haritanın içeriği ve açıklaması

A) Eski dünya bölümüne ilişkin :

Avrupa'da "Gaskonya-Biskay" körfeziyle bu körfezdeki "Brest" Limanı, Portekiz kıyıları, Lizbon keati, Gibraltır.

Piri Reis Afrika'da $31^{\circ}30'$ kuzey enlemi ve $9^{\circ}30'$ batı boylamında bulunan ve bugünkü adıyla "Mogador" olarak bilinen kenti göstermek için, bütün Fas kıyılarıyla "Rio de Oro" denilen altın sahillerini ve bunun üzerindeki bazı yerleri, örneğin Kanarya adalarına bağlı Lanzarote adasını "Lenseroto", "Gomera" adasını yine "Gomera" la palma adasını "Palme" adlarıyla haritasına geçirmiştir. Piri Reis, ayrıca diğer adaları da başka isimlerle göstermiştir.

Ayrıca Afrika'nın $12^{\circ}00'$ kuzey enlemi Büagos ve $15^{\circ}00'$ batı boylamında bulunan "Bissage" takımadaları haritada ayrıntılı olarak gösterildiği gibi bu sahillerdeki bölge ve iskele adaları ile "Kine" Körfezi güneyine dönen kısma kadar bütün kıyılar ayrıntılı olarak yer almıştır. Hatta Kine Körfezi güneyinde kalan "St.Thomas" "Sao Tone" adası bile "Sanketiyos" adıyla yer almıştır. (Şekil 2)

Bunlara ek olarak Septe boğazına 1080 mil batıda kalan "Azor" takımadalarından Santo Mari Sao Miquel ve Frial adaları yine sıra ile Santa Marya, San Mikal ve Frigal adlarıyla haritada yer almıştır. (Şekil 3)

B) Yeni dünyaya ilişkin olarak ;

Piri Reis'in haritasında Güney Amerika'nın "Rio De Janeiro" kendi güneyine düşen "Santos" Körfezi'ne kadar olan bölümler aslıyla büyük benzerlikler gösterecek biçimde çizilmiş, sözkonusu körfezden güneye doğru uzamp giden kıyılarda ise deformasyon belirtilerine rastlanmıştır. Ancak adı geçen sahilden kuzeye doğru ilerlendiğinde 22° güney enlemi ile 43° batı boylamı arasında kalan "C.Frio" burmunun Piri Reis'in haritasında "Kar Friye" adıyla yer aldığı görülür. Ayrıca 22° batı boylamı ile 18° güney enlemi arasında kalan "Abrolhos" adasının haritadaki adının "Abraklok" olduğu görülür. (Şekil 4) (Güney Amerikada bulunan birçok mevki isimleri bugünde aynı isimde anılmaktadır.)

Kıyı takip edildiğinde; 14° güney enlemi de 38° batı boylamı arasında bugünkü "Bahia de Todos Santos" bölgesinin "Totel Sante", 11° güney enlemi ile 36° batı boylamı arasındaki bugünkü "Sao Francisco" nehrinin de "San Francesko" belirtildiği görülür. (Şekil 5)

Günümüz atlaslarında Güney Amerika'nın en doğu uçlarından olan Sao Roque bur-
nu Pirî Reis'in haritasında "Kav de Sante Agustini" adıyla yer almıştır. Bu
burunun tam karşısına düşen "Frenando do Noronha" adaları ise "Îl e de Fer-
nandelance" adıyla gösterilmiştir. Bu burundan sonra kuzey batıya dönen
kıyı özellikleri bugünkü atlaslara fazla aykırılık göstermez. (Şekil 6)

Ayrıca dünyanın en büyük ırmağı olan "Amazon Nehri"de sözkonusu haritada yer
almış, hatta nehir ağzının karşısında bulunan irili ufaklı adalar da ayrıntı-
lı olarak çizilmiştir. Bunlardan başka atlaslarda 2°00 kuzey enlemi ile
30° 48 batı boylamında bulunan "C de Narte" adası da amiralimizin haritasın-
da büyük bir geminin karşısında gösterilmiştir. Bugünkü adıyla Trinidad adası
ise Pirî Reis'in haritasında "Antilya" adıyla yer almıştır. "Maraca bo" Kör-
fezi ise, "San Cuvan Bastide" adını taşıyan bir ada karşısında isimsiz olarak
gösterilmiştir.

Pirî Reis'in haritasının orta kısımlarında çağımızda kullanılanlar gibi 32
taksimatlı iki rüzgar gülü ile üç küçük karte pusula bulunmaktadır. Gerek ana
karaların gerekse adaların kendi bitki örtüsü ve Fatnasını tasvir eden resim
ve tariflerde donatıldığı da dikkati çeker.

Kıyıların uğrak yerlerinde ve denizlerin bilinen rotaları üzerinde veya kaza
meydana gelmiş olan yerlerde o dönemlerin gelenekleri uyarınca karavel, barça
ve baştarde türü yelkenli gemilere ilişkin resim ve desenler yapılmış olduğu
da görülür. Dikkat çekici bir unsurda haritada iki adet ölçek cetveli bulun-
masıdır.

Bu ölçeklerdeki büyük taksimatın herbiri otuz, küçük taksimatın her biri de
altı deniz mili karşılığıdır.

II. Pirî Reis'in Haritasındaki Teknik Özellikler :

16.Yüzyıl başlangıcında bazı denizcilik tekniklerinde belli bir düzeye ula-
şmış olsa dahi, nokta izdüşümlerinin jeodezi yöntemiyle sonucu yapıliyordu.
Sağlıklı enlem ve özellikle kesin boylam tayini, hassas alet, yanılma payı
cetvelleri ve kronometre gibi aletlerle mümkün olabileceğinden, bunların yok-
luğu haritacılığa zorlaştırıyor ve bunlar kadar gerekli olan semt açısı tayi-
nindeki güçlükler de bunu kanıtlıyordu.

Ayrıca astronomik rasat yapımı uzun süre aldığından yeni keşfedilen ve keş-
fedilmekte olan adaların o tarihlerde sağlıklı bir teknikle kesin yerlerini
saptamak ve bunların en ince ayrıntılarını göstermek mümkün olamazdı.

Bununla beraber ; Pirî Reis'in haritasında kıyıların girintileri ve çıkıntı-
ları doğruya yakın gösterilebilmiştir. O döneme kadar, kıyıları gelişigüzel
yanı daireselerle çizilirken Türk Amirali bu alanda yenilik getirmiştir. Pirî
Reis nehirlerin çiziminde bile günümüz yöntemlerine uygun çizimler göstermesi-
nin yanı sıra denizaltı kayalıklarını (+) artı işareti ile göstermesi bugünkü
hidrografi dairelerince de benimsenmiştir.

Haritaların yapılışına ait izdüşümlemeye (projeksiyonda) Pirî Reis eserini, yer
yuvarlağının hariçten (yukardan) bakan bir gözlemcinin görüşüne dayanarak çiz-
miştir. Yani haritadaki bütün noktalar gözlenen dairesel görünümüne göre iz-
düşümlerle gösterilmiştir. Pirî Reis haritasındaki ölçekler ve karte pusula-
ları da en önemli teknik özelliklerden olup bunların bulunacak kusurları yok-
tur. Hele bizzat Pirî Reis tarafından yapılmış olması gereken kartoğrafik
çalışmalar günümüzden hiç de farklı değildir.

III. Haritanın Bilimsel Kıymeti :

Bu haritanın bilimsel kıymetini de, tabii ki o dönemin yöntem ve araçlarına göre incelemek gerekir. Kıyılar, adalar, bazı büyük nehirler, kaleler, burunlar ve körfezlerin günümüz haritalarının aynı olduğu düşünmek doğru değildir. Kâşiflerin bu konuda nazur görülmeleri gerekir. Ancak seyriseferde sağladıkları önemli yerler, birer doğal sığınak olan adalar gibi veriler denizcilik için çok önem taşımaktaydı. Nitekin o tarihlerde Akdeniz gibi her gün üzerinde binlerce geminin gezdiği orta büyüklükteki bir denizin her noktasında da yukarıda sözü edilen kesin keşifler yapılmamıştı. Hele sent açılarının saptanmasında çok geri kalmıştı. Yönler önceden bulunmuş olan mknatıs sapmaları pusulaya tatbik edilmek suretiyle bulunabiliyordu.

Kuşkusuz bu yöntemlerle de birçok hata ve dikkat çekici defermasyonlar ortaya çıkıyordu. Kolomb'un Tahiti Adalarına kuzeyden güneye doğru gösternesi bu sebepten ileri geliyordu.

Ancak, yararlandığı kroki ve haritaların bu tür eksikliklerine karşın Pirî Reis bize Amerika ve Antillere ilişkin ilk verileri sağladığı gibi, bu noktanın Afrika kıyılarına olan uzaklığını da dikkat çekici derecede doğru sunabilmektedir.

Pirî Reis'in haritasına koyduğu iki ölçek cetveli bu mesafenin bulunmasında çok yararlı olmuştur. En küçük taksimatı altı deniz mili olan bu ölçeklerle harita üzerinde yapılan inceleme çok ilginç sonuçlar vermiştir. Kısacası günümüzün bütün bilimsel olanakları değerlendirilerek tersim edilen bu haritanın değeri ensallerine göre çok üstündür.

Adaların biçimlerindeki defermasyon ve bundan doğan alterasyonların dikkate alınması gerekmez. Sorun, genel durumu olanaklar ölçüsünde iyi tersim edilebilmektir ki, Pirî Reis'de bunda fazlasıyla başarılı olmuştur. Hele St. Tomas'dan itibaren Maraceibo Körfezine kadar olan sahilin bugünkü haritalarla karşılaştırılabilecek ölçüde sağlıklı çizilmiş olması takdire laikdir.

Sonuç olarak bizzat gidip görmediği yerlerin çağına göre en düzgün ve doğru haritasını çizmek ve bunu uygarlık huzuruna çıkarmak yolundaki benzersiz çabası ve ilgisi salt Türk Denizciliğine değil belki de tüm dünya ilim ve irfanı için bir omur oluşturur.

IV. Haritanın Coğrafi Açıda Doğruluğu :

Pirî Reis'in haritasındaki coğrafi doğruluğu eski dünya kıyıları ve merkezi atlantik ile kapsamına ait olmak üzere iki açıdan incelenmesinde gerek vardır.

A) Avrupa ve Afrika sahillerindeki doğruluk ve hassasiyet bugünkü haritalarla dahi karşılaştırılabilecek düzeydedir. Çünkü Pirî Reis buraları bizzat gezerek astronomik rasat ile akdeniz'in birçok önemli noktasının yerlerini tayin etmiştir. Bu hassasiyetin, Pirî Reis'in bugüne kadar bulunamayan Doğu Akdeniz paftalarında bulunmasıyla daha da üst düzeye çıkmış olacağı kuşku götürmez. Çünkü, Pirî Reis'den önce 1460 yılında Trablusgarp'lı İbrahim Mürsel adlı Türk Denizcisi tarafından ceylan derisi üzerine yapılmış olan ve bugün İstanbul Deniz Müzesinde sergilenen Akdeniz haritasının mükemmeliği bu iddiamızı doğrulamaya yeter.

3) Amerika kıyıları ile Antil adalarının coğrafi doğruluğu ise büyük ve küçük Antiller ile Orenok nehri ağzına kadar Güney Amerika bölümünü kapsar.

Amerika'ya gitmeyen Piri Reis'in, diğer gezginlerin görgü , kroki ve bilgilerinden yararlanması doğal olduğundan haritasını yaparken Kolomb'un bütün çizimlerine sadık kalmıştır. O çağlarda amaç, bugünküler kadar mükemmel haritalar yapmaktan çok Atlas Okyanusunun ne durumda olduğunu hangi adalar bulunduğunu, doğal sığınakların nerelerde olduğunu ortaya koymak olduğu düşünülürse Piri Reis'in ne kadar başarılı olduğu ortaya çıkar. Ayrıca, Antillerin kıyıları ve adaların yerleri de alabildiğince doğrudur. Orenak'dan güneye doğru olan kıyıları Kolomb görmemişti. Bunlar sonraları başkaları tarafından keşfedilmiştir. Bu kıyıların Santos Körfezinden kuzeye doğru olan bölümleri dikkat çekecek derecede çağdaş haritalara benzer. Güney doğuya doğru kıyıların uzanıp gider gibi gösterilmesinde önemsiz bir defermasyon vardır. Bununla beraber Güney Amerika kıyılarının böylece uzanıp gittiğini göstermesi bakımından yine takdire laikdir. Nitekim Amerika'nın bulunışundan tam bir yüz yıl sonra, yani 1592'de "Giacomo Scotto" tarafından yapılan haritanın aynı defermasyonu taşıdığı bilinmektedir. Biz diyoruz ki, gerek Kolomb'un gerekse diğer keşiflerin ufak tefek defermasyonlardan kurtulamamasını yanlışlık ile değil keşif işleriyle fazla ilgilenmelerinde bir burun veya körfezin büyüklüğü, küçüklüğünden çok barınma gibi, kereste gibi gereksinmelerinden doğan unsurlarla açıklanmak gerekir.

Şent açılmaları bir yana bırakılırsa adalarında genel olarak gerçek yerlerinde olduğu görülür.

V. 16.Yüzyılda Yapılan Diğer Amerika Haritalarıyla Karşılaştırma :

Amerika 15.Yüzyılın sonlarında ve 16.Yüzyılın başlarında bulunmuş, Piri Reis'in haritası ise 1513 tarihinde yapılmıştır. Bu durumda, karşılaştırma yapılırken Antil Denizi ile Amerika'nın genel olarak güneye doğru uzanan doğu kıyıları dikkate alınmalı ve Piri Reis haritasından birkaç sene sonra veya önce yapılan haritalar gözönüne getirilmelidir. Biz bir tane önce/bir de sonra yapılmış iki haritayı inceleyeceğiz.

A) Waldersee Müller'in, 1507'de St.Dié'de bastıracağı silindirik izdüşümlü dünya haritası :

İlk kez bu haritada Amerika kelimesiyle karşılaşılar. Ancak, Amerika diye gösterilen kıta kuzey batıdan güney doğuya doğru uzanan bir ada biçiminde çizilmiştir. Hindistan ve Doğu Asya çizimleri daha çok hatalıdır.

Ancak, Amerika'nın bu derece yanlış ve gerçeğe uygun olmayan biçimde çizilmiş olması bize Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan ve Kolomb'un nezareti altında yapıldığı öne sürülen haritanın aslı olmadığını kanıtlar. Çünkü, Kolomb'un son seferini 1502'de yaptığı ve 1504'de İspanya'nın St.Lucas Limanına geldiği ve hemen bazı düşmanlıklar sonucu Amirallik ile diğer haklarından yoksun bırakıldığı düşünülürse, sözkonusu kütüphanedeki haritayı tanzime vakit bulamadığı ortaya çıkar. Diğer yandan Kolomb bu haritaya dördüncü seferinden önce çizip "Waldersee" de bundan yararlanmış olsaydı kendi haritasında bariz yanlışlıklar yapmayacaktı.

Ancak bilindiği gibi Kolomb'un Antiller hakkında bölgesel kroki-leri vardı ve Pirî Reis bu haritalardan yararlanmıştı. Fakat Kolomb'un Antilleri ve kıyı-ları genel olarak gösteren bir haritası yoktu. Böylece bütün bu hakikatler Milli Kütüphane haritası meselesinin asılsızlığını ve Pirî Reis haritasının eskiliğini ve şahaserliğini kanıtlar.

B) "Jan Seversoon"un 1520'de Amsterdam'da bastırıldığı dünya haritası :

Yedi sene sonra yapılmış olmasına karşın ne Afrika, ne Asya ne de Amerika Pirî Reis'in haritası ile karşılaştırma götürür. Nitekim Amerika diye göste-rilen kıta bir avcının boymuz barutluğu şeklini andırmakta ve Afrikanın hemen yanbaşında bulunmaktadır. Bu haritada Antilleri aramak ve durumlarına ince-lemek beyhude bir iş olur. Çünkü, bu bilgiler mevcut değildir.

Bir kez daha yeniliyoruz ki eğer Kolomb bir harita çizmiş olsaydı Seversoon da ondan yararlanarak Amerika'ya böyle anlamsız çizmeyecekti. Belirtmek gere-ki sözkonusu haritada Amerika diye gösterilen şekillerden anlıyoruz ki bunları yapanlar duydukları şeyleri doğru kabul etmişlerdir. Halbuki Amerika'ya gitmediği kesin olan Pirî Reis'in bu alandaki ayrıntılı incelemeleri ve ustaca tersini Amiral'in başarı derecesini her türlü takdirlerin üzerine yük-seltir.

VI. 16.Yüzyıl Haritacılığı Açısından Bir Karşılaştırma :

Haritacılık 16.Yüzyılda dikkate değer gelişmeler göstermiş olmasına karşın biz yine de Sebastian Münster'in 1550, Giacomo Scotte'nin de 1592 tarihini taşıyan haritalarını Pirî Reis'inki ile hiç çekinmeden karşılaştırabiliriz.

Birincide Küba Adasının batısına gerçeğe dayanmayan bir ada çizildiği gibi Haiti Adası da aslı ile hiç bir benzerlik göstermemektedir. Brezilya Kıyıları ise Pirî Reis'inki ile boy ölçüşenecek derecede yanlış çizilmiştir. Diğer taraftan Kuzey Amerika'da da ikinci bir Panama Kanalı gibi Panama Kanalı ince-liğinde çok dar sahalar çizilmiş Panama'nın batı taraflarında ise çok büyük ve uzun bir körfez yerleştirilmiştir.

Amerika'nın keşfinin üzerinden bir yüzyıl geçmiş olmasına karşın ikinci haritada birincideki yanlışlar yenilenmiş ve Santos'dan doğuya uzanıp giden deformasyon giderilmiştir.

Antiller yerine de gelişigüzel adalar serpiştirilmiştir. Sonuç olarak birisi 37 diğeri de 79 yıl sonra yapıldığı üzerindeki tarihlerle sabit olan bu hari-talar Pirî Reis'inkine oranla çok değersizdir.

PİRİ REİS'İN EGE DENİZİ ADALARINA AİT
KARTOGRAFYA ÇALIŞMALARI VE SENTEZİ

Kaptan Fatih TÜRKÜSTÜN

Hepimizin bildiği gibi, ömrünün hemen hemen tamamını denizlerde geçirmiş büyük Türk denizcisi, Hind Kaptanı Piri Reis, kuvvetli bir önsezi ile, denizlere açıldığı andan itibaren, azim ve sabırla yıllar yılı kendi deyişi ile mil be mil gezdiği yerlerde edindiği bilgileri, gördükleri ve gözlemlerini kusursuz bir şekilde bir araya getirerek hazırladığı ve bizlere bıraktığı muhteşem eserlerinden biri olan Kitab-ı Bahriye'sinde; Portolonlarını çizerek anlattığı Ege Denizi adaları, Türklerin, Anadolu'ya yerleşmeleri ve Ege Denizi ile tanışmalarından itibaren önem kazanmıştır.

Piri Reis Kitab-ı Bahriye'sinde Ege Denizini anlatırken başlangıç mevki olarak Kal-a-i Sultaniye'yi bugünkü ismi ile Çanakkale'yi seçmiştir. Bu bir tesadüf değil, bilakis, bilinçli bir şekilde düşünülmüştür. Bilindiği gibi Osmanlı Donanmasının sefere çıkışının en son hazırlıklarının tamamlandığı liman bu Kal-a i Sultaniyedir. Bu limandan ayrılan Donanma, Akdeniz Boğazı olarak bilinen Çanakkale Boğazından Akdenize çıkar. Denizcilik mesleğinin ilk deniz kılavuz kitabı olarak kabul ettiğimiz Kitab-ı Bahriye'nin başlangıcı belirttiğim gibi Donanmanın Akdeniz'e çıkışı ile ilk sayfaları açılır. Kitabın bu limanda başlaması çok zarif ve akıllıca düşünmenin eseridir. İşte bundan sonra Ege Denizini anlatımında Boğaz önündeki adalardan başlanarak Ağrıboz Adasına kadar Ege'nin Kuzeybatı sahilleri ve ardından Anadolu'nun Batı sahiline geçilerek Midilli Adasından başlar Marmaris limanına kadar devam eder. Daha sonra Mora Yarımadası sahilleri ile adaların anlatımı devam eder.

Bu anlatım sırasına dikkat edilecek olursa, görülecektir ki, o devirde Osmanlı Donanmasının sefer rotaları üzerindeki sahiller önemli olduğu için öncelikle derya rehberinde yer alır. Adaların anlatımı ikinci plandadır. Çünkü, o tarihlerde bu adaların tamamının fethi henüz olmamış ve bir çoğunda ıssız yerlerdir.

Ben, bu noktadan hareket ederek, öncelikle ve özellikle Ege Denizi Portolonları, üzerinde incelemeler yaparak edindiğim yorumlarımı sizlere arz etmek istiyorum. Yorumlarıma esasını, Kartografya tekniği bakımından bu portolonların çizimi için kullanılan projeksiyon sistemini, çizim tekniğini, o yıllara ait olan coğrafi kutup ile manyetik kutup arasındaki doğal sapmayı, portolon üzerinde konumlama yapılırken gerçeğe uygunluğu sağlayan ölçeklemeyi, şekillerle limanların, sahillerin ve renklerle harita anlatım dili teşkil etmektedir.

Bu Esasa Göre ;

Ege Denizi'nin doğu ve batı sahilleri ile adaların kayıplarında bulunan liman Portolonları kartografya açısından incelendiği zaman görülecektir ki, zammının içinde Piri Reis, coğrafyanın yeryüzü ifadesindeki üç boyutu bir saha olduğunun bilinci içindedir.

1. Projeksiyon Sistemi :

Portolonların çiziminde çok büyük bir ustalık ile günümüzün modern harita-cılık anlayışı içinde, esasa dayanmayan, çizilmesinde bir mahsur teşkil etme-yen ayrıntıları bırakılarak MAKROSKOPİK Metot içinde en önemli mevkiiler pers-pektif bir projeksiyonla çizilmiştir. Bu çizimin en güzel örneklerinden bir tanesi Akdeniz Boğazı (Kal'a-i Sultaniye - Çanakkale)'na ait olan 3 ayrı por-tolonda bariz bir şekilde görülmektedir. Böylece Piri Reis Kartoğrafya açısın-dan Perspektif Projeksiyonun 3 esası olan

1- Projeksiyon yüzeyi

2- Bakış noktası ve yüksekliği

3- Cismin kendisine ait özelliği'ni çok iyi bir şekilde bildiğini kanıtlamıştır.

2. Portolonların Çizim Tekniği :

Portolonlar temiz, lüzumlu olduğu kadar açıklayıcı yazılar ve şekillerle ifade ederek maksada en uygun bir şekilde anlatılmıştır. Portolonlar incelen-diği zaman görülecektir ki; sahil çizgilerinin kalınlığı 0,2 mm ile 0,3 mm kalınlığında, su altında bulunan görünmeyen kayaları belirten haç işaretleri-nin kalınlığı 0,2 mm, en ve boy ölçülerinde 0,2 cm. olarak gösterilmiştir. En küçük adacıklar nokta halinde sayısı kadar gösterilirken bunların çaplarında 0,3 mm'den fazla olmasının dikkat etmiştir. Böylece, bugün ilmen ispatlanmış olan normal bir gözün fark edemeyeceği 0,1 mm'den ince çizgileri ve 0,3 mm'den küçük ölçüdeki olan şekilleri bilinçli olarak çizmiştir.

3. Portolonlar Üzerindeki Mağnetik Sapma :

Grafik metot ile, portolonların üzerindeki pusula güllerinin Kuzey-Güney hattının mağnetik kutup istikametinde olduğu anlaşılmıştır. Çanakkale Boğazına ait KİTAB-I BAHRIYE'nin (Tıpkı basım TTK.No2 57. sayfasındaki portolon üzerin-deki pusula gülü referans olarak alınmış ve portolonların çiziminde 17°E (Doğu) olan bir sapma bulunmuştur. Bu sapma adaların ve limanların portolonlarına kör-fezine ait portolonun uygulanmasında bu sapma değeri 12°05E (Doğu) olarak bulunmuştur. Aynı portolon üzerindeki pusula gülü'nün Kuzey-Güney eksenini ile Doğu-Batı eksenini birbirlerine dik olmadığı ve her iki yönde de eksenlerin ara-sında yaklaşık olarak 1°56'lık fazla bir açı mevcut olduğu böylece eksenler arasındaki açının 90° den büyük olduğu görülmüştür.

4. Portolonlarda Şekillerle Anlatım :

Sahil ve limanların belirtilmesinde, o mevkilere gemi seyir emniyeti ve can güvenliği bakımından yaklaşımlar şekillerle sembolize edilerek anlatılmıştır. Limanların ve demirleme mevkilerinin su derinlikleri zekice, zamanının gemi tiplerinin geçtiği suya yani draftına göre ne tip gemiler için elverişli ol-duğunu belirtmek üzere gemilerin resimlerini çizerek büyük bir ustalıkla an-latılmıştır. Hatta bu resimlere dikkat edilecek olursa, Limanın coğrafi durumu-na göre hava ve deniz şartlarında gözönünde tutarak, gemiler çift demir ile mi yoksa tek demir üzerinde mi yatması uygun olacağı, kaç taraftan sahile halat verilip verilmeyeceği dahi belirtilmiştir. Gemilerin su ikmali için nerelerden istifade edeceği önemi belirtilmiştir. Ayrıca, önemli nehirlerde

deltalarıyla beraber gösterilmiştir. Limanlara ve sahillere inilirken dikkat edilmesi icap eden kerterizler için kara parçalarının yüzey şekilleride belirtilmiştir.

5. Portolonların Renkle Anlatım :

Portolonlarda kullanılan renkleri, güzel bir görünüm vermekten ziyade önemli bilgileri bize aktarmaktadır. Günümüzde kullandığımız haritalarda böyle değil mi ?.. Pirî Reis bu yöntemi ile bu ilkenin temellerini atmıştır. Şehir ve kaleler, kumlu sığlar kırmızı, döküntü taşlar ve ıssız yerler siyah ile yazılar ve çizgilerle gösterilmiştir. Ayrıca, yönlerden Yıldız-Gündoğusu-Kible ve Batı Siyah, Poyraz, Şolok, Lodos, Karayel Kırmızı, ara kerteller yeşil renk ile çizilmiştir. Ayrıca, sahil yüzey şekillerinde kullanılan kerteriz işaretleri ilgili sahil rengi ile aynı olarak kullanılarak hangi kerteriz işaretinin hangi sahile ait olduğu belirtilmiştir.

Pirî Reis, böylece Kartoğrafyanın sanat yönünü ortaya koymuştur.

TEBLİĞ KONUSU :

ÇOK YÖNLÜ TÜRK DENİZCİSİ : PİRİ REİS

Em.Tümg.Muzaffer ERENDİL
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Tarihte Türk denizciliği, Osmanlı İmparatorluğunun yükselişine ve düşüşüne paralel olarak bir seyir izlemiştir.. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle, imparatorluğu doğru bir gelişmeye ulaşan devlet, sonraki dört padişah zamanında sürekli olarak büyümüş ve tarihteki en büyük imparatorluklardan biri olmuştu. Bu dört padişahın saltanat dönemleri : Fatih Sultan Mehmet (1444-1481), Sultan II. Bâyezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dir.

Osmanlı İmparatorluğu, bu dört padişah zamanında askerlik, bilim ve sanat bakımından da büyük gelişme göstermiş değerli askerler ve bilim adamları yetiştirmiştir. Pirî Reis de bunlar arasındadır. Meslekî bakımdan çok yetenekli bir denizci olması yanında; coğrafya ve denizcilik bilimi alanında da kendisini kabul ettiren Pirî Reis'in, incelemeye, okuma-yazmaya özel bir merakı vardır. O'nun çağın geçerli yabancı dillerinden bir kaçına (Arapça, Yunanca, İtalyanca ve İspanyolca) vakıf olduğunu da kabul edebiliriz. Pirî Reis'in, bir korsan olarak işe başlamasına rağmen, Padişahlara gönderilen elçilik heyetlerinin başında yer alışı, O'nun yol, yordam bildiği ve muşeret (görgü) kurallarına da yabancı olmadığı açıktır.

PIRİ REİS'İN AİLESİ-DOĞUM VE YETİŞMESİ :

Pirî Reis, Anadolu'nun ortasında önemli Türk siyaset ve kültür merkezlerinden Karaman'dan Gelibolu'ya göç eden bir Türk ailesine mensuptur. Bu sebepten "Karamanlı büyük Türk denizcisi : künyesi Ahmet-ibnül-Hâc Muhammed-i Karamanî-ı Lârendevil." olarak tarihe geçmiştir. Bundan anlaşılacağı üzere, babası Karaman (Lârende)'li Hacı Mehmet'dir.

Pirî Reis, Sultan II. Bayezid döneminin ünlü denizcilerinden biri olan Kemal Reis'in yeğenidir." Kemal Reis'in Hacı Mehmet isminde bir kardeşi olup bu da Kitab-ı Bahriye sahibi meşhur Pirî Reis'in babası idi."

Piri Reis'in doğum yeri o yıllarda Türk denizciliğinin önemli merkezlerinden biri olan Gelibolu'dur. Çanakkale Boğazı'nın ve Ege Denizci'nin öneminden ötürü, tersanesiyle ünlü Gelibolu denizcilerin yetiştiği bir merkezdi. "Ailesi aslan Karamanlı (Lârende şehrinden) olmasına rağmen, o da amcası gibi Gelibolu'da doğmuştur."

Doğumunda o'nun adı Muhyiddin (Muhiddin) idi(1). Pirî Reis'in doğum tarihi çeşitli kaynaklarda değişik gösterilir. Bu tarih doğruya yakın olarak 1470 olarak kabul edilebilirki, Fatih Sultan Mehmet'in saltanat yıllarına rastlar.(2)

Pirî Reis'in çocukluk yıllarında Gelibolu sadece denizcilik merkezi değil, aynı zamanda bir bilim ve kültür merkeziydi. Bu nedenle küçük Muhyiddin (Pirî Reis)'in Gelibolu'lu bilgin ve din adamlarından ilk bilgileri aldığı bilinmektedir. Bu öğrenim on yıl kadar sürmüştür.(3)

PIRÎ REİS'İN DENİZCİ YÖNÜ :

Pirî Reis, denizci olarak, amcası ünlü Kemal Reis'in yanında yetişmeye başlamıştır. O, Gelibolu tersanesinin faaliyet alanı içerisinde, Limanda inşa edilen gemilerden ve Limana girip çıkan denizcilerden ilk ilhamlarını almış, çocukluk öğrenimini de, mevcut medreselerde gördükten sonra, amcası Kemal Reis'in yanında çalışmaya başlamıştır.

Pirî Reis, ilk kez amcası Kemal Reis'in büyük gemisinde "Sefer Kâtibi" olarak çalışmaya başladı. O dönemin geleneğine göre Adalar (Ege) Denizinde ve Akdeniz'de, deniz korsanlığı şeklinde sürdürülen, çalışmalarla Akdeniz'in birçok yörelerini dolaştı. Ülkeler, İmanlar, Venedik, Ceneviz ve İspanyol denizciliği alanında bilgi sahibi oldu. 1487 yıllarında yirmi yaşın altında Pirî Reis, amcasıyla birlikte, İspanya'dan göçe zorlanan Müslüman halkın Afrika'ya taşınmasında görev yaptı. Bu görev sırasında büyük üne kavuşan Kemal Reis, Sultan II. Bayezid'in dikkatini çekmiş ve 1494'lerde Osmanlı Devletinin hizmetine girdiğinde, PirîReis de onun emrindeydi.

Kaptan-ı Derya Davut Paşa 1499'da Kemal Reis'i Akdeniz Filosu Komutanlığı'na atadı.

Bu tarihten sonra 1500'lerde PirîKaptan (4) oldu. Bu tarihlerde PirîReis yirmibeş-otuz yaşlarındaydı.

1499 tarihinde Navarin'in Venediklilerden alınışı sırasında (5) Kaptan Paşa'nın çok tehlikeli bir duruma düşerek, muharebenin kaybedilmesi tehlikesi belirince; O, gemisiyle Kaptan Paşa'yı güç durumdan kurtarmış ve Navarin Seferini müjdelemek üzere, Sultan II. Bayezid'e gönderilmiştir. 1500'de Modon Savaşında O Reis olarak anılıyordu.(6)

Osmanlı Devletiyle Venedik arasında Adalar Denizi ve Akdeniz egemenliği üzerindeki çatışma, tarihte "Venedik Harpleri" dönemini açtı. Amcası Kemal Reis'in bu dönemde.(1511) Gelibolu-Marmara Adası arasındaki bir deniz muhaberesinde, gemisinin batmasıyla ölümü, Pirî Reis'i çok etkiledi. O, koruyucusunu kaybettiğinden sonra, Akdeniz'in ünlü denizcileri Oruç Reis ile kardeşi Hızır Reis (Barbaros Hayrettin)'in yanında yerini aldı.

- (1) Pirî Reis adına ilk zikredilmesi 1402-1502 savaşlarındadır.
- (2) Tarihler Pirî Reis'in 1555 (veya 1554) yıllarında Mısır'da seksen yaşlarında idam edildiğini yazar. Buna göre, ölüm tarihinden 80 yaş çıkarılırsa 1475 kalır.
- (3) Batı kaynaklarından bazıları, denizcilik ve coğrafya biliminde gösterdiği olağanüstü başarıdan ötürü, Pirî Reis'i Hıristiyan olarak göstermişlerse de bu yalan ve yanıltır. Çünkü O, yetişkin çağında alınan bir esir olmayıp, Hacı Mehmet adlı bir müslüman babadan dünyaya gelmiştir.
- (4) Kaptan.Deniz Albayı
- (5) Navarin Deniz Saferi İ.Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı tarihinde 27 Temmuz 1500'dür.
- (6) Bazı kaynaklar bu tarihte onun 30-35 yaşlarında olduğunu yazar.

Barbaros kardeşlerin Akdeniz'deki ünü, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından taktir ediliyordu. Ancak onlar üstün başarılarına karşın Osmanlı Devleti'nin resmî veya gayriresmî yardımına ve korunmasına ihtiyaç duyuyorlardı. Onlar, Pirî Reis'i altı parçalık bir filo ile İstanbul'a gönderip, Yavuz Sultan Selim'e değerli hediyeler sundular. Yavuz Sultan Selim bu hareketten çok hoşnut oldu. Barbaroslara devletin şanına yakışır şekilde iki harp gemisi armağan etti, ayrıca kılıçlar gönderdi 3. 1516 yılındaki bu olaydan sonra, "Barbaros kardeşler" Osmanlılarla daha yakın işbirliği yaptılar.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethinde, İskenderiye'deki Türk Donanmasında Amirallerinden biri olarak bulundu. (1) Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı İbrahim Paşa'nın, Mısır'daki isyanı yatıştırmak ve bu ülkeyi yeniden düzenlemek için 1524'de Mısır'a gidişinde, Onun yanında danışman olarak Pirî Reis de vardı ve onun gemisine süvarilik ediyordu(2). Bu seyahatte elli yaşlarının olgunluğunu taşıyan ve zeka ve bilgisini ortaya koyan Pirî Reis sadrazamın takdirini ve sevgisini kazandı³. Ve İstanbul'a dönünce Padişaha tanıtıldı.

Portekizlilerin Kızıldeniz, Arap Denizi ve Hint Denizinde dikkati çeken faaliyetleri nedeniyle 1547'de Solak Ferhat Bey'in yerine Hind Kaptanı(3) atanan Pirî Reis, 1548'de Aden'i Portekizlilerden geri aldı. Bundan sonrada maskat Kalesini fethetti.

Bundan sonra Portekizlilerin elindeki Hürmüz Kalesini kuşatan Pirî Reis, Basra Valisi Kubat Paşa'dan yardım isteğinde bulunmuş, bunu sağlayamamış ve Portekiz Donanmasının Hürmüz Boğazına gelişiyle kuşatmayı kaldırıp Süveys'e dönmüştür. Onu çekemeyenler bu hareketi istismar etmişler ve saraya gammazlamışlardır.

Ana hatlarıyla denizcilik hizmete özetlenen Pirî Reis'in, yetenekli, bilgili ve cesur bir deniz amirali olduğu kabul edilmelidir.

PİRİ REİS'İN DİPLOMATİK YETENEĞİ :

Pirî Reis, çocukluğunda gördüğü eğitim ve denizcilikte gezip gördüğü ülkelerde edindiği bilgilerle kendini sosyal yönden yetistirmiş bir denizci kabul edilmelidir. Onun okuma yazma, yabancı dil ve bilimle meşgul oluşu her bakımdan yetişmesini etkilemişti.

Venediklilerle yapılan Navârin Deniz Muharebesinden sonra, zaferi Osmanlı Padişahı Sultan II. Bayezid'e bildirmek üzere, İstanbul'a Onun gönderilmesi, Pirî Reis'in temsil yeteneğini gösterir. Padişah, huzuruna çıkan genç kaptana ihسانlar vermiş ve ayrıca maaşına zam yaptırmıştı.

- (1) 1516-1517'deki bu seferde bazı kaynaklar Pirî Reis'in Tümen (Fırka) Komutanı olarak bulunduğunu yazar.
- (2) Bu seferde Sadrazam önce denizden gitmeyi denemiş, fırtına nedeniyle seyahat mümkün olmayınca karadan Suriye üzerinden gitmişti.
- (3) Süveys Donanması Komutanı

Barbaros Hayrettin Paşa Formentera Baskınından sonra aldığı ganimetleri Yavuz Sultan Selim'e gönderirken, Piri Reis'i heyet başkanı yapmıştı. O bu konuda şunu anlatır : "Bunları mükemmel donanmış teknelere yerleştirip, başlarına Kemal Reis'in hemşiresi oğlu Muhittin Reis'i başbuğ dikip serasker eyledim. Muhittin Reis, çok söz anlar, zarif adamdı. Ümera kapılarının usûl ve kaidelerinden haberdar kimse idi.(1)"

PİRİ REİS'İN ESERLERİ VE BİLİMSEL YÖNÜ :

Piri Reis günümüze kadar ulaşmış kitab-ı Bahriye ve Haritalarıyla ün yapmıştır. Bunlardan Kitab-ı Bahriye, özgün bir coğrafya ve denizcilik eseri olup, haritacılık bakımından önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Herzog ve P.Kahl gibi uzmanlar bu haritaların o tarihte Avrupa'daki haritaların en mükemmeli olduğunu belirtmişlerdir.

Piri Reis Kitab-ı Bahriyesinde, kitabın yazılış sebebini açıklar. Amacında, "derya ilminden" (denizcilik biliminden) ve "gemiciler sanatından" bir kitab yazarak Osmanlı Padişahına bir armağan sunmak istemiştir. Piri Reis'in yazdığı bu kitab bir ihtiyaca cevap vermekte ve ona göre, o zamana kadar böyle yararlı bir kitab yazılıp saraya sunulmamıştır.

Piri Reis, kitabını amcası Kemal Reis'le birlikte dolaştığı Akdeniz'deki gözlem ve topladığı bilgilere göre, 1526 (Hicri 932) yılında tamamlamış ve çalışmalarını Sultaniye (Çimenlik) ve Kilid-ül-bahr (Kilit-bahr) kalelerinde bulunduğu sırada yapmıştır. Kitabın temine çekilerek Kanunî Sultan Süleymana sunulması Sadrazam İbrahim Paşa'nın tavsiyesiyle olmuş ve beğenilmiştir.

Piri Reis, kitabında, denizcilikte haritanın öneminden bahseder, ancak bütün bilgileri içeren bir harita çizilip kullanılmasının mümkün olmayacağını, bu nedenle hem harita hemde yazılı olarak düzenlediği belirtir.

Kitapta, Akdeniz, Atlas Okyanusu, Hind Denizi ve Çin Denizlerine kadar ayrıntılı bilgiler bulunması, Piri Reis'in hem iyi bir araştırmacı, hemde iyi yazar, şair ve haritacı (Kartograf) olduğunu ortaya koymaktadır.

İki cilt halindeki kitab-ı Bahriye birinci cildinde gemicilik fenni, Dünya denizleri ve Akdeniz'e ; İkinci ciltte yine Akdeniz'e ait bilgilere yer verir.

Kitabında "Bu, derya ilmidir gayretle ayâr - hassas -, Denizler bir dilsiz ilmidir şu şehre benzer" diyen Piri Reis, değindiği konularla iyi bir denizci olduğu kadar , matematik uzmanıdır da.

Kitab-ı Bahriye, içirdiği haritaları, limanları, kıyıları ve tehlikesiz yolları bildiren yönüyle iyi bir portolondur. Bundan başka günümüzde gelişmeler göstere "Yer adları Bilimi" (Toponimi) içinde değerli bir kaynaktır.

Sonuç olarak Kitab-ı Bahriye, denizcilik sanatı yanında coğrafya, haritacılık tarihi, toponimi, matematik ve hatta kozmografya ve tarih bakımından da çok yönlü ve ilginçtir.(3)

(1) Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları II.C.S.126

(2) Kitab-ı Bahriye, Bazı yerlerde Kitabülbahriye olarak da geçer.

(3) Kitab-ı Bahriye ve yine iyi bir denizci olan Seydi Ali Reis'in "Muhit" adlı eser, Türklerin deniz seferlerini harita kullanarak ve bilimsel yöntemlerle yaptıklarını belirtmelerini bakımından önemlidir.

Matbaanın henüz bilinmediği o dönemde el yazması şeklinde hazırlanan Kitab-ı Bahriye'nin kaç kopya halinde çoğaltıldığı bir araştırma konusu olmalıdır. Ancak Pirî Reis'in yazısıyla hazırlanan 1526 tarihli orjinal nüshama Fransa'da Bibliotheque National'ce satın alınmış olması4. Türk denizciliği için bir kayıptır.

PIRÎ REİS'İN ATLASI (ATLAS OKYANUSU-AMERİKA HARİTASI)

Pirî Reis'in 1513 ve 1528 yıllarına kadar giden iki büyük haritası, ortaya çıkarıldığında bir hayli ilgi çekmişti. Bir kısmı yırtılmış olarak Topkapı Sarayında ele geçen ve 1492'de keşfedilen Amerika kıtası kıyılarını yansıtan 1513 tarihli si, kıtaman keşfinden sonra gizilmiştir. 1528 tarihli harita ise, 1513 tarihli olanına göre düzeltilmiş başka şeklidir. Bu nedenle ikinci harita daha doğrudur ve yeni keşifleri de kapsamaktadır.

Pirî Reis'in Amerika haritası bazılarıncı bir sır olarak nitelenmişse de, buna ait bilgiler, Kitab-ı Bahriye'nin "Antilye sahillerinin bulunuşunu" bildiren bölümünde dikkati çeker. İskender dönemine kadar yakıştıran bir Ceneviz kitabına dayanan bilgiler Kristof Kolomb'u da içerir.

Pirî Reis'in haritalarına, eski otuz dört harita kaynak olmuştur. Kuzey Amerika haritasının Kristof Kolomb'un 1498'de Haiti Adasından İspanya Kralına gönderdiği harita olduğu sanılmaktadır. Güney Amerika haritasının ise, Niolo di civani adındaki bir portekiz gemicisinden alındığı sanılıyor.

Ancak, o dönem için değişik ölçekli haritalardan yararlanılarak tek ölçeğe indirilen bu haritaların yapımı Pirî Reis'in bilim ve maharet değerini yansıtır.

Pirî Reis'in 1528 tarihini taşıyan haritası Topkapı Sarayında korunmaktadır. Bu harita Kitab-ı Bahriye'nin Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmasından iki yıl sonra yapılmıştır. Bu harita, tam bir haritanın sol üst parçasıdır. Üzerinde Orta Amerika'nın bir kısmı kıyısı ve Asor Adaları yer almaktadır. Bu harita 1528 yılına kadar yapılan haritaların en mükemmel kabul edilmektedir.

Pirî Reis'in haritası, Türk bilim, sanat kültür yönünün dünya'ya tanıtılmasına büyük önem veren Atatürk'ün emriyle, Türk Tarih Kurumunca faksimile olarak güzel bir şekilde bastırılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Danişment İsmail Hami : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 2,3, İstanbul, Türkiye Basınevi, 1971.
2. Uzunçarşılı İsmail Hakkı : Osmanlı Tarihi, İstanbul, TTK Basınevi, 1983.
3. Öztuna, T.Yılmaz : Başlangıcından Zamanımıza kadar Türkiye Tarihi, İstanbul, Hayat Basınevi, 1963
4. Pirî Reis : Kitab-ı Bahriye, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1973
5. Pirî Reis Haritası
6. Seyyid Muradî : Gazavatı Hayrettin Paşa, Tercüman, 1001 Temel Eser.

PİRİ REİS SEMPOZYUMU HAKKINDA DÜŞÜNCELER

Ord.Prof.Dr.Süheyl ÜNVER
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Çok değerli ve PİRİ REİS'iniz Sempozyumu Kurulu Başkanı Pek sayın Amiraliniz ve yardımcıları. Aziz Profösörleriniz sevgili sempozyum üyeleri ve müntaz misafirlerimiz hepinizi tebciil ederim ve hepinize tek tek üstün başarılar dilerim. Çünkü, görüyoruzki hepiniz bu işin başlangıcındayız. Yanlız bu işi organize edenlerin hakları büyüktür ve onların akıllarından operim ve bu kadar güzel düşünceleri ile bizleri yeni bir çalışma yoluna itmış bulunmaktadırlar. Sizlere deniz tarihinizi, folklorunuzu, ince sanatlarımızı, şiddetle ilgilendiren tarihi olduğu kadar da Türk kültürünüzü ve bunların bir araya gelmesinin mucip sebeplerini yani herşeyi tatmin edici mahiyette hepinizin her ilgili gördüğünüz hususları toplama seferberliğimize mutlaka ulaşmanızı arz etmekle yetinmiş bulunacağım.

Bana hayatında bir hocam (Akil MUHTAR) 1916 senesinde onunla tanışmakla bahtiyar oldum ve vefatına kadar hiç bırakmadım. Hocalar bırakılmaz onların çok yüksek tarafları vardır. Hiç farkında olmadan bizim hayattaki ilerlememiz bir şeyler yapmanız formüllerini bize öğretmişlerdir. 15 sene bir insan resim hocasından ne öğrenir? 15 senede benim ondan öğrendiğimi resime tüteallih olan bir günü bile doldurmaz diğer günler hep konuşmuştur hep tavsiyelerde bulunmuştur. O'nun en çok benimsediğim tavsiyelerinden biride budur; "Oğlum sen hayatta bir şeyler olmak istersin ama onların ne olduğunda bilmezsın. Fakat birisi kapalı veya el lambaları ile aydınlanan bir kovukta çalışmak araştırmak istersin"

Bu huyları ile hoca beni hasta etti. Her şeyden not aldık şimdi buna dair esermi yazacağım? Hayır efendi çünkü böyle bir eser yazmaya hiç birimizin vakti müsait değildir. E ne yapacağız merak ediyorum bunları toplayacağız hocam bana böyle derdi. "Sen şimdi onları bir yerde topla birgün olur sana ben değil ama o topladıkların seni idare eder. Ne yapman lazım geldiğini söyler" demisti. Topkapı Sarayında Avca Sultan Mehmet'e ait kalyon tanir ediliyordu. Merak ettin ve gittin. Ama bunu tanir edildikten sonra yerinde görneyide istedin, ama tanir uzun sürdü Sarayburnundaymış. Sarayburnuna gittin. A'adan seneler geçti. Bunu takip etmiyorum bunun için bir eser yazıyorum ben kininki böyle bir eser yazayım imkan yok haddinde biliyorum. Çünkü, gittin görnek istedin birşey dikkatini çekti (ama kinseye birşey söylemedin) bu kalyonun küpeştesinde bir kandil var zeytinyağ kandili ama gittiğin zaman gündüz olduğundan söndürülmüş (o gece İstanbul Fethinin en büyük kahramanı soyularak bakın nerden ne çıkıyor.) ben size avcının kalyonundan bahsediyorum dedim ama onun evveli varmış sonra o zamanlar Osmanlıların güzel bir ananesi varmış buna sahip olmanız lazım buna sahip olmak bizim kendinizi kültürlü yapmanız demektir. Kinse bizi kültürlü yapamaz kendiniz istersek kültürü alabiliriz. Bu nokta üzerinde bilhassa daima durmuş bulunmaktayız. Birgün ben orada iken iki zat geldin kalyonun yanına neğerse ikiside geni işiye mühendislerindennmiş işte köşk yok köşk hala tanirde fakat o geninin küpeştesinin (şeklinde aralarında konuşmaya başladılar. Bu kendileri arasında

konuşuyorlar bende kulak misafiri oldum. İşte tekneyi tetkik ediyorlar içini dışını. Biri efendim bu avcı zamanında değil miydi? diye sordu. Diğeri hayır bu Fatih'in Kadırgası dedi. Ve ona hürmeten hergece kandil yanar burda. İstanbul fethinde çalışanlara yani onlar harp madalyası almadılar ama onların şifahi madalyaları vardı. Askerse "NİMEL CEYŞ" deniyordu. Ne mutlu asker demek. Kumandansa "NİMEL EMİR" deniyordu. Yahya Kemal'in dediği gibi O zamanın harp madalyasında bu ünvana nazır olabilmekte ve onu herkes kendisi icap ettiği nispette bilir ve kimseyede birşey söylemezdi. Bu suretle bunu anlattıktan sonra dediki işte bunun üstü tanır ediliyor filan işte avcı zamanında da Fatih'in bu köşkü harap olmuş onu yeniden yakışan harika sanat eseri bu cihetle bunu muhafaza etmiş dedi, ve onun hatırasına hürmet etmiş dedi bu hatıraya hürmet adı mühüm faraza bu konuşmada çok kısa söyleyeceğim için bazen böyle metin dışı ufak tefek hurda bilgilerede temas etmek isterim. Şimdi Ayasofya Camii olmuş Fatih zamanında birtane minare yapılmış sonra ikinci bir minare de yapılmış ve Yavuz zamanında bitmiş o minare. Gelip demişlerki Yavuz'a "Efendim mücade ederseniz minareler ikileşti. Bu iş yani ezan işi halledildi. Fatih emrederseniz onu artık yikalım" Yavuz bakın ne diyor. İşte Yavuz bu " O Fatih hatırasıdır. Muhafaza edilecektir" diyor. Bakın nazıye olan hürmeti eski kalyona mahsus dedin ki bunu nereden anlıyorsunuz, işte ben onu anlıyanadın. Daha ben düşünürken o zaman bu işleri anlayabilecek daha halâ uğraşıyorun. İşte bu dedi küpeştenin şöyle olması icap eden Fatih devrinde böyle yapılmıştı. Kayıklarda ve donanma dedi sonra bundan vazgeçtiler şu şekilde yapıyorlar dedi. Ondan dolayı yani şeyi bir defa Avcının Kalyonu'nun asıl esasının Fatih'ten beri geldiği bu suretle ortaya çıktı. Başka birşey varki bu hiçbir yerde yazılı değildir. İnşallah belki bir yerden işitmişsinizdir. Kandil yakılmasını hiçbir tarih yazmıyor ve hiçbir nakilde de rivayet edilmemiştir. Düşünün evliya kabri gibi efendim onu takdis tikrin ediyorlar. nazıye olan ilgiye ve nazıye bağlılığa bakınızki insanları nazıye dönülmez ama galiba o nazıde çok mesut tesirler yapılıyor ve Türkiye'de vazifedar olan insanlar bu ananeyi bu suretle yaşatmış oluyorlar ki onu sizlere bu şekilde anlatmakla memnun oluyorum.

Efendim sıra şeye geldi. Bizler arşivci olmalıyız ben aldığım notları eser için hazırlamıyorum. Efendim bunları eser yazmak içinde toplamıyorum ben toplamış olmak için topluyorum ve bizzatla bunu yapmıyoruz. Birşey işitiyoruz kaydetmiyoruz. Bunları ama biz biliriz unutmuyoruz diyoruz ama olmaz efendim kültür bu değil bu kültür böyle olmaz mutlaka öğrendiğiniz şeyleri biryere kaydetmeniz lazım ANDREGİT bakın ne diyor anılarınızı bir yere kaydediniz ki onları öldüden kurtarmış olursunuz diyor. Çünkü insan ruhu natar biz bu şifahilikten tarihinizi milyona bölüp tarihinizin 999999 vesikası şifahilik yüzünden bugün unutulmuştur. Bazı rivayetlerle yetinmek mecburiyetinde kalıyoruz ve nazımızın en hurda taraflarını ve tercüme halleri müstesna onlarda kifayet etmiyor ama eskilerin yaşantılarını bu şifailik yüzünden ihmal etmiş oluyorum ki maalesef birinci numarayı kimseye vermem birinci şifai hala benim ve ondan çok güç kurtulabiliyorum ve bunu ananemize sokmazsak bugün Türk Kültürümüze'de kültürümüzden söz ederek ama maalesef söz ederek kültürümüzde ihmal etmiş oluruz. Şimdi Perihan ÇETİN hanımla beraber Müzey'e gittik ama aradan seneler geçti. İlk bidayette seneye kadar gidiyor. Perihan hanım orada çok nazik ve terbiyeli ve müzenin umumî şeyinde değilde yani oranın personeli var hani kayıtları dışarı çıkarıp kullanacak kadarda personeli var onların başında, Perihan hanım dedi ki bu Avcının kalyonunun acaba dedi kürekleride varmı? Hayır efendim hiçbir tek küreğinin bir parçası yok dedi. Sonra yanında da biri vardı onlar öğrenmişler bunu efendim bu dört asır zarfında İstanbul sıtmalarını tedavi için oraya koşuyorlar ve halk inanmış o kürekleri parça parça koparıyorlar çünkü o zaman daha kınin yok kına kınayıda, kına kına kabuklarını, ekoskökül kınaya kaynatıp suyunu içiyorlar.

işte o birkaç nöbete mani oluyor ve iyi telkin etmişler beni bir daha bu nöbet tutmaz diye efendim alinin aydınlatacak derecede ama umumi düşüncemiz birazda folklor noktasından bakınız bize ne gibi ilhamlar verebiliyor velhasıl biran için bunları toparlamış olacağız. Şimdi bunlar için sizlere bu arada da birşey arz edeyim, ben bunu topladığım yalnız bu iki şeyden ibaret değil sayanam bunları. Ankara'dan Etnoğrafya dergisini çıkaran adı değerli ve oranın Arkeleji Müzesi Müdüründen bir telefon efendim şimdiye kadar bizim kitaplarımızda komularımız arasında hiç kafiye ait vesikaya dayanan eser yok. Duydukki siz öğle herşeyi toplamışsınız evet ben toplarım herşeyi ama kendine toplanan vatan için toplarım hatta bu size taktin edeceğim vesikayı açık arttırmayada sokmuyorum kin kendisine güveniyorsa gelsin onun emrine amade çalışacak olanlara yardım etmekte bir ilmi vazifedir onları elimizde bakınız bunu herhalde inanacaksınız kendile değilmi ama ben gördüm bir yerden işiterek söylemiyorum mubalaa olabilir ondan ama gördüğüme inanıyorum şimdi bu nokta bakınız her nokta ne kaçar önemli siz kahve için birşeyler topladım mı efendim bunu yazmayı deruhte edermisini dediler bana ne biliyoruz şu kutuya bakayım dedim kahve için birşey varmı sarfta değil artık kutu olmuş o ha 8-10 tane şeyle toplanmış ne kadar zamanda toplanmış 50 senede toplanmış dedim ki varmı çok şeyler dedim şimdi beni herkes zannediyorki kahve tarihini yazıyorum hayır. Yani diyeceğin odurki bizler not almasını, arşiv yapmasını ve birbirimizle kültür alışverişinde bulunmayı huy haline getirmeliyiz. Her zaman yanımızda bir not defteri taşınmalı ve güzel söz, bilgi hatta resimleri bile bu deftere kaydetmeli bu huyu muhattaplarımıza aşılamalıyız.

Efendim beni dinlediğiniz için teşekkürlerini arzeder hepinize saygılarımı arz eder, tekrar PİRİ REİS Haftası ve Sempozyumunu kutlarım.

TEBLİĞ KONUSU

"PİRİ REİS DÖNEMİNDE OSMANLI SARAY SANATI"

Filiz ÇAĞMAN

Topkapı Sarayı Müzesi Md.

Başuzmanı

Sayın Başkan, Sayın Amiralim ve çok değerli bilim adamları ve dinleyenler ünlü Türk denizcisi ve coğrafya bilimcisi PİRİ REİS adına düzenlenen bu sempozyumda PİRİ REİS'in yaşadığı dönemin sanatını konu alan bir konuşma yapmayı seçmenin başlıca nedeni O'nun yaşadığı yıllarda Osmanlı Sanat dünyasının saray ve saray çevrelerinin beğenisini sanat anlayışını düşünce anlayışını çok az ölçüde de olsa yansıtmak amacına yöneliktir. Konuşmanın adını Saray Sanatı olarak almamın nedenine gelince o konuda da bir açıklama getirmek istiyorum. Bildiğiniz gibi Osmanlı İmparatorluğu tamamen Merkeziyetçi bir yönetimle yönetilmekte ve bu tür imparatorluk sanatları da bütün yönetilen imparatorluk sanatlarında da sanat doğrudan doğruya saray tarafından biçimlendirilmekte ve yönlendirilmektedir. Osmanlı Sanatında da bu böyle olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu önceleri Edirne Sarayında daha sonra İstanbul'un fethinden sonra da bilindiği gibi İstanbul sarayına geçişler ve yeni saray bugünkü adıyla Topkapı Sarayı inşaa edildikten sonra teşkilatlandırma başlanmıştır. Saray Sanatçılarının teşkilatlanması ki bunlar ehlihıref adı altında toplanırlar tam olarak Kanunî Sultan Süleyman döneminde ise bu sanatçıların sayısı giderek artmıştır. Bunlar saraydaki hazine-darbaşına bağlıydılar. Görev ve ücretlerini ondan alırlardı. Doğrudan doğruya devlete ve padişaha hürmet ederlerdi. Bu sanatçılar arasında kinler vardı. Nakkaşlar, halı dokuyanlar, kumaş dokuyanlar, çini yapanlar, kılıç, yay, ok, kılıç kını, kalkan her türlü madeni eser, her türlü kuyunculuk eserlerini yapanlar ve de sarıkcılar daha bunun gibi yada fildişi ve ahşap işi yapan kündeکارlar gibi pek çok sanatçı bulunuyordu. Kanunî devrinin sonlarında bu sanatçıların sayısı 600 civarında olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Şimdi, bu kısa açıklamayı getirdikten sonra biz Osmanlı Sanatına Piri Reis'in yaşadığı dönemdeki Osmanlı sanatına dönelin daha önce de söylediğim gibi Piri Reis'in doğum tarihi kesinlikle bilinmiyor. 1465'den 1475'e kadar çeşitli tarihler verilmekte bu konuda ölüm tarihi ise 1554-1555 yılları. Bu dönem Osmanlı Sanatının İmparatorluğu olduğu kadar sanatında en parlak dönemi olmuştur diyebiliriz. Piri Reis'in yaşadığı eserlerini verdiği yıllarda kitap sanatı özellikle resim sanatı örnekleri usulları son derece ilgi çekicidir. Resim sanatı kitap sanatı doğrudan doğruya saraya bağlı olarak gelişmiştir. Ye Dakkahane denilen bu ehlihıref bölükleri arasında nakkashane denilen bir bölüm vardır ki bunun içinde mücehhitler, mussavvirler, ressanlar her türlü sanatçı bulunmaktaydı ve her türlü sanat eseri içinde bunlar desenler hazırlamaktaydılar. Resim sanatı dediğim gibi son derece ilgi çekicidir. Biz Piri Reis'i yaşadığı dönemden başladığımız göre Fatih Sultan Mehmed'in dönemiyle başlamak zorundayız zaten Osmanlı kitap sanatının da en belirgin olduğu zaman bir usul bütünlüğü gösterdiği zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanına rastlar. İkinci Mehmed'in her türlü sanat eserlerine ve bilim araştırmasına bilimsel eserlere olan ilgisi açıkça bilinmektedir. İstanbul'un Fethinden sonra batılı, Avrupalı krallar gibi potresini ve de potresinin yer aldığı madalyonlarının hazırlamak için İtalyan sanatçıları sarayına davet ettiği biliniyor. Bunlardan en ünlüleri Centi Bellini ve Kastanzade Ferrara'dır.

Bu durum son derece ilginçtir .unun yanı sıra batılı ressamlar gibi çalışan yani yerli Türk Sanatçıları arasında yetişmesine ön ayak olmuştur Fatih. Bundan en önemlisi Sinan Beydir. Onun bu sanat olaylarındaki açıklığı kültür ve sanat alanında en iyi aradığını ortaya koyar. Sinan Bey atfedilen bir potre saray albümlerinden Topkapı Saray albümlerinde yer almaktadır. Sinan Beyin kaynaklardan öğrendiğimize göre Danyan adında bir İtalyan ressamından ders aldığı bilinmektedir ve de potre ressamı olarak yetişmektedir. Onun gibi bir başka sanatçı daha vardır. O'da Bursalı Ahmet, resimde de gördüğümüz gibi Sultan Mehmedin başı özellikle büst kısmı o dönemin batılı ressamlarından pek ayırt edilemeyecek bir teknik yaklaşımla canlandırılmıştır. Buna karşılık alt kısmı vücudunun alt kısmı fizyonomi bilgisinin azlığı ve de geleneklere bağlılığı dolayısı ile orantılı bir bozukluk ve de yüzeysel bir resim uslubunda yapılmıştır. Ancak, Sinan Bey potresinin baş kısmını batılı ressamlar gibi çalışmıştır. Aynı dönemde bir başka resim görüyoruz bu fırıyır galeride duruyor. Vaşık'tın fırıyır için çeşitli iddialar var. Cen Sultan'a ait bir potre olduğu iddia edenler var ama bunu kanıtlamak çok zor burada resim yapan bir şehzade potresini görüyoruz. Bu potrede de batı sanatının etkileri Osmanlı Sanatındaki etkileri açıkça gözlene biliyor. Fatih'in ölümünden sonra Sultan II.Bayazıt'tan ilgisini potre sanatı yerine başka bilim dalları ve sanat türleri çekmiştir. Özellikle Doğu bilimleri özellikle de imparatorluğun doğusunda kalan ülkelerin kültürleri, sanatları Bayazıt'ın ilgisini çeker. Pekçok arapça ve Farsça eseri kütüphanesinde toplar. Büyük bir kütüphane yapar ve yine saray Ehlihirep teşkilatının örgütlenmesinde onun döneminde başlar Bayazıt döneminde pekçok eser resimlendirilmiştir. Yine sarayda bunlar daha çok edebi türden eserlerdir. Hatifi, Emir Husrev, Dehlevi gibi şairlerin eserleri resimlendirilmiştir. Burada gördüğümüz Emir Husrev Dehlevinin Topkapı Sarayında bulunan 1499 bir nüshasında Behran Gürü beyaz renkli köşkte gösteren öykü ile ilgili bir minyatür. Bundaki özellik nedir? Bu dönemde batı, doğu resim sanatının geleneklerine dönülmüştür. Fakat burda da gördüğümüz gibi minaride bazı doğa ayrıntılarında 3 boyutun verildiği perspektif çizgilerin yer aldığı bazı derinlikler görülürki bunlarda o dönem Osmanlı Sanatının iki yönlü ilgisini ortaya koymaktadır. Aynı dönemde bir başka eser görüyoruz. Newyork Metropolitan Müzesinde bulunan Hataifi'nin bir yazması Bayazıt döneminde resimlendirilmiş bir eseri buradadır. Doğa kesitinde yukardaki ağaçların dizilişinde sanatçının bir derinlik aradığını batılı ressamlar gibi azda olsa onlar gibi davranmaya çalıştığını görüyoruz. Hatafiden başka bir örnek aynı yazmadan ön planda arka plan arasındaki fark burda daha açıkça beliriyor. Önde tamamen geleneksel minyatür kurallarına bağlı bir anlatım, arkada geriye doğru uzaklaşan boylarıda ona göre ayarlanmış bir pezaaj anlayışı Fatih Sultan Mehmet döneminin vede II.Bayazıt döneminin diğer eserlerine gelince kitap sanatında eserlerden örneklerine gelince bunlarda Fatih devrinde pekçok kültürden Fatih devrinin kitap sanatının etkilendiği görülür. Özellikle Timurlu dönemi sanatında Menluklulardan etkilendiği görülürsede tamamen kendine özgü yani daha doğrusu orjinal bir üslup yaratılmıştır. Burada Fatih devrine ait bir kitap kabının içini görüyoruz oyma kalıp yoluyla yapılmış Fatih devrine ait bir kitabın ona sunulmuş bir eserin Süleymaniye Kütüphanesinde takdim sayfasını görüyorsunuz. Tehsipli takdim sayfasını gerek ortadaki şense adı verilen Fatih'e takdim yazısının bulunduğu madalyomun oval madalyomun düzenleniş biçimi sayfa düzeninde bu devrin sanat anlayışı beyenisi yansıtılmıştır.

Fatih devrinin diğ er sanat eserlerine gelince burada gö rdüğ ünüz örnek çok ilgi çekici bir örnek size onu göstermek istedi m biraz önce sayın hocam Ord.Prof.S.ÜNVER'inde belirttiğ i gibi Osmanlıların hatıralarına Osmanlı Sarayının özellikle hatıralarına ve eserlerine ne kadar değer verdiklerini ve bu eserleri ne kadar titizlikle sakladıklarını gösteren önemli eserlerden biri. Bu bir tılsımlı gö mlek Cem Sultan için yapılmış Bayazıtın kardeşi taht kavgalarının olduğu Fatih'in oğ lu Cem Sultan için Tılsımlı gö mlek nedir. Tılsımlı gö mlekle savaşta düş manı karşı yada hastalıklara karşı korunmak amacı ile içlerine giydikleri bir gö mlek, ya önden açık oluyor ya sadece yakası yarım açık olarak yapılıyor kaftan yada gö mlek arası bir biçim bu eser Cem Sultan için hazırlanmış 1480 yılında tamamlanmış üzerinde sihirli bir takım rakamlar cef ve Kur'andan ayetler mevcut bu gö mlek yüzyıllar boyunca korunmuş bugün adeta yeni yapılmış gibi saray hazinesinde, padişahların hazinesinde saklanmıştır.

Dönemin maden iş i örneklerine gelince bunlarda o dönemin en ünlü maden eserleri memlûkler tarafından üretiliyor. Memlûklarda bu tekniğ i iyi gelişmiş Osmanlı sanatının bu oluşum ve gelişim sürecinde de maden eserlerinin ilk örneklerinde memluk sanatının kuvvetli etkisi görülür. Bu kapının iki tarafında gö rdüğ ünüz ş andanlar Edirne'deki Bayazıt Camii için yapılmış tire ş andanlardır. Üzeri altın yaldızlı üzerinde Bayazıtın adı da yazılıdır. Kitabelidir. Yine Fatih devrine ait bir başka örnek görüyoruz; bir kitap kabı lale kitap kabı. Bir siyah zemin üzerine altın yaldızla ç alışılmış o devrin sevilen motifleri ş ense ve ana zeminde yaygın olarak yer alıyor. Altın yaldız ve fırça ile ç alışılmış hatayi adını verdiğ imiz uzak doğ u kökenli çiçeklerden oluşan bir bezeme uslubu kenar köş eđ e gö rdüğ ünüz orta yuvarlağ ın içinde de rumi o devrin diğ er sevilen daha doğ ruş u bütün Osmanlı Sanatında çok kullanılan bir başka bezeme biçimi rumi kompozisyonu yer alıyor.

Bir başka yazılı gö mlek örneğ i görüyorum biraz önceki kitapta gö rdüğ ünüz hatayi üslubundaki ş ensenin gö mleğ in arkasındaki madalyanda da yer aldığı görülüyor. Bunun yanı sıra güzel yazı örneklerini içeren bordüer vede yine kufi yazı ile yazılmış çeş itli kufi yazılar ile yazılmış madalyonlar ile süslenmiş muhtemelen 16.yüzyıl başlarına 15.01 yüzyıl sonlarına ait kiş iğ i bilinmeyen bir başka tılsımlı gö mlek.

Bu çok eş itli etkiler daha doğ rusu bezeme sanatlarında Timur'dan gelen etkiler maden sanatında Memlûklardan gelen etkiler Resim sanatında hem batıdan Avrupa'dan İtalya'dan hende doğ u'dan gelen etkiler Osmanlı Sarayında Osmanlı Sanatçıları tarafından birleştirilmiş ve sonderece orjinal eserler yaratılmış tır.

Keramiklere gelince; İznik Keramik ve Çinilerine gelince bunlardada Osmanlılar daha çok bu sanat dalında en üstün uygarlık olan Çin sanatından etkilennmiş lerdir. Burada gö rdüğ ünüz Paris Luvur Müzesindeki bir tabak 15.yüzyıl sonlarına ait yine hatayi motifleriyle süslenmiş ve kenarındada beyazla kobalt mavisi üzerine bir kubi yazı bordürü doluyor bir başka örnek yine 16.yüzyıl başlarında özellikle tabakların forumunda Çin tabaklarının Çin porseleninin forumlarında taklit etmeyi ve onları kopya etmeyi yeğ liyorlar. Çünkü, onlar en mükemmel ulaşılmış durumdalar. Burada da Çin gurupları ve yine hatayilerle süslü mavile beyaz İznik Keramiğ i görüyoruz. Osmanlılar süsleme motiflerinde gö rdüğ ünüz gibi ve kompozisyonlarında islâm dünyasının Timurlu sanatının vede uzak doğ u Çin sanatının incelmış zevkini paylamayı yeğ lenmiş lerdir. Biraz öncede söylediğ im gibi resin sanatında ise daha başka bir yöntem uygulanmış dır. Piri Reis'

in ünlü haritasını Mısır'da Yavuz Sultan Selim'e sunduğu 1517 yılı ünlü eseri Kitab-ı Bahriye'yi hazırladığı 1521 yılları Osmanlı Sanatı saray çevreleri Tebrizin 1514'de alınışında bu sebeple heralt ve Tebriz'den gelen sanatçıların etkisiyle yeni taze bir sanat esintisinin etkisi altında kalır. Yavuz Sultan Tebrizi aldığı zaman son Timurlu hükümdarlarından Beduza Mirza yanındaki sanatçılarla birlikte Yavuz'a sığınır ve onlarla birlikte İstanbul Sarayına gönderilirler ve daha pekçok sanatçı Yavuz'a sığınan bu etki özellikle kuyumculuk, maden işçiliği fildişi tutya eserlerde son derece zarif ve ince bezemenin en karakteristik özelliği ya Rumiler Hafayiler, yada helezani ince kıvrımlı dallar üzerinden sıralanan küçük çiçeklerden oluşur. Burada Viktorya Albert Müzesinde bulunan gümüş üzeri altın yıldızlı gümüş bir maşrafa görüyorsunuz üzeri rumi motiflerle bezeli bu maşrafanın süslenmesi tamamen bezeme Osmanlı uslubudur. Fakat forum olarak Timurlu maşrafalarını kopya etmektedir. Yani bu forum tekrarlanmaktadır. Buda bize yeni gelen etkiyi göstermektedir.

Bir başka örnek oldukça büyük tutya yani çinkodan yapılmış bir kap çinkodan çok fazla eser yapılıyor ve üzeri füme, koyu gri rengi ile altın furizesi ve yakut taşlarının uyumu nedeniyle olsa pekçok seviliyor ve kullanılıyor belkide işlenesindeki kolaylık'tan ötürü burada bir tutya güğün görüyorsunuz. Saray hazinesinde bulunuyor. Üzeri runiyli madalyonlarla bezemiş ve furuze ve yakutlarla süslenmiş. Bir başka örnek başka malzemelerden bir mücehver kutusu yine Sultan Süleyman devrine ait yeşin uzakdoğunun sevilen kıymetli taşlarından birisi çok koyu yeşin siyaha yakın bir yeşin en değerlilerinden birisi üzerine altınyuvalar içerisinde çiçek biçimli yuvalar içinde yakut ve furuze taşları yerleştirilmiş. Buradada bir sergilemede bunları toplu halde görüyorsunuz altta yine aynı maşrafa ve benzer maşrafalar yukarıda yanda fildişi üzerine uygulanmış bu zarif uslubtaki örnekleri ayna ve kemeri görüyorsunuz. Bu çin bulutu ince bezemecilik ince sırma dallarla süslemecilik kitap sanatlarında tabiki yansıyor. Kitap sanatlarında da etkisi kısa olmakla beraber etkili oluyor. Burada lale tekniğiyle yapılmış bir kitap kabı görüyorsunuz. Rumiler ve Hatayi motifleriyle bezeli ve de Çin bulutlarıyla Rumi Çin bulutu ve hatayiler Rumi deniyim hatayi çin bulutu ve kıvrımlı dallarla süslü bir giyisi bu Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmede ait (1542) yılında ölen Sultan Mehmede ait kaftanda büyük bir ihtinalle 1540 yıllarında gerçekleştirilmiş olmalı omu 20 cm. genişliğinde aşağı yukarı altın ve ipek iplikle işlenmiş bin bant dolaşıyor. Kitap sanatında madencilikle kuyumculukta gördüğünüz motiflerin aynı şekilde giyisilere ve el işlerinede yansıdığını gösteriyor. Bu doğu zevkinin biraz önce söyleniştim bu yeni taze etkiler esintilerle yeni bir uslub daha ortaya çıkıyor; ince helozani kıvrımlı dallar üzerinde sıralanan küçük çiçekler bu özellikle kitap kablarna, Fermanlardaki tuğraların süslenmesine ve de iznik keramitlerine yansıyor.

Burda İznik keramitlerinden bir kase görüyorsunuz. Viktorya Albert Müzesinde bulunuyor. Londra'da çok büyük bir kase 40 cm. çapında ağız yüksek ayaklı bir kase biz omu karşıdan görüyoruz. Bunlar halicte bol miktarda bulunduğu için her halde burda bir satış mağazası vardı. Halic işi diye adlandırılmış aslında. 1520-30,40 1550 yıllarında İznik'ten üretilen keramitlerden aynı kaseyi karşıdan görüyoruz. Halic işi dediğiniz guruptan yani bu devrin helozan süsleme işini yansıtan bir başka İznik keramiti bir sürahi. Biritis Müzyunda bulunmaktadır. Rosin sanatına gelince Kanuni devrinde Pirî Reis'in eserlerini verneye başladığı o ünlü Amerika ve dünya haritasını gerçekleştirdiği yıllarda saray nakkaşhanesinde neler oluyordu ? Çok çeşitli yerlerden gelmiş sanatçılar/Sanatlar imparatorluk genişledikçe artmakta idi. Saray sanatçıları nakkaşları arasına imparatorluğun çeşitli yörelerinden kabiliyetli sanatçılar toplanıyordu.

Bunlardan bir iside Şahkulu idi. 1520 yılında sarayda nakkaşhanesine girdi. Nakkaşbaşı oldu. Aslında Bağdatlı bir sanatçıdır. Tebrizden İstanbul Sarayına gönderildi. Büyük bir ihtinalla Yavuz Sultan Selim zamanında gönderilmiştir. Burada Şahkulu'nun yaptığı bir eski kaynaklardaki ifadelerle göre Peri sureti yani Melek resmini görüyorsunuz. Washington Fayer Galeride bulunuyor. Altında da Şahkulu diye bir inza var. Bir kaynağa bir belgeye göre Şahkulu Bayramda Kanunî Sultan Süleyman'a bir Peri sureti sunar padişaha hediye olarak sanatçıların bayramda padişahlara hediye vermeleri bir gelenek karşılığında da büyük paralar alıyorlar, hediye görüyorlar ve de böylece sanatta ilerlenmiş oluyorlar. Bu peri suretini sunduğunu öğreniyor bu peri suretinin karşılığında da Sultan Süleyman Şahsuluna şu küçük peri suretinin karşılığında da şu parayı veriyor. Piri Reis'e verdiği parayla aynı 3000 akçe ve bir benek kaptan bu da Osmanlı Sultanlarının sanata ve sanatçılara verdikleri önemi açıkça gösteriyor.

Şahkulu'nun bir özelliği var; Şahkulu kaynaklarda ressam olarak geçiyor ve Şahkulu yeni bir uslubun en önemli bir temsilcisi saz yolu denilen bir uslubun temsilcisi. Saz yolu siyah kalem yani fırça ile hafif renklendirilmiş oluyor. Bazen çizilmiş, bazende renklendiriliyor. Hatayiler yeni ve çeşitli dolgulara sahip, çok çeşitli ebeyileri olan hatayiler iri kıvrımlı yaprakları ki bunları çok Kaligrafik ana hatları kuvvetli oluyor. Bazen bunlar efsanevi yaratıklar. Ejder yada kuş motifleriyle de zenginleştiriliyor. Sazyolu çalışmalarını burda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki bir albüme bir sazyolu çalışmasını görüyoruz. Muhtemelen Şahkuluna ait olmalı ortada bir hatayi ve üzerinden yapraklar fıskırıyor kenar bordürde yine aynı şekilde o kıvrımlı Kaligrafik hatlı yapraklar dönüşümler yaparak çeviriyor ve aralarından nar demetleri fıskırıyor. Aynı albüme başka bir resim bir Ejder ve Ejderi saran hatayi ve yapraklar yani bir başka sazyolu çalışması. Amerika'da bir müzede başka bir sazyolu çalışması yine bir ejder ve yapraklar ve hatayilen sazyolu daha sonra Osmanlı Sanatında çok uygulama alanı bulmuştur. Önceleri kitap sanatından kaynaklanan bu tür bezemelerden kaynaklanırken giderek halı, kumaş desenlerine kadar yansımış ve uzun süre sazyolu nakkaşhanede korunmuştur. Bu tebriz kanalı ile Herat'tan gelen eskiler maden süs sanatında etkilenmiştir dedik bunun bir başka örneğini görüyoruz. Sazyolu motiflerinde gördüğümüz bu ejder timut bu efsanevi yaratıkları, mücadelesinde üzerinde gördüğümüz bir yatağan Kanunî Sultan Süleyman için yapılmış. Ahmet TEKELÜ adlı saray kuyuncusu gerçekleştirmiş. Bu eseri ve 1526 yılında Kanunî Sultan Süleyman'a sunmuş. Belki bir bayram hediyesi olarak Mohaç seferinin anısına verdi onu bilmiyoruz. Ama yine belgelerde Ahmet TEKLİ'nin Padişahdan 3000 Akçe ve bir benek kaftan aldığını biliyoruz. Son derece ince bir işçiliğe sahip Türk Maden Sanatının en güzel örneklerinden en ince örneklerinden birisi sanırım detayını göreceğiz burada. Bu efsanevi mücadeleye görebiliyormusunuz sağ'ın hemen arkasındaki kısımda yer alıyor. Kabartma olarak yapılmış ejder siyah timur kuşu yıldızlanmış gövveleri küçük yakutlarla belirtilmiş onun gerisinde de ince bir bezemecilik vede Kanunî Sultan Süleyman'ın Adı ve Şeceresi yazılı kabartma olarak, altın kabartma olarak evet yine sazyolu örneklerine yada bu devrin atelye çalışmalarına saray nakkaşlarının çalışmalarına örnek bir başka melek yada peri sureti elinde bir çiçek tutuyor, biri kanatlarının açılmış biri daha yukarı doğru kalkmış yukarıda bulutlar ve çin bulutları ile bezeli bir halı küçük bir filiz örtü üzerinde oturuyor, hafifçe renklendirilmiş bu tür çalışmalarını bu tür hafifçe renklendirmeyide çok güzel gerçekleştiriyorlar. Evet Kanunî Sultan Süleyman döneminin çok çeşitli sanat eğitimleri arasına şimdi bir başkasını göreceğiz.

Kamunî'nin saltanatının sonlarına yada Pirî Reis'in yaşadığı dönemin sonlarına doğru 1540'lardan itibaren aşağı yukarı yeni bir üslup söz konusu Osmanlı sarayında ve nakkaşhanesinde daha sonra bütün Osmanlı sarayını kapsayacak olan bir üslup çiçek şukufe üslûbu dediğimiz bir üslup artık sanatçılar uzak doğunun hatayı dediğimiz motiflerinden kendilerinin görmediği yada görmedikleri motiflerden yada soyutlu motiflerden ayrılıyorlar ve sanatçılar kendi çevrelerinde bahçelerinde köşklerin, evlerin, bahçelerinde gördükleri çiçekleri, doğayı dile getirmeye başlıyorlar. Bunun en önemli temsilcisi bu yıllarda önemli bir sanatçı olan ve yine bu yıllarda nakkaş başlığına getirilen Kara Menik adlı sanatçı bu eserde büyük bir ihtinalla kara Menik'in elinden çıkmış olmalı bir cilt kapağının içi dışını gösterme imkanını yok size dışında ise tamamen herat geleneğini sürdüren bir üslup hakim. İçi ve dışı bir saraydaki iki eğilimi bir nakkaşhanedeki iki eğilimi yansıtmaya bakımından oldukça ilginç burada neler görüyoruz; laleler, karanfiller, güller, günca veya açılmış güller vede bahar çiçeği açmış meyva ağaçları görüyorsunuz. Sümbüller daha bunun gibi pekçok çiçek Osmanlı sanatı giderek süslemeciliği bu işe doğru yöneliyor vede naturalist dediğimiz çiçek üslubu Osmanlı sanat eserlerine özellikle süslenmezliğine eğenen olmaya başlıyor. Burada İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan bir albümden bazı örnekler göreceğiz. Yine Kara Menik'in üslubunda naturalist çiçek üslubunun yer aldığı süslemelere sahip ama yazılar İran yazıları halk sanatı bildiğiniz gibi hem Osmanlılarda bütün islâm dünyasında çok kıtsal. En çok değer verilen sanat halk sanatı ve de hangi kök olursa olsun iyi yazılmış bir yazı her zaman bu şekilde süslenerek saklanmaya çalışılıyor ve bunu amaç ediniyorlar. Osmanlı sanatı için Osmanlı sarayında hazırlanmış albümlerin yani gerçek bir sanat eseri olarak hazırlanmış albümlerin belkide ilk eser İstanbul Üniversite Kütüphanesinde bulunuyor demistik. İran hattatlarının yazılarını kapsıyor. Ancak, süslemeler tamamen Osmanlı sarayında yapılmış. Şu alt köşede gördüğümüz gibi yine naturalist üslupla laleler ve çiçekler görülüyor. Ebru üzerine yazılmış aynı albümden başlangıç sayfası bir Fatıha Suresi etrafı klasik rumî tarzında klasik üslupla testifli fakat kenarlarda ve tepeliklerde bahar çiçeği açmış meyva ağaçlarından esinlenerek yapılmış bezemeler yer alıyor. Ayrıca kenar sığılardada bu ince ince çıkan yukarı doğru uzanan süslenelerde yine devrin sevilen motifi laleler görülüyor. Aynı eserden başka bir sayfadan detay görüyoruz. Yine bu albüme ait bahar dallarıyla donatılmış şindi Osmanlıların çiçek sevgisini ve de Osmanlı saraya nakkaşhanesindeki bu çiçek, çiçeğe yönelik bezeme türünü gösterirken size bir örnek daha göstermek istiyorum. Bu da yine aynı dönemde yapılmış bir kağıt oymacılık eseri örneği yine aynı albüme yer alıyor. Sazlıklar bahçe arasında bir bahçede yan yana sıralanmış selviler, çeşitli ağaçlar ve bu arada da güller, karanfiller, laleler, kabartma olarak boyutlu olarak yapılmış. Evet minyatür sanatına gelince bu dönemin minyatür sanatına gelince dünya görüşlerini yansıtan tarafları hence minyatür sanatları Osmanlıların bedai zaman Mirza ile Tebriz'den gelen etkiler önce demistik. Minyatür sanatında etkiliyor. Diğer sanatlara olduğu gibi buna örnek olarak 1515 tarihli Feridüttin Atar'ın Mantuk Etaül nüshasını Topkapı Sarayındaki 1515 tarihli bir eseri gösterebilirim. Burda Leyla ile Mecmûn üzerinde bir sahne resimleniyor. Yine oradan bir av sahnesi. Bu resim usûbu herşeyden önce nakış kurallarının ağır bastığı ve de kitabı süslemeyi amaçlıyan iyice detaycı bir anlatım biçimi ve bu da bize İran yani doğu Herat Timurular kanalı ile geliyor. Bu ve benzeri üslupta daha pek çok eser Osmanlı Sarayında resimlendirilir. Fakat bunların yanı sıra yeni bir olayla karşılaşılıyor. İran Osmanlılar için tabii ki büyük kültür birikimi

kaynağı olan bir ülke gerek daha önce timurlular, Türkmenler, Safaviler 11.yüz- yılda İran'da yazılmış FİRDEVSİ tarafından yazılmış olan "ŞEHNAME" eski İran Krallarının destanı, Şarkın İlyadası olarak kabul ediliyor ve bir güzel, bir ebedi eser muhakkakki; ve İran bunu hangi Türk yönetiminde olsa, İranlı yönetim olsa hangisi olursa olsun Firdevsinin Şehnamesini çok seviyorlar. Yüzyıllar boyunca bu eserle resimlendiriyorlar. Osmanlı Padişahları yeni bir yenilik getiriyorlar. Osmanlı padişahları, İran Krallarından bahseden bu eserlerin resimlenmesi yerine kendileride eski İran Kralları kadar güçlü oldukları ve onlardan daha da güçlü gördükleri için haklı olarak tabii ki kendide Şehnamelelerinin yazılmasını ve bunların resimlenmesini istiyorlar. İlk defa bu müesseseyi Kanunî Sultan Süleyman kuruyor. Resmî bir kurum haline getiriyor. Sarayına bir şehnameci tayin ediyor. Bunlardan Şehnameci Arifî, Osmanlı Padişahlarının tarihte görüldükleri devirden itibaren Şehnamelelerini yazıyor. Bu Şehnameyi yazarken Firdevsinin vezni ve Farsça manzum olarak dile getiriyor. Bunların en önemlisi Kanunî Sultan Süleyman ile ilgili olan 5. cildi Topkapı Sarayında bulunuyor. Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından 1558 yılına kadar olan olayları içeriyor. Bu Şehname içinde 69 minyatür var. Arifî eserini yazmaya başladıktan bir müddet sonra emrine hattatlar, nakkaşlar, mücellitler veriliyor. Şehnameci başı'nın emrinde bir ekip kuruluyor. Bu eser gerçekleşiyor. Eserin içindeki 69 minyatürde Kanunî'nin yaşamının o parlak dönemin pek çok önemli olayını konu alan belgesel değerde minyatür vardır. Mohaç Savaşından tutunda her türlü zafere kadar, bunun yanı sıra sarayda olan bir takım önemli olaylar ve de Sultanın anlamındaki hünerlerini konu alan ya da av hikayelerini konu alan, av hikayelerini demeyelinde zaten onların yaşamında avlanmanın önemli yolu var. Bunları konu alan pek çok minyatür yer alıyor. Bu eserde Süleyman- caradan şimdi bu Arifin yazdığı Sultan Süleymanın Şehnamesinden bir minyatür görüyoruz. Temeşvarın teftiş sırasında Ahmet Paşa'nın atının boynu bir top atığı ile kopuyor. Ona yeni bir at getirilişini konu alan bir minyatür yukarıda gördüğümüz bina çizimleri Temeşrah Kalesinin görünümünü oldukça İran vesfinden doğu geleneklerden çok farklı bir anlayışla resimlendirilmiş. Bu da Osmanlı Sarayının Doğu ile Batımın arasında yer alan Osmanlı Sarayının her türlü kültür ve sanat anlayışına açık Osmanlı Sarayının geleneği tabii ki gerçekçi olmaya yönelik. Özellikle bu tür resimlerde gerçekçi bir yaklaşımla bunları yıkmak amacındadırlar.

Süleymannameden Kanunî Sultan Süleyman Şehsadelere avlanıyor. Kanunî Sultan Süleyman Cihangir ve Bayazıtın sünnet düğününde hediye takdimi Sultan Süleyman ile sarayında biri tarafından hediye takdim ediliyor. Aşağıdada müziksienleri görüyorsunuz. Bu adayları belgesel biçimde saptayan bir eser. Fakat, bu daha sonra klasik dönemde bu belgesellik dahada artacaktır. Burada bu belgeselliğin yanı sıra birşey daha görüyorsunuz. Bu belgesel kuruluşun yanında ince ve detaycı bir süslemecilik ki bu Kanunî Devrine özgü bir şey, olay. Evet Kanunî'nin seferlerle dolu, zaferlerle dolu, yaşamı çeşitli olaylarla dolu yaşam o devrin tarihçilerinede tabii ki kaynak oluyor. Bunların içinde en önemlisi Matrakçı Masuh bizim için sanatsal açıdan en önemlisi Matrakçı Masuh, Matrakçı Masuh Bosna civarından bir yerden geliyor. Ailesi sarayda kendisi hangi görevde olduğunu bilmiyoruz. Bunun için daha bir ipucu tam anlamıyla çıkmış değildir. Matrakçı Masuh, Matrak oyunundaki başarısından ötürü yani bir spor dalı Matrakçı Masuh diye adlandırılıyor. Silahşör, Matematikçi, Bilim adamı, hatta Tarih yazıları öğleden sonra bu konu daha etraflıca anlatılacak. Ressam Masuh çeşitli eserler yapıyor. Bunlardan birisi Mecnun-î Menaz-î Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat Seferini konu alan eser. Bu eserinde doğrudan doğruya İstanbul'dan başlayarak

Tebriz yoluyla Bağdat'a gidiş ve geriye dönüşü anlatıyor. Hangi meznilerde durulduğunu, hangi kentlerde durulduğunu buranın karakteristik özelliklerini anlatırken bu gördüğünüz resimleride yapıyor. Bunlar bizim için gerçekten büyük bir belgesel değer taşıyan resimler, resim tadımın ötesinde sanat eseri değerinin ötesinde en önemli taraflarından biriside belgeselliklerdir. Bugün 16.yy. ortalarına doğru 16.yüzyılın ilk yarısında Tebrizin durumunu, Tebriz Sarayını gösteren başka bir isim yok. Ne batılı kaynaklarda ne de diğer doğu kaynaklarda. Özellikle İran'da resim geleneği yok. Bize en güzel belgelerden birisini bırakmış oluyor. Mahsuf bu eseriyle burda evet Bağdat, Tebriz şehrini görüyoruz. Tebriz şehrinin önemli yapılarını, sarayını, spor meydanı yer alıyor. Bir başka Mahsufun eserinden, bir başka resim İstanbul'dan çıkıldığı sırada oralarda geçilen bir ova, ismini şimdi tam hatırlayamıyorum. Benim bunu göstermemdeki amaçlardan birisi doğanın biçimlendirilişi, renklendirilişi. Elinizdeki Pirî Reis'in Kitab-ı Bahriye resmi ile eğer karşılaştırırsanız şöyle bir bakarsanız bazı ağaçların ve tepelerin biçimlendirilişinde ne kadar yakınlık ve üslûp birliği olduğu açıkça görülebilir. Bir başka resim Kerbela, Bağdat civarından ziyaretkârlar, kutsalyerler geziliyor. Bu arada bunlarda resimlendiriliyor. Nasuh çölün rengini böyle bir sarı renk uluslararası konunun başarı ile gösterilmiş, ordan dönmüş Halep'e uğurlanıyor. Çünkü, Mecnun-î Menazurdaki yol Halep şehrini görüyorsunuz. Ortadaki kalesi, kalesinin etrafını çeviren suyu ve Halep kenti ile Nasuh'un eserleri Mecnun-î Menazume'sinin ama en özgün en orjinal olanları kendine özgü olanları sanırımki Mecnun-î Menazumedekiler bunları bir batılının o zamanki gerçekçi yaklaşımı belgeselliği ya da Osmanlılarının o zamanki coğrafya ve bilim anlayışı hevesi içinde gerçekleştirdiği bilgi son derece uyumlu. Bu tatlı renkleriyle de son derece büyümlü bir güzellik atmasını biliyor. Nasuh'un bir başka eseri Beyan-î Menazir Seferü dolaykeyn dediğimiz Mecnun-î Menazumdan bir başka eseri Tarihi Sultan Bayazıt, Modon, Kron gibi yerlerin alınışı anlatılıyor. Bu arada o liman kentlerinin küçük resimleri yapılmış, yine bu arada da bir deniz savaşını ya da gemileri gösteren bir resim yapılmış. Nasuh'un bir başka resimle eseri yine Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunuyor. Süleymanname'sinin büyük bir parçası Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve aynı yıllarda Barbaros Hayrettin Paşa'nın Akdeniz seferini konu alan eseri bu iki sefer aynı yılda olduğu için Nasuh'un iki sefere birden katılması söz konusu olamaz. Şöyle bir şey görülüyor, zaten bu tür portülön yaklaşımlı liman tasvirlerinden, liman kentlerini, tasvirlerinin yanı sıra biraz sonra göreceğimiz Macaristan seferindeki kent tasvirlerinin çok farklı üsluplarda olduğu görülmüyor. Belki bunları Matrakçı Nasuh sadece Sultan Süleymana katıldı, ve de Macaristana gitti. Bunlarda o zaman Sarayda bulunan o zamanın coğrafyacıları o zamanın bilim adamlarının elinde bulunan Akdeniz'in portülönlerinden belki Portekizlilerden belkide bizim kendi coğrafyacılarımızın çizdiği portülönlardan yararlanarak yaptı. Bilemiyorum. Nis şehrini görüyorsunuz. Barbarosun uğradığı limanlardan birisi Nis kenti çizimler, renkler kaldırıldığı zaman Matrakçı Nasuh'un bu resimleri Akdeniz Ülkelerinde yaygın olan portülön anlayışına çok yaklaşmakta. Ama Nasuh onlara tatlı, sevinli renkler ve de binaların, kalelerin boyutu da küçük o boyutlarında aşağı yukarı onların boyutlarında bitkilerle süsleyere doğuya islâm dünyasına has sevinli bir görünüm kazandırmasını biliyor. Evet ceneviz ve önünde Osmanlı Donanması burada renklendirme daha az gördüğümüz gibi kentin çizilişi limandaki evlerin, binaların çizilişinde, çizgici bir üslup egemen yani boyanın ve rengin ikinci planda kaldığı bir üslup egemen. Bu da

portolonlara daha çok yaklaşıyor. Ama yine arkatepelerde renklendirmeler ve denizin gümüş yaldıza boyanışı ve hafifçe okside oluşuyla çok güzel bir görünüm tablo kazanmış. Aynı eserde biraz öncede söylediğim gibi Macaristan seferide yer alıyor. Aynı yıldaki Macaristan seferi burda size bir örnek gösteriyorum Estergon kalesi gördüğünüz gibi çok farklı bir anlatım var. Çok farklı bir yaklaşım var. Bu dabizi daha çok Mecmua-ı Menazır'daki anlatımına yakın bu bölümdek resimleri Nasuhun belki sadece Macaristan seferine katıldı. Muhakkakki öbürlerinde yine o dönemin portolonlarından yararlanarak ve kendi zevkini ve bilgisini katarak yaptı. Evet şimdi size yayınlanmamış başka bir resim gösteriyorum. İnebahtı ile ilgili bir tablo Topkapı Sarayında bulunuyor. 70x60 cm boyutlarında kağıt üzerine çalışılmış. İnebahtı bilindiği gibi Sultan Bayazıt zamanında Korent limanında bir liman. Önemli bir liman. Kenti ikinci Bayazıt zamanında fethediliyor. Osmanlı Donanması tarafından ve sonrada stratejik önemi yüzünden tabii çok inar ediliyor, çok bakılıyor. İnebahtıya bugün lepante denilen küçük bir kasaba Yunanistan'da ama o dönemde çok önemli bir yer. İnebahtı Kalesini görüyorsunuz etrafı hendek yüksek hendeklerle sularla çevrili. Bu resmin tarihlendirmesinde oldukça tabii tartışma isteyebilir. Ancak, ben yaptığım ufak araştırmada bunun onaltıncı yüzyılın ortalarına doğru yapıldığına inanıyorum. Çünkü, Evliya Çelebi burası hakkında çok geniş bilgi veriyor. Lepanto hakkında kaleleri Osmanlıların İnebahtıdaki kentte ki bütün binaların yapılarının sayıları buradaki bütün kale kapılarının üzerinde yazılar var. Nereler olduğu kimin yaptırdığı etraflıca yazılmış üzerinde oldukça etraflı bir bilgi var. Bu tarafta gördüğünüz kale Güzelce Kasım Paşanın yaptırdığı kaleler. Güzelce Kasımpaşa 1540 tarihlerinde 40 yılı aşkın orada eyalet Valisi olarak bulunuyor. Demekki o yılları takibeden ya da tam o yıllarda yapılmış bir harita resim harita kent resmi ya da kent resmi diyorum ben bunlara belgesel kent resmi türünde bir eser Osmanlı sanatının çok yönlülüğünü açıklılığını gösteren karakteristik örneklerde biri ne kadar çok değişik örnekler gördük. Çok çeşitli usluapta değil mi? Evet isterseniz detaylarını görelim bunun eylet limandaki gemileri görüyorsunuz. Ordu bir saniye bir önceki resimde bir figür vardı elinde bir doğankuşu tutuyor ve yukarda da daha öbür resimde de göreceğimiz biryeniçeri figürü vardı. Bu figürlerde bize bu belgesel kent resminin engeç onaltıncı yüzyılın ortalarından olabileceğini göstermekte evet Kilit Körfezinin girişi gördüğünüz sanat eserlerindeki çeşitlilik zenginlik arayış ve yaratıcılık bu dönem Osmanlı dünyasının çağının her türlü sanat ve düşünce çağının o dönem çağının hertürlü sanat düşüncesine açık en iyiyi en güzeli arayan güçlü aydın bir toplum olduğunu göstermekte. Böyle bir ortamda da ve bizi birbirinden güzel haritalar bırakması sonderece doğaldır kanısındayım teşekkür ederim.

3.7.1983

- (X) : Takdim slaytlarla birlikte verildiğinden bu slaytlarla birlikte bir bütün teşkil etmektedir. Ancak, hazırlanan kitap daha sonra yayınlanacak olan taslağı mahiyetini taşıdığından biz gerek takdim sahibini bir referans olması gerekse anlatılan bilgilerin kaybolmayacak okuyanlara bir fikir vermesi yönünden metni aynıyle yayınlanmayı uygun gördük.

TEBLİĞ KONUSU :

PIRÎ REİS'İN ÇAĞDAŞI MUSTÂFA ÂLÎ'NİN
MEVÂ'IDÜ'N-NEFÂİS'İNDE DENİZCİLİK VE DENİZLERDE YOLCULUK

Yard.Doç.Dr.Mehmet ŞEKER
9 Eylül Üni.İlahiyat Fak.
Dekanlığı

XVI.Yüzyılın başlarında Türk Coğrafyacısı olarak tanıdığımız Pîr B. Hacı Mehmed (Öl.1554) aynı zamanda iyi yetişmiş bir denizci idi. Ben sizlere, Pîrî Reis'in hayatından veya eserlerinden özelliklerinden bahsedemeyeceğim. Ama, Pîrî Reis'in çağdaşı olan bir tarihçinin denizcilik ve deniz yolculuğu ile devrin denizlerde seyahat edilen araçları hakkında verdiği bilgilerle görüş ve düşüncelerini aktarmaya çalışacağım. XVI. Yüzyıl, Osmanlı topluluğunda ünlü bilginlerin yaşadığı bir dönemdir. Bu dönemin en belirgin simâlarından Taşköprülüzâde (öl.1504), Osmanlı bilginlerinin biyografileri ile ilahîlerin tashîfi hakkında yazdığı eserlerle tanınmıştır. Müfessir Şeyhül-İslâmlardan bilgin Ebu's-Suûd(öl.1571)'de bu çağın ünlülerindedir. Bu yüzyılda tarih alanında şöhrete ulaşmış olanlardan Tevârin-i Âl-i Osmân'ın müellifi Kemalpaşa-zâde ile Kâmûnî devri tarihçilerinden Celâl-zâde Mustafa (öl.1567), Bostançelebi ve Matrakçı Masûh'un (öl,1564) adını hatırlamak gerekir.

Meselâ, bunlardan Matrakçı Nasuh, Pîrî Reis'le mukayese edilmektedir. Pîrî Reis'in "Kitab-ı Bahriyesi" denizler için ne ise, Nasûh'un "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn" adlı eseri de karalar için aynı derecede önemli bir coğrafya eseridir(1).

Ayrıca "Tâcü't-Tevârin" in yazarı Hoca Sâdettin'i de unutmamak gerekir.

XVI.Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan tarihçi Âlî (1541-1600)'de bu ortanda yetişen ünlü şahsiyetlerden biridir. "Kühû'l -Ahbâr" adlı ünlü tarihi ile tanınan Âlî'nin son eseri, "Mevâi-dü'nNefâis fî Kavâdi'l-Mecâlis"dir.

Âlî'nin bu eseri aslında sosyal hayat ve âdâb-ı muâşerete dair konuları içinde toplayan bir eserdir. Müellif, irili ufaklı altmışa yakın eser yazmış bir kişi olarak, kaleme aldığı bu son eserinde hemen hemen bütün müktesebâtını öz olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bakımdan devrinin yaşayışı hakkında verdiği bilgiler de otantik sayılabilecek niteliktedir.

İşte, bu tebliğinizde biz, Âlî'nin söz konusu eserinden Denizcilikle ilgili olan bölümlerini sizlere aktarmaya çalışacağız.

1. Denizcilik.

Bundan dört yüzyıl önce yaşamış olan Âlî'ye göre ;

Denizlerde yol kesip yağmaya kalkışan Levend hırsızların yaptıkları gibi kötülük ve kargaşalıklar Sultan Süleyman çağında olmazdı. Midilli, Movelâda ve

(1) Cevdet Türkay Osmanlı Türklerinde Coğrafya, İst.1959,20.
2-3) Movelâda (Molav ada) ve Amlu Ege denizindeki adalardandır.

Alemli³ adaları civarında levend hırsızları yağmaya ve hırsızlığa inkân bulamazlardı.

Kapudân-ı Derya kim olursa olsun, gemisinde üç fener götürür ve deryâ beyleri arasında parmakla gösterilir. Onun için denizdeki her anarşiyi ondan sornaları münasibdir. Hatta halkın mâli zararını da ona ödettirmelidir. Çünkü adı "Derya Kaptanıdır". Tâ Cezâyir-i Garba, Septe Boğazına kadar Umman denizinin sahilinin sorumlusu odur.

Kaptân-ı Deryâ, özellikle Korsanlık davası güden "denizde büyük hırsızlardan kim varsa ve orada olup bitenlerin hepsinden haberdarım" diye düşünür. Böylece, yalılardaki bozguncuları da zaptı rapt altında tutmalıdır. Deniz düzenini bozmaya çalışır. Zira, kalyondan bir sandala kadar büyük küçük hepsini bilir. Fener götürüp sancak çeker. Derya beylerinden bir azap hilekâra varınca ya kadar hırsızın büyüğü de küçüğü de o azizin bilgisi dahilindedir. Eğer bilmiyormuş derse, korsan değildir. Korsan olmayan da zaten o nakâma lâayık kaptan değildir(1).

Ünlü bir kaptan, bazan vezirlik, bazen de, beylerbeylik makamları ile devlet sahibi olur. Evinde de bir çok derya beylerbeyleri ve bir çok kaptanlar ile beyler, karada ve denizde hazır beklenmektedirler. Bu kadar güçlüğe rağmen, beş on nefer kahrolası hırsız levend adalar arasında kan akıtıp, denizde soygunculuğa kalksınlar. Hristiyan halkı tutup küreğe koşup kullanmağa ve gemilerini de basmaya başlarsa, ayrıca, Selânik, Anadolu ve Rumeli tüccar ve rehbelerinden ister müslüman, ister hristiyan halka zarar vererek, oğlanlarını kaldırıp Lut kavminin yaptığı gibi yaparlarsa, bu durundan sonra, o kaptanın özrü ve bahânesi dinlenmez, kabul edilmez. Padîşaha ne söylese geçerli olmaz(2)

2. Deniz Yolculuğu.

Bilgin ve akıllı kişilere geniye binerek deniz yolculuğu yapmak, zorunlu durumların dışında, câiz değildir diye Âlî, bu konuda görüşlerini şöyle açıklıyor : Zorunluluk, ancak, sahilden bir adaya ; bilginlerden ilim öğrenmek veya öldürücü bir ağrıdan dolayı ölmek korkusuna düşer de, şifasının ilâcının oradan alınması gerekirse, aklen ve şeran önemli olması bakımında, gitmek için olabilir. Hatta bazı müfessirler ; "kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın"(3) âyetinin tefsirinde de böyle bir önemli

1) MN.35. Bu bölüme yazılan şiirde, her türlü sert tedbirleri alarak denize hakim olunması gerektiği savunuluyor.

2) MN.36. Bölünün sonuna yazılan kıtada şöyledir ;

"öyle üç rûşenâ-zerrîn fâmus
Bârî def-ı zalâlet etmektedir
Aciz olan Levend zabtından
Terk-i nâmusu gayret etmektedir."

3) Kur'ân, II(Bakara), 195. Bu âyetin iniş sebebi, mallarına sahip olmak üzere Allah yolunda savaşmayı istemeyenlerin tenbelliklerini yererek müslümanları Allah yolunda savaşa teşvik etmektir. Aksi halde kendi kendilerini tehlikeye atarak helâk olacaklardır. Bakınız; Abdurrahman el-Cevz Zâdü'l-nesir fî ilmi' t-Tefsir, I.Beyrut, 1964, 203; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, II. 701. Görülüyor ki, yazımızın kastettiği anlam ile bu âyetin anlamı ters düşmektedir. Kanaatinizce, tehlike var diye geniye binerek değil, tersine, çalışmak, çabalanak ve gayret harcamak gerektiği gibi bir anlam taşıyan bu âyeti Âli, kendine ters bir delil olarak almıştır.

bir zorunluluk olmadıkça gemiye girmemek gerektiğini belirtmişlerdir. Hatta teknesi sandal ağacından direkleri öd ağacından olsada, "Yahudi, geni denen, dar ve sıkıntılı boğaza girmez" demiştir. Zira, pişmanlık canın delinmiş incileridir. Sonra bu gök kubbe "ah!" bulutu ile dolar. Girne gemiye. Kendini rezil etme. Cömertlik cevheri sonsuzluk hemine batıp gitmesin.

Aslında, topraktan yaratılan ve hayvanî rûhunda arzu ateşi ile aşk ve cömertlik bulunan insanın, çok şiddetli esen rûzgârın hakim olduğu Umman denizinin engin suyu ve derin dalgalı Kulzûn deniziyle (Kızıl Deniz) ne münâsebeti vardır. Toprak olan bedeni rûzgâr berbâd edecektir. Ruh ateşini, suyun bolluğu söndürüp dururken insanın gözbebeğinin gözü gibi olan binilen sandalın devanlı olarak denizde su ile oynamasına akıllıların izni hangi yönden açıklanabilir(1)

Deniz yolculuğu hakkındaki görüşlerini öğrendiğimiz Âlî, deniz yolculuğunda başından geçen olaylardan anlatmaktadır. Bu arada denizde işleyen çağın araçları hakkında da bilgiler veren müellifimizin deniz yolculuğunda uyulması gereken kuralların neler olduğuna kendinden dinleyeceğiz.

a) Âlî'nin Maceraları (Serüvenleri)

Ben fakir, deniz kıyısında doğdum. Akdeniz kıyılarındaki Gelibolu adlı gönül açıcı şehirde büyüdüm. Fakat beş kez Halic-i, İstanbul'da gemiye binerek deniz yolculuğu yaptım. Bunların ikisinde boğulma tehlikesi atlattım. Sıkıntı anafora düşüp pişmanlık hançeri ile can ve ciğerini doğradım. Yine de ibret almadım. İşlek bir liman durumunda olan bayındır Cidde'nin beyliği görevi ile Mısır'a yöneldim. Gûyâ, karayolumun zahmet ve şiddetli sıkıntılarından kaçıp kolay olacağı düşüncesiyle bir kalyona bindim. Fakat, Bozcaada adlı limanın yakınından bir kez daha, hazine dolu gemiyi kenara vurup harap ede yazdım. Bir de İstanköy yakınında çok kalabalık olan gemiyi denize ve o çok büyük kalyonu zarar anaforu ile yok olmaya terk edeyazdım. Bununla beraber yine de öğüt almadım.

Mısır'a geldikten sonra haçılar kafillesi ile gitmedim. Süveys kanalından Kulzûn denizine girdim. Özellikle tahtaları misnar (çividen), yelkeni hasır parçalarından birbirine katılan fâtiha gemisi diye neşûr Celebe adlı deniz celbine bindim. Birgün sonra Tûr-ı Mûsâ yönüne doğru yelkenle giderken, Kulenbur Boğazı(2) na geldik. Burası, Firavunun ordusunun ilâhi kahra uğrayıp boğulduğu yerdir. Etrafını dağlar çevirmiştir. Denizde bulunanları, Araplar kuşatıp yağma ve çapulla geçinlerini sağladıkları bir yere geldim. Uğursuz gemimiz bazan balığın şahit olduğu gibi denizin dibine iner gibiydi. Bazen de martı denilen su kuşları gibi yine denizin yüzünde uçardı. O zamanda kötü bir durumda kaldık. Denizin ruhu, Nuh'un bildiği gibi tufana düştü. Hatta büyük yaratıcıya sayısız yakarlarda bulundum. Kurtuluşumu rica etmek için şöyle inci yüklü bir şiir söyledim :

"Yeter çekdim belâyı intizârı havf-ı deryayî
Sefinen sahil-ı maksuda sal Ya Rabbi sen yol vir
Berî kıl zevrakın âsîb-i mevc-i bahr-i nihnetden
Dolâ sirdâbına dûg eyleme her vartadan yöl vir(3)
Vâkıf liman girsün istirâhat longerin sâlsun
Muvâfık rûzgâr esdür bize sağu esen yol vir"

(1) MN.151.

(2) Kulenbur Boğazı, Bakınız ; Mevâ'idü'n-Nefâis fi Kava'idü'l-Mecâlis, 277'de Kulenbur boğazının Sina Yarımadasında bir yer olarak göstermektedir.

(3) Bu mısraın vezni bozuktur.

Bu durumda, ertesi gün Tûr'a varılabileceğini tahmin ettim. Fakat, şaşılacak şey; o gece korkunç düşler görüldü. Özellikle bu bir çeşit nazmın dile gelmesine sebep oldu. Meğer Cenâb-ı Hak, gelecek kazayı bu perişan rüzgara bildirmiş ; Kelîmullah (Allah ile konuşan) olan Hz. Musa'nın duası ile azan denizin galeyanından Firavunun nefsinin pay sahibi olması gerektiğini işaret etmiş. İşte, o zaman yazdığım garip bir kıta vardır. Bununla şairlerin kalblerinin Allah'ın ilhamına nazhar oldukları anlaşıldı.(1)

Ertesi gün, uğursuzluğa ortak olan o boğaza yöneldik. Deniz suyunun coşkunluğundan vücud geminin yok olduğunu sandım. "Fakat, heyecanımız biter mi? Acaba, bu galeyan son bulur mu?" derken geminin lengerinin kırılıp zımandan (2) kurtulmuş olduğunu gördüm. Kaçkın at gibi meydana çıkmış idi. Bu halde iken bir gürültü koptu. İşitenlerin de yüreği koptu. "Kıyânet mi kopdu, ne hâl oldu, gökten yıldırım mı düştü, ne oldu?" diye sorduğunda ; sesin, geminin direğinin yıkılıp hebâ olmasına sebep olan hasır yelkenden geldiğini öğrendim. Bu durumda, Allahsızların çoğuna ölüm neleği "Merhaba!" demiş. Yıllarca geni kullana gelmiş ve zamanın rüzgarlarının neticesinin şiddetli sıkıntı ve ızdırabını çekip binlerce kez denize dalmış olan Anadolu denizcileri, o anda tûfan'ın suyu ile boğulacaklarını zannettiler. "Estağfurullah (Allahtan bağışlanmasını isterim)" ve Allah'a yöneldim" Zikrini bin kez söylediler. Sonunda Büyük Yaraticımız ağlayıp inleyişinize sayısız rahmeti ile acıyarak Hızır'ı bize yetiştirdi. Bindiğimiz geni bir yelken parçasını kullanarak sahile ulaştı. Bereket ki, gece değil, gündüzdü ve esen yelde tatlı idi.

Bu mâcerâm geniş olarak anlatmanın sebebi, deniz yolculuğundaki sıkıntıları dile getirmek içindir. Düşünce sahibi akıllıların denize girmemesi ve gemiye binmemesi gerekir.

Şairimiz yazdığı şiirinde şu öğütleri veriyor: Konakların çokluğundan, binip inmek korkusundan kendini göz göre göre denize atma ve geminin sıkıntısına katlanma. Esen yel gibi bir ata bin. Vücudunu sarsarın deme. Düşersen top-rağa düş, denizden uzak ol. Kara yolunda geçikirsen de hiç kaygılanma. Âlî'nin bu inci gibi değerli öğüdünü dinle, inat etme(3).

b) Deniz Yolculuğunda Dikkat Edilecek Hususlar :

Deniz yolculuğunda birbirine arkadaş olup aynı gemi ile aynı sahile giderlerken içlerinden birinin "filan zamanda, filan denizde gemide iken denizin göyle dalgalandığını gördük. Deniz dalgalarının çok sıkıntısına çektik" denesi uygun değildir. Böyle korkulu yerlerde, hayırlı ve yatıştırıcı sözler söylemek "Allah'a handsun, rüzgarınız uygun ve müsâit" demek gerekirken, uğursuzluğa yorulacak aşırı sözlerle mahvolma girdabına ait dalgalarla ilgili hikâyeler anlatarak, somunu düşünen akıl sahiplerinin işi değildir.

- (1) Şairimizin deniz hakkında görüşlerini ve gemiye binmesinden dolayı ve duygularını anlattığı bu şiiri için bakınız ; MN.153
- (2) Lenger : Geni limana çekildiği veya durduğu zamanda denize salınan demirdir. Buna demir atma tabir edilir.
Zıman : Demir atıldığında halatın bağlanmasıdır.
- (3) MN.151-154.

Yolda giderken "İnşallah (Allah isterse)" kelimesini terk ederek "filan gün son konağımıza varırız" demek, aslında soğuk bir sözdür. Zirâ, böyle diyenlerin tahmininin uygun olmadığını akıl sahipleri ile hakimler tecrübeleri ile bilirler. Gerek deniz yolculuğunda, gerekse kara yolculuğunda konaklardan geçenlerin yol kesmeleri yani; "filan güne dek, filan şehre varırız" denmeleri çok yanlış bir sözdür. Çoğunlukla tahminleri doğru çıkmayıp hesap ettikleri günde değil, bir o kadar gün daha geçtikten sonra varıldığı meşhurdur.

" Öyle uğursuzun sözü adamı yolda kor gönül
Her ne dise hilâf olur her sözü naz-ı lâf olur
Bulduğu hergeyi yiyüp karnı toyar lakırdıdan
Doğru söz olsa ağzına gayra göre güzâf olur " (1)

3. Gemi Çeşitleri : Âlî bu eserinde çeşitli deniz araçlarından bahsetmektedir. Bunların özelliklerini kendine göre benzetmelerle açıklamaktadır.

Pâdişah Kayığı :

Genilerin baş komandanı ve başbuğu ünlü Padişaha mahsus olan kayıktır.(2)

Kadırga ve Kaliteler :

Pâdişah kayığı yanında bütün vezirleri, mücâhid beyleri ve beylerbeyleri değerindedir. Süratli hareket eden gemilerden olduğu için yelken turunda da kullanılırlar(3). Kadırgalar, insanın binmesine mahsus ve gaza ile cihad için binilen seçkin atlara, kaliteler de deve ve katırlara benzetilmektedir. Zira atlar kadırgalar derecesindedir. Çünkü bu gemilerin topları ve diğer savaş silahlarına karşılık, atın üstüne binenlerin ok, yay ve diğerine eş tüfenk gibi silahları vardır(4).

Barçalar ve Kalyonlar :

Halkın saygı değerlerinden bilginler derecesinde olanları da barçalar ve kalyonlardır. İlin ve anele ait şeriat hükümlerini yüklenen sanat sahipleri bunlardır. Limanların en kalabalık gemileri develere benzeyen ve yük hayvanlarının kuvvet azıklarının yüklendiği en mükemmel araçlardır. Bunlardan develer barçalara benzetilir(5) Zahirlerle dolu koçiler ile azık yiyeceklerle dolu arabalar da mavna ve kalyonlar derecesindedir.(6)

Kara Mürsel :

Bu gemiler, silah sahibi zâinlere ve sipâhîlere uyan alay beyleri ile çeri-başlarında(7) ya da yük katırlarına (8) benzetilir. Hurda kayıklar, fırcateler ve at gemileri, bölük halkı ile yeniçeri ve tınar halkı denilen askerlere benzetilir(9). Ayrıca at gemileri seyishâne beygirleri derecesindedir.(10)

(1) MN.110-111.

(2) MN.130.

(3) MN.130.

(4) MN.131.

(5) MN.130.

(6) MN.131.

(7) MN.130.

(8) MN.130.

(9) MN.130.

(10) MN.130-131.

Rençbâr gemicikleri, boğazlarda işler ve kazanç için meşgul olan sürücü ve rençberlere benzerler(1). Küçük yük ve yolcu gemileridir(2).

Pereme ve sandalları ise, re'âya ve halkın alt tabakası sayılan çeşitli kişilere benzetilir.

Niz denizinde işleyen Cerimler istenilen tüccarlara, Kulzüm denizindeki Celbe ve zâimeler de, iyi halli, derviş ve beğenilen fakirlere benzer ; hasırdan yelkenlere, âlet ve elbise olarak az bir şeye kanaat eden kişiler derecesindedir(3). Kulzüm denizinin kendine has celebe ve ondan daha küçük zâime tek-neciğidir. O gemi, adı zâime olan fâtiha gemisidir. Cerime dururken ona girerek suçtur. "Bir kez giren, kurtulunca bir daha girmesin" enrini tutmalıdır(4).

Bunlardan başka, Mekke ve Medine'ye gidip gelen hacılar ve mücavir (Mekke ve Medine'de oturarak orada karşılıksız hizmet edenler) onların torbalarını yüklettikleri mismariler(çiviyle ilgili bir âlet) onların riyâzetle meşgul olanları ve mürşidleridir. Denizde yükle seyr edip kanaat lokması ile kendilerini arslan gösteren mücahid şeyhler de bu gemilere benzetilebilir(5)

-
- (1) MN.130.
 - (2) MN.131.
 - (3) MN.130.
 - (4) MN.152.
 - (5) MN.130.

TEBLİĞ KONUSU :

PIRÎ REİS DÖNEMİNDE BİR BAŞKA HARİTACI
BİLİM ADAMI "MATRAKÇI NASUH"

Perihan ÇELİM

Pirî Reis'in çağdaşı, O'nun deniz haritacılığında büyüklükteki karalarda sürdüren bir başka Reis.

Her iki sanatkâr bilginimiz topoğrafik harita geleneğinin öncüleri olmuşlar. Osmanlı coğrafyacılığı ve İslâm haritacılığına büyük ölçüde yeni boyutlar kazandırmışlardır. Yaşadıkları dönemde imparatorluğun Avrupa ile ilişkilerinin yoğun bir biçimde geliştiği bilinmektedir. Bu vesile ile gittikleri her yerde inceleme ve araştırmalar yapmışlar, etkinliklerini günümüzdek sürdüren anıtsal eserler vermişlerdir.

Nasuh'un doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Fakat, Bayazıt II. devrinde saray Okulu, Enderunda şair ve nakkaş Sai'nin başarılı bir öğrencisi olduğu, tarihi yazmalarına bakarak 1560'lı yıllara kadar yaşadığı öğrenilmektedir. Yazı hayatına girişi Selim I. zamanına rastlar. İlk eseri 1517'de Padişaha sunduğu bir Matematik kitabıdır. Daha sonra bu eseri, Kamunî için yeniden geniş bir biçimde ele alacak, Ücdet-el Hesab'ı meydana getirecektir. Bu uğraşı arasında tarih yazarlığına da başlamıştır. Kamunî'nin isteği üzerine 1520'de Taberi'yi arapça aslından Türkçeye çevirmeyi üstlenmiştir. Gerekti buldukça yer yer bazı bilgiler ekleyerek esere bir tercüme telif hüviyeti vermiş, bununlada kalmayıp bildiği noktaçan devanla kronolojik sıra takip ederek Osmanlı döneminde içine alan dört ciltlik bir dünya tarihi "Mecma-ı Tevarih"i yazmıştır. Son kısım bir bütün olarak elde mevcut değildir. Yaşadığı zamana kadar gelen olayları devir devir anlatan muhtelif yazmaları vardır. Bunlar bugün yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerine dağılmış durumdadırlar. Tek tek incelenmiş, birbirlerinin devanı oldukları anlaşılmıştır. Kendi hattı ile kaleme alındıkları tesbit edilmiş, yazarmızında değerli bir hattat olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihçi Âlî'ye göre Dîvanî hattatlarının öncüsü ve bu tarzın mucididir. Kamunî devrinde "Cep" yazanlarında serdefteridir.

Kendisine ad olan Matrakçılığı'na gelince Ünlü Tarihçi Çelalzade Mustafa "Fenninde Sahibi fütüh" olduğunu bir nevi eskrin diyebileceğimiz Matrak oyunumunda kendisi tarafından icat edildiğini yazmakta, eşsiz maharet sahibi yenilmez kişiliği için uzun uzun tasvirlerle övgülerde bulunmaktadır.

Nasuh bu konuda bir de eser yazmıştır. Tuhfet-el Güzad adını verdiği bu eserin beşinci ve son bölümünü, 1530 şenlikleri diye anılan Kamunî şehzadelerinin sünnet törenlerinde sergilediği gösterilere ayırmıştır. Padişahın fevkalade beyenmesine nazhar olmuş ve aynı yıl aldığı bir bealtla tüm Osmanlı ülkeleri, İslâm alemi için tek üstad ve Reis olarak tamtılmıştır. Artık eserlerinde Nasuh Es Silâhî, Es Şehir Bî Matrakî adı ile karşımıza çıkan kahramanımızın törenlerde yaptığı 2 yürür kale ve özel giysileri, araç, gereçleri donatıp geçitli harp

oyunlarını tensil ettirdiği 120'şer erle ortaya koyduğu, gerçekte bir tiyatro olup onun sanatçı kişiliğinin bir başka yönünden de söz etmeyi gerektirecek güçtedir.

Bizim bugün ilk planda ilgililerinize sunmak istediğimiz yani ise kalen ve kılıcı kadar ustalıkla kullandığı fırçası ile ressanlığıdır. Birer şahaser niteliğinde olan bu yapıtları, ayrı devirlerin olaylarını anlatarak maksadı ile kalene aldığı yazmalarında yer almıştır. Bu yazmaların Kanunî devrine ait olanları neşhur "Süleymannane"sini meydana getirirler ve yazarı tarafından iki bölüme verilmesi düşünülmiştir.

Birinci bölüm, 1520-1537 yılları olaylarını kapsayan ve Korfu seferi ile son bulan kısım olup kendi deyimiyle Padışah-ı Alem Penah'ın Dâsitanı evvelini teşkil eder.

Beyan-ı Menazil-i Sefer-i İrakeyn-ı Sultan Süleyman Han yahut Mecru-i Menazil olarak adlandırılan ve Kanunî'nin ilk İran Seferini konu alan eseri, bu cümleden başlıbaşına nefis bir yapıttır. 90 sahife, 107 minyatür ve 25 metinden(resimli) oluşmakta, İstanbul, Tebriz-Bağdat arasında komup göçülen yerlerin minyatür tarzında haritalarını içermektedir. Gerçekçi bir gözlemin ifadesi olan bu tesbitler XVI., y^ızyılda Anadolu, batı İran ve Irak yolları şehirleri, mimari yapıları, akarsuları, bitki örtüsü, hayvan varlığıyla doğal yapısı açısından dünya araştırmacılarına güvenilir bir kaynak teşkil eden belgesel yapıtlardır.

Coğrafya Prof. merhum Sadi Selen bu eseri Pirî Reis'in Kitab-ı Bahriye'si kadar önemli bir atlas olarak kabul etmiştir. Ayrıca Newyork Üniversitesi profesörlerinden Norman J. Jonston eseri incelerken özellikle bu hünerli ve duygulu yazarın minyatürlerinde kullandığı renklere dikkati çekmiş, tarihçiliğide açıkça belli olan sanatkar aynı zamanda bir şehircilik analizcisi olduğumuda ortaya koymuştur demektedir.

Süleymannane'nin ikinci bölümü yani Padışah-ı Alem Penah'ın Dâsistan-ı Sanisi 1538'de kalene aldığı Fetihname-i Karabuğdan ile başlar. Bundan sonra Nasuh'un Süleymannanesi'nin 1542-43 yılları olayları üzerinde duran Tarih-i Feth-i Siklo ve Estergon ve İstûni Belgrad yazması gelir. Menazil'de olduğu gibi hükümdar için özel olarak hazırlanmış minyatürlü bir tarihtir. Macaristan seferinde uğramış tüm konaklama yerlerinin bütün kale, derbentleri, müretteb ve mücedve müzehbeb ve mufassaly yerli yerinde isim ve resimleriyle, asıl ve fasıllarıyla yazılmış bulunmaktadır. (Bu beyan aynı ile Matrakçı'ya aittir) Eserin önemli diğer bir yanı o sırada Marsilya önlerinde bulunan, Barbaros komandasındaki Osmanlı Donannasının Nis ve Touelon şehirlerin resimlerini de içermiş olduğudur. Bu yapıtlarda Nasuh'un büyük ölçüde Pentür'e dönük çalışmalar yaptığı görüyoruz.

Tarih-i Sultan Bayezit yazmasında aynı şekilde minyatürlenmiş bir başka eseridir. Bütün bunlar hem belgesel hemde sanatsal yönleriyle bugün dahi büyük önem taşıyan güçlü yapıtlardır. Özgün kompozisyon düzeni ve renk ahengiyle yepyeni bir üslûb öncüleri olan bu resimler, Matrakçı'yı Süleymannane Ressanları arasında seçkin bir yere getirmişlerdir. Nasuh'un aynı zamanda yüksek bir belâgat ustası olduğu da gerçektir. Yazılarında da fırçasından çıkan renk ahenginin yumuşaklığı berekliliği hakkindir. Dünyanın geçici olduğuna inanmış, yaşama karşı büyük bir tutku duymamış ancak çok çalışmış, çok eser bırakmış olmanın gereğini savunmuştur. Gözü gönüllü tok, özü sözü birdir. Yaşamını adeta güzel düşüncelerine örnek tutmuştur. Hayat anlayışını, gerçeğe her yönden bağlılığını eserlerinde yeri geldikçe nazım dizelerle sıralayan Matrakçı daha derin inceleyerek kişiliğini yaşamımıza örnek tutabileceğiniz gerçek bir bilim ve sanat dehanıdır.

Başlangıcından bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi adlı eserini sunuşunda Suut Kemal Yetkin, bu örnek sanatçıların yapıtlarından, onların büyük etkisinden söz ederken Fransa'da, Matis'in çevresinde toplanan XX.Yüzyıl Resim Sanatında ilk ihtilali gerçekleştiren Derain, Vlaminde, Braque ve Dufy gibi ressanların yaptıkları işler, İslam Minyatürcülüğüne yeni bir yaklaşımla. yep yeni bir yön verenlerin yaptıklarından başka birşey olmadığını iddia ederek Matrakçı'nın NİS Limanını gösteren resme dikkati çeker ve tepelerin birer çiçek demetini özgürce renklendirildiğini anlatır ve hiç kimsenin aklından böyle tepemi olur sorusu geçmemiştir der.

İşte Nasuh kendini böylesine kabul ettirmiş bir büyük ustadır. Her yönü, her eseri üzerinde ayrı ayrı durulmaya değer. Onu böylesi kısa süre içinde özümlemek olanaksızdır.

Sözlerini, eserleri hakkında ayrıntılı bilgilerle bizleri aydınlatan Sayın Prof. Hüseyin Yurdayın'a teşekkürlerle bitirmek isterim.

Saygılarımla.

2.7.1983

TEBLİĞ KONUSU

ATATÜRK'ÜN ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETİNDE BİLİM VE TEKNOLOJİ VE KÜLTÜR ANLAYIŞI VE SEMPOZYUMUN SENTEZİ.

Ord.Prof.Reşat KAYNAR
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Komutanın, Sayın Vali Yardımcısı, Sayın Belediye Başkanı çok değerli meslektaşların. Sempozyumun çağrısını aldığı zaman, düşündüm bu Pirî Reis üzerinde çok çalışan, nahdut arkadaşlarımız var. Beninde o alanda, geniş bilgin yok. Ama bir sene evvel Çanakkale'deki samimi havayı çok canlı ve kıymetli havayı ve o Çanakkale'de tanıdığım idealist arkadaşlar gözümün önüne geldi. Geçen seneki hatıralar, geçen seneki o gördüğüm o idealist insanlar arasında bir rahat nefes almayı göz önüne getirdin. Esas itibarıyla, Pirî Reis'i azinnet noktası yaparak ilk defa olmak üzere onu ışığa çıkaran, Omu üzerine ışık veren Atatürk'ü alaka merkezi yapmak suretiyle doğrudan doğruya, bu çağrıya müsvet cevap verebilirim. Dedin ve yazdın. Atatürk'ün çağdaşlaşma hareketinde, bilin, teknoloji ve kültür anlayışı arasında Atatürk' kendisi mücadelelerini yaparken, bu konuda Türkler medeniyete katkı yapmışlardır. Dünya medeniyetlerine katkı yapmışlardır. Ama bu umutulmuştur, ama bu küllenmiştir ama bu toprak altına girmiştir. Yapılacak hareket toprak altından bunu çıkartmak yeni bir keşif yapmak suretiyle, Türklerin bu nedeni kabiliyetini dünya'ya tanıtabilmek Atatürk'ün amaçlarından birtanesi de bu olmuştur.

Şimdi, Atatürk'ün çağdaşlaşma hareketindeki kültür ve teknik teknoloji hakkındaki anlayışlarına gireceğin. Yanlız şu noktayı da huzurlarınızda belirtmek istiyorum. Esas itibarı ile Atatürk neden dolayı çağdaşlaşma diyordu. Oksidantalizasyon deniyordu. Çok dikkat etmek lazım buna. Oksidantalizasyon batılılaşma. Batılılaşmayla mücadele ediyor Atatürk batılılaşmayı kim yapıyor? Batılılaşmayı üzerinde 30 sene çalışdığımız Mustafa Reşitpaşa ve Tanzimat dönemi ile birinci ve ikinci nesrutiyet onlar diyor. Yani onlar diyorki biz batıdan alalım müesseseleri koyalım ve toplun kurtulacak. Yapıyorlar kurtulmuyorlar, batıyorlar. Hata idi. Oksidantalizasyon olmak istiyor Reşitpaşa lider olarak yine Adilpaşa, Fuatpaşa Mithatpaşa İttihatçilerçitildasma batılılaşma emitasyon şeklinde belirtiyor. Takdir şeklinde beliriyor ve çöküntü İngiliz perlemento sistenini alıyorve getiriyor Türkiye'de parlamenter sisten yozlaşıyor. Mithatpaşa bir süre sonra, ittihatçılar yine parlamenter sisten yada gerçekleşen değil İngiltere'deki bulunan anayasayı alıyor imite ediyor, taklid ediyor, buraya getiriyor, yozlaşıyor. Ve mağlubiyet, mağlubiyet üzerine, çöküntü çöküntü üzerine nihayet felaket, 1920. Şimdi peki Atatürk hayır çağdaşlaşma değil, imitasyon değil nedir? Çağdaşlaşma, Nedir? Batılıya rağmen batılılaşma işte Felsefesi budur. Batıya rağmen batıyı taklid etmeyeceksin. Fakat batılılaşacaksın. Nasıl batılılaşacaksın? Türke özgü bir şekilde batılılaşacaksın. Halinde ortaya çıkacak kanaatindedir. Bunu Atatürk gibi düşünen birisi çıktığı zaman imparatorluk yaşayacaktır. Atatürk ise sanmıyorum. Atatürk'ün kadrosunda hatıratını okuyoruz.

Ali Fuat Paşa en yakın arkadaşı apord, en yakın arkadaşı yok böyle birşey okuyoruz. Diğer kumandanların, Karabekir Paşa okuyoruz yok böyle bir şey ama Atatürk imparatorlukların öldüğünü ve bu itibarla milliyetçiliğin başladığına ve milliyetçiliğin yaşıyan bir Merküre yaşıyan bir fikir olduğumu kabul etmiştir. 1919 çökmüştü Mondros mütarekesi Osmanlı İmparatorluğunun idam fermanı oldu, o kadardırki idam fermanı olduğunu Atatürk'ün çağdaşları anıyamaşlardır. Bu düzelecektir demişlerdir. İstanbul'daki kadro geçicidir demişlerdir. Atatürk imparatorluk ölmüştür bunun yerine yeni bir Türk devleti kurulacak demistir. Ama ortada mühim bir mesele var ama nasıl olacak bu Türk devletinin kurulması ile iki prensip yaratmıştır. Nedir bu prensipler. İlki ; Misakı Milli, ikincisi hakimiyeti milliye. İki prensip misakı milli yani bu milletin bir vatana olacaktır. Vatanı şurasıdır. Milli hudutları budur, milli hudutları çizmiştir. İkincisi bu milli hudutlar içerisinde yaşıyan insanlar milli hakimiyete dayanarak yönetileceklerdir. İşte Atatürk'ün demokrasisi bu. Atatürk'ün demokrasisi oyuncu demokrasisi değil. Karıştırmamak lazım. Atatürk'ün demokrasisi milli hakimiyet derhal milli hakimiyet yani meşrutiyete doğru gitmiştir. Kongrelerini yapmıştır. Nihayet büyük millet meclisi safhasına gelmiştir. Büyük Millet Meclisi prensibini koymuştur. Büyük Millet Meclisindeki muhalliflerinin sözleri şudur. Paşa sen hangi rejimi uygulayacaksın. Fransız rejimini, İngiliz Rus rejimini hangisi cevap biz bize benzeriz, bize özgü olacağız, Türke özgü olacaktır. Hatta Kamunî esasıyeleri alır ve derki "Şunu görüyorsunuz" der siyah kitabı gösterir. Bu siyah kitap bizim malımız değildir. Sizlerden büyük millet meclisinden çıkacaktır. Muaffak olmuştur ve yeni devletin doğrudan doğruya iradesini Millet Meclisi onun üstünde bir Millet Meclisi vermeye girişmiştir ve millet büyük Millet Meclisinin çıkardığı irade beyanlarını kanunlarını düzenini benimsemiştir. Kabul etmiştir. Olmayacak birşey olmuştur. Mucize gençler bunu bilsinler. Bu vatanın kurtuluşu 1922'lerle bu vatanın kurtuluşu katıksız kanını dökerek kanını vererek canını vererek her türlü fedakarlığı göstererek istiklal harbini kazanmıştır. İsterimki istiklal harbi günü gününe okunsun, ne kadar büyük engeller vardır ama o engellere karşı Türk milleti nasıl mücadele ediyor ? çocuklarıyla kadınlarıyla erkekleriyle bütün varlığıyla malını, mülkünü kanını canı malını evlâdının kanını vererekten kazanıyor Milli mücadeleyi e peki kazandı döktü denize İzmir'de Yunanlıları 100.000 kısırd ordusunu boğdu. E bittimi hayır karşısında bu defa emperyalist devletler; işte anti emperyalist bu. Anti emperyalist doğrudan doğruya Marksiz bir anlayış değil kültürü zayıf olan şeyler bunu doğrudan doğruya bir marksiz terim olarak kullanıyorlar. Hayır, Atatürk'ün kafasında ezilen milletler mutlaka keddi benlikleriyle ezenlerden kendilerini kurtarabileceklerdir ve kurtarabilirler ve anti emperyalist buna muaffak olmuşlardır. İstiklal harbinin kazanılmasından sonra en büyük emperyalistler İngiltere, Fransa, İtalya Lozan'daki barışı kabul etmişlerdir. Ama size anektot söyleyeceğin ; İsmet Paşa demistirki Lozan muaddesini inzaladım. Lord KURZON yanıma geldi. Paşa gördün her istediğini yaptım, ve bizden her istediğini kopardın, kopardın aldın. Ama tarla halinde bir memleket alıyorsun bu tarlayı mamül bir hale getirmek için sana para lazım. Parayı istemek için bize gelip diz çökeceksin, diz çöktiğin zamanda sana bütün verdiklerimizi birer birer, biner biner geri alacağız. Kapitilasyonları verdik gene geri alacağız Kabotaj hakkını verdik geni geri alacağız. Ne verdikse geri alacağız. Şimdi mur içinde yatsın İsmet Paşa birden bire heyecanlanırdı o zaman dedimki ; eğer bizde size diz çökerekten bir şey istemeye gelirse sizde bildiğinizi yapın. Devlet idaresinde bu bendin kulağında yerleşmiştir.

Şimdi en iyi mesele şu; Tarla halinde memleket orda Atatürk'ün çağdaşlaşma hareketi başlamaktadır. Çünkü, bakınız ben daima Atatürk'ün bir vasiyetinden bahsederim. Özel vasiyeti değil, resmi vasiyeti bu. Resmi vasiyeti nedir? Çağdaşlaşma hareketinde Atatürk 1937 senesinde T.B.M.M.'sindeki söylediği son nutuktur. Onun vasiyeti; "En büyük davamız, en medeni ve en müreffeh bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Yanlız düşüncelerinde de temelli bir inkılap yapmış olan Türk milletinin bu dinamik idealidir. Bunun için mutlaka fikir ve harekete birlikte yürütmek zorundayız. Başka türlü muaffak olmamıza imkan yoktur. Bunun için okuma, yazma bilmeyen kalmayacaktır. Memleketin her yanındaki medeniyeti' sağlamak için teknik elemanları mutlaka yetiştireceğiz. Atatürk'le inkılaplarımızla, dayanmış olduğu prensipleri her an yaşatabilmek için bütün varlığımızı sarfedeceğiz. Hep tensini yaptık. Yine aynı nutukta deniştirki; çağdaşlaşmasından hatta bütün dünya bilmekteki bizim ilkelimiz hiç bir zaman gökten indiği sanılan kitapların doğuşlarıyla bir tutulmamalıdır. Bizim doğrudan doğruya ilham kaynağımız, bağrından çıktığımız millet üzerinde yaşadığımız yurt ve birde milletlerin birbir facia taşıyan yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır. 1937'deki temel esasların vasiyetnamesi budur. Derlerki Atatürk, doğrudan doğruya gökten mi indi. Atatürk'ten evvel fikirler yokmuştu. Gökalp vardı, Abdullah Cevdet vardı, Hüseyin Cahit vardı. Daha önce Tanzimatçılar vardı. Daha önce meşrutiyetçiler vardı. Atatürk bunlarında arasından geçmiştir. Ama farklıydı. İşte arkadaşlarımızın anlayamadığı nokta bu. Atatürk'ün getirmiş olduğu çağdaşlaşma hareketindeki bilim, Teknik, Kültür anlayışı hepsinin dışındadır. Yani çok ileridir. Aşağı yukarı Tanzimat döneminde Mustafa Reşit Paşa'nın mücadele ettiği unsurlar, derlerki biz kattiyen dışardan medeniyet almayız sadece dışardan biz silah alırız. Onlar bizim dinimize aykırıdır. Yapılan bu durum Mustafa Reşit Paşa'nın çektiği ızdırıp budur. Mustafa Reşit Paşa o kadar feci, doğrudan doğruya Mustafa Reşit Paşa'nın el yazısı ile padişaha yaydığı bir arz teskeresi vardır. Aynen bu, paratoner tabiranterin cami minarelerine asılmasında bir günah mahsuru yok isede meseleyi meseleyi şebiyeye sunmuş evet bunun bir mahsuru yok ama şimdi bunu tatbiki kalkarsanız bir takım kilikalıpurcum olacağından tehiri münasiptir. R.Paşa boyun eğmiştir. Neye boyun eğmiştir? Parotener alamıyor. Bu Mithat Paşa aynı kayaya kafasını çarpmıştı. 1.Meşrutiyet, 2. Meşrutiyet ama işte Atatürk keşfi şudur. Ne Mustafa Reşit Paşa yapabilmıştır. Ne de ittihatçılar neden? Çünkü biraz evvel söylediğim şey sadece fikir halinde kalmışlardı. "Eyleme geçemiyorlar, eyleme geçebilecek liderlik kudreti yok, Mustafa Reşit Paşa büyük adam Mithat Paşa, Büyük adam, İttihatçılar, fedakar çocuklar, ama eyleme geçemiyorlar. Mustafa Kemal'in gördüğü şey Türkiye mutlaka çağdaş kalmayacaktır. Ama bunun için ne yapması lazımdı. Görüyorki özgürlüğe, ferdin özgürlüğüne engel olan, müesseseler vardı. Birde o müesseseler, iki dakika kadar gözlerinizi arkaya çevirip size açıklama yapayın. Batı'da, Avrupa'da 14.yüzyıl 15.yüzyıl 16.yüzyılda bizde olduğu gibi din herşeye hakim felsefeye hakim, sanata hakim ilne hakim ve nihayet 14. yüzyıldan sonra din ayrı devlet idaresi ayrı, arkasında bu dinin sırf vicdanlarda kalacağı, kilisenin tamamen manevi bir hale gelmesi devletinde maddileşmesi, devletinde kendi imkanlarına göre hürleşmesi nihayet doğrudan doğruya 18.yüzyılın filozofunyer ışıklı felsefenin ışık haline getiriyor. Arkasından 19.yüzyılın büyük sanayi hareketi. Biz bu hareketler karşısında tamamen uyuyoruz. İşte Mustafa Kemal'in kuvveti budur. Mustafa Kemal doğrudan doğruya görüyor çağdaşlaşmanın bütün esası devleti manevi hiçbir tesirler altında bırakmamak ama buna layiklik yok ve bu layiklik meselesi tabiatıyla bazı

tesirler, tepkiler doğuyorki hala o tepkileri yaşıyoruz. Çağdaşlaşmamızı biliyorsunuz layıklaşmak istiyorsunuz ? Çünkü, başka çare yoktur. Toplumun ileri gitmesine imkan yoktur. Şimdi bu çağdaşlaşmada karşısına gene bir engel çıkıyor, iklimden geliyor engel. Hayret edeceksiniz, Gökalp ama Gökalp Mustafa Kemal Paşa'yla mücadele etmez. Gökalp Mustafa Kemal Paşa'ya taparcasına sever ama anlayışları ayrı bu çok enteresandı diyeceksiniz ki bana canım Gökalp, Türk Sosyolojisini biliyor, Dekart felsefesini biliyor.. ya Mustafa Kemal Paşa bir asker. Asker ama hem muharip hem müttetik düşünüyor ve düşüncelerinde gerçekçi oluyor. Dekart diyorki ; Kültür millidir. Batı'dan birşey alamazsın ama medeniyet alırsın. Bütün bu teşhisler iftirakat olabilirsin, ama kültürünü alamazsın kültür alınsan eğer neyi alacaksın. Eğer medeni kanunu al kabul edersen millet birden bire perişan olur, yok olur. Kimi düşüncesi Cevdet Paşa'da böyle düşünüyordu. Eğer, lakin alırsan yok olur. Çünkü o kültürdür. Medeniyet için utana al ve işte Mustafa Kemal Paşa'nın çağdaşlaşmasında bu vardır. Lakin Mustafa Kemal Kültür ve medeniyet, medeniyet kültür, kültür medeniyettir. Bu itibarla ben doğrudan doğruya medeniyetten medeniyetin yaratmış olduğu müesseseyi ne memleketine sokarım nede millet dejenere olmaz. Medeni kanun budur. Yani doğrudan doğruya Türk toplum hayatında kadın denen varlığın mevki tamamen hiç bir rolü olmadığı bir dönemde, kadın bu toplum hayatında hakkını almak ve görevini yapmalıdır. O hakları yurttaşlık kanunları ile düzenlenmelidir. Bu milletin şükratle okuyabilmesi gerektir. Bunun için doğrudan latin harflerine uygun olabilir. Ama Osmanlı Kütüphanesindeki bu kitaplar ne olabilir ? Onlarda zamanla bu harflere, yani ama bu anlayış bu prensip doğrudan doğruya Türk milletinin ilerlemesini icat etmişti. Ama siyasi rejimde biz Atatürk'ün istediği istikamete bir görülmedik. Yani Atatürk'ün Türke özgü Türke uygun bir rejim gereksindirmesinden efendin batıda ne vardı, batıda demokrasinin esası budur. Bizde o demokrasiyi tatbik edeceğiz ama doğrudan doğruya dünyanın çeşili memleketlerinde uygulanan medeni memleketlerde uygulanan demokrasi İngiliz demokrasisi ile Fransız demokrasisi arasında farklar vardır. Türk demokrasiside kendine özgü olacaktır. Yapamadık bümü'özaman bunun felaketlerini görmeğe başladık büyük felaketler içinde kaldık, şu halde doğrudan doğruya ATATÜRK'ün çağdaşlaşması batılılaşma değildir. Batının taklidi değildir. Oksidantatasyon değildir. Tanzimat veya meşrutiyet de değildir. Onların gittikleri yol değildir. Ayrı bir yoldur. Türke mahsus, Türkün kabiliyetine, Türk'ün seviyesine, Türk'ün yaşayışına uygun bir esastır. Temel esaslardır. Şimdi doğrudan doğruya böyle bir durum karşısında asıl bugünkü sempozyumun konusuna giriyorum. Böyle bir toplum yaratan ve böyle bir toplum yaratan ve böyle bir toplumu benimsiyen ATATÜRK haklı olaraktan diyorduki; evet bu toplum bunu yapar, yaratılış itibariyle oluşması itibariyle medenidir. Ama dünya onu barbar tanımaktadır. Hayır hayır barbar olmadığını göstereceğiz. İşte burada PİRİ REİS onun için doğrudan doğruya bir basamak olmuştur. Demıştirki "PİRİ REİS'in bu dünya medeniyetinde bir kısım ulemanın kabul ettiği esaslar duyulsun duyulacaktır. Türk medeniyetinin büyük Türklerini tanıtan. Bu itibarla bu sempozyumun manası büyüktür. Bu sempozyum neler getirmiştir. Şimdi çalışmalarımın ikinci safhasına geçiyorum. Sayın Komutanın başkanlığı altında programı düzenlediğimiz sıralarda bana dedilerki tebliğinden başka birde sempozyumun kazandırdıklarımızda özetle belirle. Şimdi o görevi yapıyorum. Bu sempozyum bir gerçeği ortaya koymuştur. O gerçek şudur ; çok büyük noksanlarımız var yani bu sempozyum bize şunu göstermiştir ki biz henüz doğrudan doğruya PİRİ REİS'i gerektiği gibi bilmiyoruz. Nasıl bilmiyoruz. Yani PİRİ REİS'in doğrudan doğruya çevresi hakkında fikriniz yok.

Yani tarihimizi o tarihi olayları bilimsel esaslara dayanarak bilmiyoruz. Şimdi ortada ilk günü Profosör Afet İNAN doğrudan doğruya konunun tesisini yaptı ve tekliflerinin tahakkuk ettiğini ve bundan dolayı da bahtiyar olduğunu söyledi. Türkiye'de bu bir hadisedir. Çünkü, bizim toplumumuzda kendi sağlığında iken ideallerinin tahakkuk ettiğini gören insanlar çok azdır. Profösör İNAN bunu görmüştür. Ve bu konferansta da bunu açıklamıştır. Ama şimdi Profösör İNAN'ın bir isteği daha vardırki oda şudur; mademki PİRİ REİS'e inananlar var ve Çanakkale başlıbaşına bir merkez olmuştur. Şu halde doğrudan doğruya buna devam ettireceğiz. Nasıl devam ettireceğiz? Kendisinin koymuş olduğu prensipler dahilinde sadece tarihi okumakla adam olmaz diyor birde buğünkü teknik araçlarla görerekten bunu geliştire bilmek lazımdır. Bunun için televizyonda doğrudan doğruya Kitab-ı Bahriye'yi ve esas ibariyetiyle PİRİ REİS'in eserlerini yayması bütün Türk gençliğine tanıması ve Dünya'ya tanıması gereklidir. Benim isteklerin ancak bu şekilde tekenmül edecek tir. Bu benim arzumdur. Şimdi sayın Muzaffer ERENDİL bize burada bir ışık vermiştir. Verdiği ışıklardan bir tanesi GELİBOLU'da doğrudan doğruya PİRİ REİS'in zamanında GELİBOLU'nun yetiştirmiş olduğu bilim adanları ve kültür adanları vardır. Ama bunların üzerinde ayrı ayrı incelemek suretiyle eserler meydana gelmiştir. Bu çevredirki PİRİ REİS'in oluşmasına sağlamıştır. Bütün varlığımızla GELİBOLU'nun bu havasına tekrar biriktirmek zaruriyetindeyiz bu itibarla sempozyumların her geçen günde her geçen yılda genişletmek suretiyle bu noktaları tahakkuk ettirmesi lazımdır.

Piri Reis Türk sanatını belirtmesi ve buna doğrudan doğruya resimlerle canlandırması istisna bir muhafakiyettir. Bu seminerin bu sempozyumun sadece ÇAĞMAN'ın bu eseri bu sempozyumun yani değerlerinin dışında ÇAĞMAN'ın sadece bu eseri esas itibariyle bu sempozyumun ne büyük bir kuvvette olduğunu gösteriyor. Bu arada bir nokta ortaya çıktı acaba PİRİ REİS haritacıdır? yoksa bir çok haritaları inceleyerek onların resimlerini yapan bir sanatkar mıdır. Şimdi zannediyorunki Kaptan FATİH'in noktayı nazarı PİRİ REİS'in çeşitli haritalardan mülhem olarak çizen bir sanatkar niteliğinde kişiliği vardır. Bu itibarla PİRİ REİS haritacı yani doğrudan doğruya haritayı belirliyen bir insan olmak suretiyle onları en iyi şekilde belirliyen bir ilim adamı hüviyetindedir. Bu noktaya doğrudan doğruya Deniz Müzesi Müdürü Sayın Albay S. SELEK katılıyorlar. Tahmin ediyorun esas itibariyle PİRİ REİS bu sempozyunda daha ziyade sanat tarafıyla ortaya çıkıyor. Yani Bir haritacı olarktan değil ana büyük bir sanatkar. Çünkü o haritalarda çeşitli ana elbette mülhemolaraktan eserler meydana getirilir. Fakat bu PİRİ REİS'i küçültmüyor. PİRİ REİS sanki doğrudan doğruya taklitçi mi? Hayır değil. Bize SÜHEYL hocanın bu konferansında ben memleket gençlerinin bulunmasını isterdim, çok büyük fırsat kaybolmuştur. Bütün memleket gençleri yani Çanakkale'deki bulunan gençler buraya gelip SÜHEYL Hocanın o konuşmasını dinlemesi lazımdı. Bunu çok gönülden isterdim. Ama değil o gençliğe, bize dahi büyük faydalar getirebilecek olan prensipler ortaya koydu, Nasihatlar verdi. Bu bakımdan kendisine karşı gönülden minnettarız. Ne Mehmet ŞEKER'in PİRİ REİS'in yanında doğrudan doğruya mebayi mefaisi ele almak suretiyle tahlil yapması elbette faydalıdır. Ama beklerdik ki Ali'den ziyade bütün faaliyetini PİRİ REİS'in üzerine teksil etmiş olsaydıki temenni ediyoruzki gelecek toplantılarda, gelecek sempozyumlarda Mehmet ŞEKER'i bu mebayi mefaisinin PİRİ REİS'le ilgili olan şeyler üzerinde etüt yapsın. Bu mebayüdün mefaisi üzerindeki tezi benim üzerinde çok büyük etkiledi. Zannederin kendilerinin 4 tane tezleri oluyor ama PİRİ REİS'e doğru eğer yönelirlerse çok büyük şey olacaktır. Şimdi bu

noktadaki sözlerine nihayet verirken bazı düşüncelerimi arz etmek istiyorum. O da şudur ; Çanakkale, İzmir'de Ankara'da ve İstanbul'da sempozyumlar yapıldı. Çanakkale'deki kaynayan bir hava bu eseri meydana getirdi. Şimdi bize sayın Komutan Amiralimiz bize bir ahlak dersi verdi. Bu ahlak dersi gözden kaçmamalıdır. Ne gibi ahlak dersi burda dedi ki esas itibariyle sayın ÇETİN bütün bu eserlerin meydana gelmesinde bana yardımcı oldu müsaade ederlerse kendisine abi diyeceğim işte doğrudan doğruya sayın ÇETİN (İzzet ÇETİN) en büyük mükafatını aldı. Neden en büyük mükafatını aldı. Çünkü, doğrudan doğruya bizim terbiyemizde abilik en büyük bir makamdır.

Sayın Komutanın, değerli arkadaşlarım hepinize karşı duymuş olduğum şükran hislerimi arz ediyorum. Ve temenni ediyorum ki, ömrünüz kifayet etsinde gelecek sempozyumlarda da sizlerle beraber olalım. Hepinize hürmetle selamlarım.

Tuğamiral Turgut ÖZKAN'ın Kapanış Konuşması:

Sayın Başkan Değerli Hocalarımız, sayın misafirler 25 Kasım 1982 günü toplanıp karar aldığımız Pirî Reis sempozyumu bugün ilk safhasını tamamlamış oluyor. İlk safhası diyorum çünkü bu konunun burda sona ermediğini hepimiz biliyoruz. Ve bu konuda daha önümüzde çok çalışmalar bulunduğunun hepimiz idraki içindeyiz.

Önce uzun mesafelerden buraya gelerek sempozyumumuza katılan değerli konuşmacılara, başta sayın hocalarımız olmak üzere buraya bir kere daha teşekkür ediyorum. Şükranlarımı sunuyorum.

Ancak; sayın hocam Reşat KAYNAR, sayın İzzet ÇETİN'in hizmetlerini benden önce dile getirdiği için konuyu tekrarlamak istemiyorum. Pirî Reis konusunun da gerek çeşmenin, gerek müzenin yapımında sayın İzzet ÇETİN'in büyük emekleri vardır. Kendisine tekrar huzurunuz da teşekkür ediyorum. Ayrıca 25 Kasımdan bugüne kadar yaptığımız çalışmalar da bütün kamu kuruluşlarının, değerli mesai arkadaşlarımızın büyük yardımını gördüm. Hatta sempozyumun yapılacağı bu kale bildiğiniz gibi evvelki gün gece saat 01 veya 2 civarında tamamlandı. Arkadaşlarımız bu kadar büyük bir üstün gayretle çalıştılar.

Bende kendilerine burada teşekkür etmeyi bir borç addediyorum.

Biraz önce de ifade ettiğim gibi bir başlangıç olan bu sempozyum burada bitmek üzere. Ancak işimiz henüz bitmiş değil, Mete ERKSAN Pirî Reis enistütüsünün kurulması gereğinden bahsetmesi beni hakikaten çok etkiledi. Milli kültürümüze, milli değerlerimize sahip çıkmak bakımından Pirî Reis gelecek nesillere aktarmak konusunda çalışmalarımızın; çok fazla olması gerektiğini bu istek bir defa daha vurgulamış oluyor. İstekler, yalnız söz de kalmamalı, icra edilmemeli, yapılmalı neticeleri görülmelidir. Biz tertip komitesi olarak sayın Afet İNAN'ın fikirlerinin büyük bir kısmını gerçekleştirmiş olmanın bahtiyarlığını taşıyoruz. Pirî Reis adında bir müze açılmıştır. Pirî Reis adına içenlerin daima hatırlayacağı bir çeşme, bir anıt çeşme yapılmıştır. Ve geçen sene Pirî Reis'in bir büstü Ordu Evi önüne dikilmiştir.

Belki bu büst biraz daha büyütülerek yahut bir heykël ve kompozisyon halinde Çanakkale sahilinde yapılabilir. Ama açış konuşmam da belirttiğim gibi Pirî Reis'in yüzü kesin olarak Çanakkale'nin çıkışına bakmalıdır. Çünkü o, hiçbir zaman Kuzeye bakmamış gözü daima açık denizlere Ege'ye Akdeniz'e Atlantike ve Hint Okyanusuna çevrilmiştir. Öyle; tahmin ediyorum ki, bizden sonra bu görevi devir alacak arkadaşlar bu toplantı zabıtlarını okudukları zaman, bizim bu arzumuz da dikkate alacaklardır. Öyle; inanıyorum ki, bu temennüde hepimiz benimle aynı fikirdesiniz.

Bu sempozyum da Pirî Reis'in hayatı, haritalarının özellikleri, Türk Deniz hakimiyetine katkılarını inceledik. Ben şahsen bu fikirlerden çok faydalandım. Bunun yanı sıra sempozyumun konusu zaten Pirî Reis ve dönemi idi. Pirî Reis'in döneminde Türk kültürünün aldığı neticelerin de bu suretle tekrar gözden geçirmiş ve kıymetli bilgiler elde etmiş olduk.

Değerli hocalarımız yalnız Pirî Reis'le ilgili değil, fakat Türk kültür hayatı ile ilgili kıymetli görüş ve tavsiyelerini bize aktardılar.

Biraz önce sayın Hocam Reşat KAYNAR'ında belirttiği gibi sayın Süheyl ÜNVER hocamızın buradaki tavsiye ve öğütlerini bütün Türk Gençliğinin duymasını çok arzu ederdim. Bu tavsiyeleri dikkate almalıyız.

Bu tavsiyeler uzun tecrübeler neticesinde elde edilmiştir. Bu tavsiyeleri, bu sempozyumun en önemli bir yönü olarak vasıflandırıyorum.

Çıkan neticeleri şöyle özetlemek mümkündür; bir başlangıç olan bu sempozyum en az 2 sene sonra yabancı bilim adamlarının da katılması ile yeniden düzenlenmelidir.

Nedeni de şu; bildiğiniz gibi ABD'de, Fransa'da, İngiltere'de bu konuyu ilgilendirmiş ve Türkiye'ye gelerek uzun çalışmalar yapmış bilim adamları var. Bunların da görüşlerinin alınmasını da muhakkak ki fayda vardır. Bu sempozyum Çanakkale'de yapılmalıdır. Nedeni; artık Piri Reis konusu Çanakkale'nin konusu haline gelmiştir. Burada müze açılmıştır. Bura da çeşme açılmıştır. Burada Türk kültürünün de ilk defa bir sempozyum düzenlenmiştir. Bunun da bir anlamı olması gerekir. Ve ümit ediyoruz ki gelecek Boğaz Komutanları bu işin koordinatörlüğünü yapacaklardır.

Çünkü; Piri Reis her şeyden önce bir denizcidir. Çok üstün bir bilim adamıdır. Sanatkardır. Ama unutmayalım ki Piri Reis'in orjini bir denizcidir. Bunun için Dz.K. bu koordinatörlüğü hiçbir makama bırakmamalıdır. ve bırakmayacaktır. Aslında bizim Boğaz Komutanlığı olarak bu işi üstlenmemiz için tek nedeni de budur.

İkinci netice Türk kültürüne sahip çıkma konusundaki arzumuz ve isteğimizdir. Son olaylarda göstermiştir ki bir kültür boşluğu olduğu zaman başta bir kültür gelip, bu boşluğu doldura bilme cesaretini gösterebiliyor. O, halde yönetimde bulunan, yönetici olarak çalışan bizler, Türk kültürüne sahip çıkma konusundaki hareketleri bütün gücümüzle desteklemeliyiz. Bu bir görev olmalıdır. Bu suretle Piri Reis gibi Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan kişiler genç nesle anlatılmış olacaktır. Anlatılmalıdır ki, Türklerinde büyük bir medeniyeti ve kültürü vardır. Anlatılmalıdır ki, birçok konuşmacısında ifade ettiği gibi; bizim kültürümüz Avrupa kültüründen birçoklarının hayran kaldığı Avrupa kültüründen hiç de aşağı bir kültür değildir. Bu bir görevdir.

Öyle sanıyorum ki; çok kısa bir süre sonra bu sempozyumda yapılan konuşmalar ve önerimizi bir kitap halinde toplayıp yayınlayacak ilgili yerlere ve sizlere göndereceğiz. Bunu, yapılması gereken önemli bir görev add ediyoruz.

Tekrar uzun mesafelerden buraya gelerek çok istifade ettiğimiz tebliğlerini sunan sayın konuşmacılara huzurunuzda teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca, başlangıcı güneşli fakat, öğleden sonra yağmurlu olan bu pazar gününde de istirahatini bırakarak buraya kaçar gelip bizi dinleyen ve sempozyuma katkıda bulunan herkese tertip komitesi adına teşekkürlerimi sunuyorum ve sizlere de en derin saygılarımı arz ediyorum. Sağ olun.....